

№3 (3) 2023

Алтынсарин Академиясының
ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

Академии Алтынсарина



Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі
Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

Министерство просвещения Республики Казахстан
Национальная академия образования им. И.Алтынсарина

Алтынсарин Академиясының
ХАБАРШЫСЫ
Әдістемелік журнал



ВЕСТНИК
Академии Алтынсарина
Методический журнал

№ 3 (3) 2023

Басылымның кезеңділігі -
жылына 4 рет шығады

Периодичность издания –
4 номера в год

№ KZ35VPY00064971 есепке қою,
қайта есепке қою туралы
КУӘЛІК

СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет, переучете
№ KZ35VPY00064971

Қазақстан Республикасы Ақпарат және
Қоғамдық даму министрлігі Ақпарат
комитетінде берілген

Выдано Комитетом информации
Министерства информации и общественного
развития Республики Казахстан

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ:
білім беру саласындағы оқу-әдістемелік,
ғылыми-тәжірибелік, ақпараттық
-сараптамалық, педагогикалық
инновациялық тәжірибелерді тарату
бойынша материалдар жариялау

ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:
публикация материалов по
распространению учебно-методического,
научно-практического, информационно-
аналитического, педагогического
инновационного опыта в области
образования.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ

Каратабанов Р. А. – бас редактор
Смайлов С. Ш. – философия докторы (PhD),
бас редактор орынбасары
Актанова А.С. – ф.ғ.к.
Галимжанова М.А. – п.ғ.к., доцент
Гриневицкая А. – психология докторы,
доцент (Польша)
Искакова М. О. – философия докторы (PhD)
Караев Ж. А. – п.ғ.д., профессор
Мазбаев О. Б. – п.ғ.д., профессор
Нурумжанова К. А. – п.ғ.д., профессор
Сырымбетова Л. С. – п.ғ.к., профессор
Танирбергенова А. Ш. – п.ғ.к.
Фахрутдинова Г. Ж. – п.ғ.д., профессор (Ресей)
Аушахманова Б. Т. – педагог-шебер, магистр
Усорова Ш. А. – педагог-шебер, магистр
Сатыбалдин А. С – магистр, жауапты хатшы

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Каратабанов Р. А. – главный редактор
Смайлов С. Ш. – заместитель
главного редактора, PhD
Актанова А.С. – к. филол.н.
Галимжанова М.А. – к.п.н., доцент
Гриневицкая А. – доктор
психологии, доцент (Польша)
Искакова М. О. – доктор философии (PhD)
Караев Ж. А. – д.п.н., профессор
Мазбаев О. Б. – д.г.н., профессор
Нурумжанова К. А. - д.п.н., профессор
Сырымбетова Л. С. – к.п.н., профессор
Танирбергенова А. Ш. – к.п.н.
Фахрутдинова Г. Ж. – д.п.н.,
профессор (Россия)
Аушахманова Б. Т. – педагог-мастер, магистр
Усорова Ш. А. – педагог-мастер, магистр
Сатыбалдин А. С – магистр,
ответственный секретарь

Материалдардың анықтығына
авторлар жауапты болады.
Редакция материалдарды
қабылдамауға құқылы.

Ответственность за достоверность
материалов несут авторы.
Редакция оставляет за собой
право отклонять материалы.

МАЗМҰНЫ

СОДЕРЖАНИЕ

1

Оқыту әдістемесі: тәжірибе және жаңашылдық Методика обучения: опыт и новаторство

Амирова А.К.

Диалогтік оқыту арқылы оқушылардың қатысымдық құзыреттілігін қалыптастыру 5

Ерзатұлы Ә., Исабеков А.Е.

Цифрлық технологиялар игілігі: «Қашқари сөздігі» мысалында 10

Кабденова С.К.

Құрылымдық нұсқаулықтар арқылы шығармашылық жазылымды жақсарту 15

Миржакупова А.Т.

Оқушылардың кітап оқу қызығушылығын қалыптастыру туралы 21

Скрипник А.М.

Оптимизация домашних заданий с целью подготовки к суммативному оцениванию 29

Тынышбаева Л.Ж.

Оқушылардың тарихи құжаттармен дербес жұмыс жасау дағдыларын жетілдіру 39

2

Білім алушылардың функционалдық сауаттылығы Функциональная грамотность обучающихся

Касимова Г.С.

Формирование функциональной грамотности у обучающихся при изучении курса физики 7-8 класса на основе системы контекстных задач 47

Козганбаева М.Т.

Проблемалық оқыту арқылы оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамыту 56

Трубникова Л.В., Хайбулина Ж.А.

Эффективный урок: взгляд учителя и ученика 64

3

Тәрбие үдерісі және психологиялық қызмет
Воспитательный процесс и психологическая служба

Ақтымбай А.А., Куантканова Ф.М.

Виртуалды ортадағы жасөспірімдердің психологиялық
кеңістігінің қауіпсіздігі және оны қорғауының
психологиялық мәселелері..... 71

Сапарбаева Р.Т.

Оқушыларды өлең шығаруға баулу арқылы
айтыс өнеріне бейімдеудің ерекшеліктері 78

4

Білім беру саясаты
Образовательная политика

Кабдушева А.Б.

Особенности начального и среднего образования
в школах Германии. Принцип Вальдорфской школы..... 85

Суртубаева Д.А., Абдикерова Б.Х.

Механизмы перевода школ в эффективный режим развития 93

Әдістемелік компас

Методический компас..... 101

Құттықтау..... 107



FTAMP 14.25.09

● ДИАЛОГТІК ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚАТЫСЫМДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Амирова А.К.№ 20 мамандандырылған лицей,
Жетісу облысы, Талдықорған қаласы

Аңдатпа. Бұл мақалада қазақ әдебиеті сабағында оқушының қатысымдық құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі сипатталған. Диалогтік оқытудың негізгі кезеңдері және оны жаңартылған білім беру контекстінде қолдану тәсілдері қарастырылған. Оқушыларды әңгімеге тарту, маңызды сұрақтар қою, жауаптарын тыңдау, қателерін түзеуде қолданған әдістері мен тәсілдері ұсынылған.

Тірек сөздер: қазақ әдебиеті, қарым-қатынас жасау, білім, жаңартылған білім, сөздік қор, ойын жүйелі жеткізу, функционалдық сауаттылық, тәжірибе.

Кіріспе

Адамның сөйлеуі оның мәдениет және ойлау деңгейінің негізгі көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Сөйлеу ерте балалық шақта жеке сөздер түрінде пайда болып, кейін қоршаған ортамен та-

нысу үдерісінде әртүрлі пәндерді оқыту процесінде байып күрделенді.

Барлығымызға мәлім болғандай, адам барлық нәрсені алдағы қажеттілігіне жарату үшін үйренеді. Сол сияқты игерген икемділігі мен дағдысын өзінің шығар-

машылықпен қолдануына жаттығады. Сондықтан оқытудың негізгі шарттарының бірі – игерілген білім, икемділік пен дағдыларды, яғни тілді өз тәжірибесіне пайдалану. Ал тілді тәжірибеде пайдалану – сөйлеу, яғни қарым-қатынас жасау [1,75].

Негізгі бөлім

Ауызша сөйлеу әрекеті жазумен байланысты игеріледі. Сондықтан оқушылар ауызша, жазбаша тілдің ерекшеліктері, стилімен, жанрларымен таныстырылады. Сабақтарда оқыту арқылы оқушылардың сөздік қоры толықтырылып, жаңа сөздерді, сөз тіркестерін игеру арқылы белсенді сөздік қорлары дамиды. Мәтінді түсініп оқу және оның мазмұнын шығармашылықпен айтуға дағдыландыру арқылы ойын жүйелі жеткізе білу дағдыларын жетілдіру қалыптастырылады. Бұл зерттеу кезеңінде көркем шығарманы оқытуда толғандырған біршама мәселелерді есепке алынды. Олар:

- ▶ аралас мектептерде сабақ қазақша-орысша екі тілде жүргізіледі;
- ▶ оқушыларының жалпы қарым-қатынасы орыс тілінде жүреді;
- ▶ қазақ сыныбындағы оқушылар өз ойын ана тілінде еркін және көркем тілде жеткізе білу дағдылары төмен.

Яғни, оқушылар арасындағы қарым-қатынастар мен электронды ақпарат хабарларында ауызша сөйлеудің орфоэпиялық нормаларының сақталына бермейтіні байқалды. Сондықтан оқушылар сөзді дұрыс ырғақпен, үйлесіммен, үндесіммен дыбыстай алмай жататын жайттар жиі кездеседі. Әсіресе, бұл таным мен ойы, тілі мен білімі даму үстіндегі мектеп оқушыларының қатысым әрекетінде жиі байқалса, олардың тұлға ретінде қалыптасуына кері әсерін тигізеді. Өйткені әрбір айтылған ой, баяндалған білім, берілген ақпаратты дұрыс қабылдау, тыңдап түсінуге байланысты. Егер жеке сөз мағынасы, сөз тіркесі, сөйлемдегі пікір, ой, мәтіндегі мазмұн тиісті орфоэпиялық немесе орфографиялық нормада айтылып қолданылмаса, тілдік

қарым-қатынас өз дәрежесінде жүрмей, қатысым әрекеті нәтижесіз аяқталады. Сондықтан оқушылардың дұрыс сөйлеуіне, ойын жүйелі жеткізе білуіне бағыт-бағдар көрсететін әдістемелік зерттеулер мен құралдар қажет.

Бастауыш сыныптан орта буынға келген оқушылар ерекшеліктеріне байланысты:

- ▶ ойлары шашыраңқы;
- ▶ сөздік қоры аз.
- ▶ Оқу дағдыларына байланысты ерекшеліктері:
- ▶ көркем тілді шығарманы тез түсіне алмайды;
- ▶ әдеби-теориялық ұғымдарды түсінбейді;
- ▶ шығарма оқиғасын өз бетінше өмірмен байланыстыра алмайды.

Оқушылар бойындағы бұндай ерекшеліктер білім сапасының төмендеуіне, пәнге, тілге деген қызығушылығын жояды. Соның негізінде тәжірибе кезеңінде іс-әрекетті зерттеу барысында *«Диалогтік оқыту арқылы оқушылардың ойын жүйелі жеткізе білу дағдыларын жетілдіру»* тақырыбы бойынша жұмыс жасадық.

Бала бойындағы бұл олқылықтарды ескере отырып жұмыс жасауда мынадай жетістіктерге қол жеткізуді мақсат еттік:

- ▶ Оқушылардың сөздік қорын молайту;
- ▶ Оқушылардың ойын жүйелі жеткізе білу дағдыларын жетілдіру.

Аталған мақсаттарға жетудің немесе іске асырудың бірден-бір көзі – диалогтік оқытуға үйрету. Өйткені бұл әдіс мұғалімдер мен оқушыларды мағына мен білімді игерудегі бірлескен іс-әрекетке тартумен қатар, жоғары деңгейдегі ойлау қабілеттерін өрістетуге және функционалдық сауаттылығын дамытуға ықпалын тигізеді.

Сабақ барысында оқушылардың тілдік қорын, дамытуда ойын жүйелі жеткізе білу үшін мұғалім мынандай іскерліктерге ерекше мән беруі керек:

- ▶ сұрақты дұрыс қоя білу;
- ▶ оқушыны тыңдау;
- ▶ әрбір жағдаятты дұрыс талдау;
- ▶ тек оқулықпен шектелмей, қосымша қызық ақпараттарды сабаққа кіріктіру;
- ▶ марапат сөз арқылы оқушыны жетелеу;
- ▶ сындарлы кері байланыс ұсыну.

Ғылыми зерттеу нәтижелері сабақта диалогтің маңызды рөл атқаратынын көрсетті. Мерсер мен Литлон (2007) өз еңбектерінде диалог оқушылардың қызығушылықтарын арттырумен қатар олардың білім деңгейінің өсуіне үлес қосатындығын атап көрсетеді. Зерттеулерде ересектермен интерактивті қарым-қатынас пен достарымен бірігіп жүргізілген жұмыстың балалардың оқуына және когнитивті дамуына әсер ететіндігі айтылған [2, 198].

Осы теорияға сүйене отырып, оқушылар берілген тапсырманы бірлесе отырып орындауда бірін-бірі толықтырып, бір-бірінен білмегенін үйреніп, еркін отыратынын байқауға болады. Оқушы бойында «Мен бұл сұраққа жауап бере алмаймын ғой», «Менің бұл сөзіме балалар күлмес пе екен?» деген ішкі үрейді жеңе алады.

Сынып оқушыларының әңгімелесудегі сенімділігін арттыру мақсатында сұхбат жүргіздік. Сұхбат мынадай сұрақтар төңірегінде өрбіді.

1. Сен кітап оқисың ба?
2. Қай оқыған шығарма есінде қалды?
3. Неліктен ол сенің есінде қалды?
4. Оқыған шығармадан кейінгі әсеріңді достарыңмен, ата-анаңмен бөлісесің бе?
5. Оқыған шығармадан алған білімді қажетті жағдайда пайдаланасың ба?
6. Сенің ойыңша, қазіргі кезде кітап оқудың маңыздылығы бар ма?

Аталған сұхбаттасу сыныпта жағымды ахуал туғызып жүргізілген жағдайда негізі қызықты өтеді. Оқушылармен жүргізілген сұхбат – оларды жаңа қырынан тануға мүмкіндік берді. Осы жүргізілген жұмыс қорытындысы:

- ▶ оқушылар өз ойларын топ арасында ортаға сала отырып әңгімелесті, топтық жұмысқа тартылды. Өз ойларын жүйелі жеткізе алмай, оқыған шығармаларының мазмұнын білсе де, ол туралы өз ойын жеткізе алмай қиналатыны байқалды.

Демек, сабақ жоспарлауда диалогтік оқыту арқылы оқушылардың әңгімелеу, әңгімелесу, пікірталас кезінде айқын мәнерлі сөйлеу, сұраққа нақты дұрыс жауап беру, өз ойын жүйелі жеткізе білу дағдыларын қалыптастыру керек деген қорытындыға келдік.

Джин Раддок «Оқушылармен пікірлесудің мақсаты – қабылдаушының көзқарасы тұрғысынан алғанда оқудың не екендігін түсіну, жекелеген оқушылар мен топтар үшін оқуды қалай жақсарту» екендігін жазады [3, 47].

Жұмысты нәтижелі жүргізу үшін педагог әр сабағына сапалы дайындалуы қажет екені түсінікті. Келесі сабақта дұрыс сұрақ қоюға баса назар аударылды. Сұрақ қоюдың жауап беруден де қиын екені анық. *Сұрақ қою маңызды дағдылардың бірі болып табылады, себебі сұрақ дұрыс қойылған жағдайда оқытудың тиімді құралына айналады және де оқушылардың оқуына қолдау көрсетіп, оны жақсарту және кеңейте алады* [4, 144].

Түсіну кезінде оқыта үйрету әдісі «Қарлы кесек» ойыны арқылы мәтін мазмұнымен танысты. Бұл әдістің тиімділігі оқушылар өздері үшін оқиды, ақпарат алады, алған ақпаратын өз тобына айтып береді. Әңгіме білім алмасу мақсатында жүргізілгенімен, оған қатысушылардың өзгелер ұсынған қандай да болсын идеяларды төзімділікпен тыңдайды. Сонымен қатар оқушылардың өзіндік ой-пікірін жүйелеуі мен дамытуына көмектесетіні байқалды.

Диалог барысында оқушылар келісілген нәтижеге жету үшін күш-жігерін жұмсайтын және Мерсер (2000) сипаттағандай, білімді бірлесіп алуда немесе «пікір алмасу» барысында тең құқылы серіктестер болып табылады. Пікір алмасу оқушылармен диалог құру арқылы іске асады, дегенмен оны оқушылармен бірлескен зерттеу барысында да анықтай алады.

«Нағыз әже қайда?» шығармасын оқу барысында қазақ тарихындағы атақты тұлғалардың әжесі туралы деректі фильм көрсетілді. Бейнефильмді көрген оқушылар «Әже» тақырыбында ой қозғанды, бұрынғы білімдерін қолдана отырып, жақсы мәліметтер ұсына білді. Топ бір-бірінің білімін толықтырды. Оқушылар зерттеушілік әңгімеге тартылды.

Талдау кезінде сабаққа қызығушылықпен қатыса қоймайтын оқушының өзі «Кейіпкердің нағыз әжені көре алмау себебін анықтайсың» деген тапсырмаға жауапкершілікпен қатысып, сыни көзқарасын білдіре алды. Осы үдерісте оқушылардың айтқандарын тыңдап, талдай отырып, оларға жауап берді. Ойын жүйелі жеткізді. Өзі де топ оқушыларынан ақпарат ала білді.

Жинақтау кезінде «Сүйіспеншілікке толы хат» жазды. «С» деңгейлі оқушының әжеге жазған хатынан айтылған пікірлермен тыңдаушылардың механикалық түрде келісуі байқалды. «А» деңгейлі оқушы өз хатында сұрақ қоя отырып өз айтқандарын дәлелдей білді. «В» деңгейлі оқушының пікірінде алшақтық байқалғанмен, өз пікірінде қалғандығы хаттан көрініс тапты.

Мерсердің зерттеуіне сәйкес, әңгімелесу оқушылардың оқуының ажырамас бөлшегі болып табылады. Ғалым әңгіменің үш түрін ажыратып, сипаттама берген:

- Әңгіме-дебат;
- Кумулятивтік әңгіме;
- Зерттеушілік әңгіме.

Оқушыларға Блум таксономиясы бойынша берілген тапсырмалар – білімнің

болашақта пайдаға асуы, қажетке жарауын қалыптастырады. Көп ақпаратты талдай, жинақтай отырып, ішінен қажеттісін алуды бағыттайды.

Блум таксономиясының мақсаты – оқytудың неғұрлым тұтас нысанын құру мақсатында педагогтердің өздерінің күші мен назарын барлық үш салаға бірдей аударуға ынталандыру [5,3].

Қорытынды

Іс-тәжірибеге өзгерістер енгізе отырып және балаларды оқыту жөнінде дәлелдемелерді жинай келе мынадай қорытындыға келуге болады. 5-сыныпты бітірген оқушылардың оқу бағдарламасына сай «Қазақ әдебиеті» пәнінің білім, білік дағдыларын игеріп, көркем шығармадағы кейіпкерлер портреті мен іс-әрекеті арқылы образын ашуды; шығармадағы тілдік бейнелеу, суреттеу құралдарының мағынасын анықтауды; эпизодтар арқылы тарихи құндылығын бағалауды; көркем шығармадан алған әсерін сипаттап авторға\кейіпкерге хат жазуға дағыдаланды.

Қорыта айтқанда, диалогтік оқыту арқылы оқушылардың ойын жүйелі жеткізе білу дағдыларын жетілдіру – межелі нәтижеге қол жеткізудің бірден-бір тиімді тәсілі.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. **Әлімов А.** Интербелсенді әдістемені мектепте қолдану мәселелері. Оқу құралы. - Нұр-Сұлтан, 2021. -288 б.
2. **Кучинский А.Н.** Психология внутреннего диалога. - Минск: «Университетское», 2018. – 304 с.
3. **Абдибаева С.** Білім беру процесінде диалогтық оқытуды қолдану // Білім айнасы. – № 1. – 2023. – Б. 45-52
4. **Рахимова А.** Адамның коммуникативті жүйесі және мектептегі сөйлеуді дамыту // ҚазҰУ Хабаршысы. – № 4. – 2022. – Б.143-149
5. **Жамалиева Г.** Диалогтік оқыту арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыру, олардың білім деңгейін көтеру // Асыл сөз газеті. – 05 желтоқсан. – 2021. – Б. 3

● **ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ ПОСРЕДСТВОМ ДИАЛОГИЧЕСКОГО ОБУЧЕНИЯ**

Амирова А.К.

Специализированный лицей № 20,
область Жетісу, г. Талдыкорган

Аннотация. В данной статье описана проблема формирования у учащихся коммуникативных компетенций на уроках казахской литературы. Рассмотрены основные этапы диалогического обучения и способы его применения в контексте обновленного образования. Представлены методы и приемы вовлечения учащихся в беседу, постановки важных вопросов, выслушивания их ответов, исправления их ошибок.

Ключевые слова: казахская литература, общение, образование, обновленные знания, словарный запас, систематическое донесение мысли, функциональная грамотность, опыт.

● **FORMATION OF STUDENTS' COMMUNICATIVE COMPETENCE THROUGH DIALOGIC LEARNING**

Amirova A.

Specialized Lyceum № 20,
Zhetysu region, Taldykorgan

Annotation. This article describes the problem of the formation of students' communicative competencies in the lessons of Kazakh literature. The main stages of dialogic learning and ways of its application in the context of updated education are considered. The methods and techniques of involving students in a conversation, posing important questions, listening to their answers, correcting their mistakes are presented.

Keywords: Kazakh literature, communication, education, updated knowledge, vocabulary, systematic communication of thought, functional literacy, experience.

FTAMP 14.37.29

ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ИГІЛІГІ: «ҚАШҚАРИ СӨЗДІГІ» МЫСАЛЫНДА

Ә. Ерзатұлы
Е.А. Исабеков
Kashgari Dictionary, Астана қаласы

Аңдатпа. Бұл мақалада – kashgari.kz анықтамалық онлайн сөздігінің сипаттамалары көрсетілген, оның қазақ сөздерін аударуға арналған қолда бар платформаларға қарағанда жаңашылдығы мен бірегейлігі туралы жазылған. Сондай-ақ, мақалада сөздікті жақын арада дамыту жоспары туралы да айтылады.

Тірек сөздер: қазақ тілі сөздігі, жасанды интеллект

Кіріспе

«Kashgari.kz» – бірінші түркі сөздігін жазған атақты ғалым, ғұлама, тілтанушы Махмұд Қашқаридің есімімен аталған онлайн сөздік. Бұл сөздік цифрлық технологиялар негізінде қазақ тілін терең меңгеруді көздеген тіл үйренушілерге арналған. Онлайн сөздікті қызығушылық танытқан адамдарға қазақ тілін үйренуді жеңілдету үшін ұлтжанды әрі идеалас достар құрастырып, іске асырған. Сөздік цифрлық технологиялар игілігін еркін қолданатын көпшілік пайдаланушылар үшін ыңғайлы құрал қызметін атқарады.

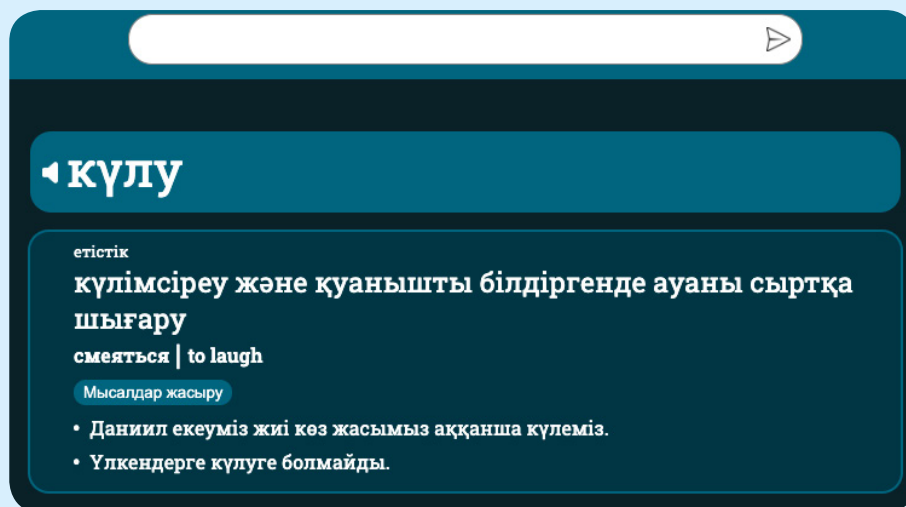
Аталған онлайн сөздіктің ұқсас сервистерден басты айырмашылығы қазақ тіліндегі сөз анықтамасының берілу болып табылады. «Kashgari.kz» сөздігі орыс немесе ағылшын тілдері аудармасына тәуелді емес. Онлайн сөздік бірқатар пайдалы функциялармен жабдықталған, олардың ішінде: қараңғы және ашық түсті сайттың беттері, заманауи дизайн, «ОҚУ» бөлімі, сөздерді дауыстау және оларды қолдандудың пайдалы мысалдарының болуы, сондай-ақ жасанды интеллект (AI) жасаған сөздердің көрнекі бейнелері бар.

(Сурет 1)

Негізгі бөлім

Дүние жүзінде адамдарды, халықтарды, ұлттарды біріктіретін басты құрал – тіл. Қазақ халықының тарихы, мәдениеті мен тұрмыс-тіршілігі Орта Азия елдеріндегі және Қазақстанмен көршілес елдердегі ұлттармен және этностармен өте ұқсас болып келеді. Оның себебі аталған ұлттардың бір кездері ортақ тілі – түркі тілінде сөйлеген. Сол себепті оларды түркітілдес халықтар деп атайды. Шығу тегі байырғы түркі тілінен бастау алатын қазіргі түркі халықтарының тілі өзара туыстас, жақын екенін белгілі [1].

Ең бірінші түркі сөздігі «Диван лугат ат-тюрк» болып табылады. Көне сөздіктің авторы – Махмұд Қашқари. Сөздік жасаушы жоба авторлары аталған көне түркі жазбасымен қызығып, өз сөздігі атауын Қашқари есімімен байланыстырды. Бұл сөздіктің мақсаты – қазақ тілінің лексика-семантикалық қызметін жетілдіру, тілді үйрету процесін жеңілдету, заманауи



1-сурет – Сөздің толық мақаласы

сөздік тұғырнамасын жасау. Сонымен қатар қазақ тілімен туыстас басқа да түркі тілдерін сөздік сайтына қосу арқылы өзара біріктіру болып табылады. «Диван лугат ат-тюрк» 1000 жыл бұрын жазылып, Орта Азия мен Еуропа аумағындағы түркі тілдерін бір арнаға біріктірген болса, қазіргі біздің мақсатымыз сөздік сайты арқылы көршілес, туыстас елдер тілдерін онлайн ортақ сөздікке топтастыру болып табылады [2].

Оқырманға түсінікті болуы үшін онлайн сөздіктің сипаттамаларының әрқайсысына жеке-жеке тоқталып, талдау жасап, түсіндіруге талпынамыз. Сонымен біздің сөздікте берілген қазақ тіліндегі сөздің реестрлік мағынасын жан-жақты түсіну үшін сол сөздің анықтамасы беріледі. Бұл анықтама көмегімен оқырман сөз мағынасын кеңірек және толығырақ қабылдайды. Демек, онлайн сөздікке енген қазақ тіліндегі сөздің реестрлік мағынасы қазақ тілінде баяндалып сипатталады. Реестрлік мағынаны басқа тілдердегі ұқсас сөздер мағынасымен сипаттасақ, сөз мағынасы аутенттік ұғымынан алшақтап кетер еді.

«Kashgari.kz» сөздігі – сөздің мағынасын жеткізу үшін анықтамаларды қолданып алғашқы қазақ сөздігі. Сайттағы белгілі бір терминнің мақаласына өтіп, оның анықтамасын терминнің астындағы үлкен терезеден табуға болады

Сөздік сайтында белгілі бір сөздің мағынасын ашу мақсатында сол сөз қолданылған мысал сөйлемдер де экранда көрсетіледі. Сонымен қатар осы сөздің дауыстап айтылуы да қатар қолданылады. Демек, сайтты пайдаланушы белгілі бір сөздің мағынасын іздесе, сол сөздің мағынасы, сөйлем ішінде жұмсалып ерекшелігі мен дыбысталу қатар беріледі. Сайттағы мысал сөйлемдер, дыбысталу функциялары сайтты пайдаланушыға қазақ тіліндегі сөз мағынасының ерекшелігі, сөзді дұрыс қолдану қағидатын да үйретеді. Сондықтан kashgari.kz сөздігіндегі мысалдар әр сөз үшін жеткілікті кең контексте беріледі.

Сайтты пайдаланушылар, атап айтқанда, қазақ тілін жеткілікті деңгейде білмейтін адамдар, орыс тілді азаматтар мен шетелдіктер анықтамалар, мысал сөйлемдер мен сөздің дыбысталу функциясымен

қатар, сол сөздің орыс және ағылшын тілдеріндегі аудармаларымен де оқып таныса алады. Бұл сайттағы сөздердің бастапқы базасын меңгеруге ықпалдасады.

Сайт функциялары қатарында оны пайдаланушыларға ыңғайлы әрі тартымды болу мақсаты да ескерілгенін атап өткен жөн. Яғни, «Kashgari.kz»-тің көптеген қазақстандық аударма қызметтерінен айырмашылығы, оның дизайнының көзге жағымды және қолдануға ыңғайлы болуы бар. Түнде немесе кешкі мезгілде сайтпен жұмыс істегісі келетін адамдар үшін ыңғайлы функция іске қосылады. Сайт-

тың түс гаммасы кешқұрым қараңғы және аз контрастқа өзгереді.

Келесі маңызды функциясы (сипаттамасы) - сөздердің гиперсілтемелерінің болуы. Басқаша айтқанда, сайттағы мысалдар мен анықтамаларды жазу кезінде қолданылатын барлық сөздердің шамамен 70 пайызын қамтитын белгілі бір сөз базасының болуы. Бұл жерде сайтты пайдаланушы курсорды түсініксіз сөзге апарады және осы әрекет арқылы ол сөздердің мағынасы берілген мақалаға ауысады. (Сурет 2)

күлу

етістік

күлімсіреу және қуанышты білдіргенде ауаны сыртқа шығару

смеяться | to laugh

Мысалдар көрсету

2-сурет – Гиперсілтемелі батырма

Сайттың «Оқу» бөлімі екі бөліктен тұрады. Олар: оң және сол жақ бөліктер. Сол жағында іздеген сөзге қатысты қазақ тіліндегі мәтіндер орналастырылады. Ал оң жағында бос терезелер орналасқан. Сол жақ бөлікке жүктелген мәтінде мағынасы түсініксіз сөз кездесе, сол сөзге курсорды басу арқылы гиперсілтемеге өтеді. Осы кезде оң жақтағы терезелерде түсініксіз сөздің мағынасы пайда болады. Бұл сайттың соңғы жаңартуларының бірі. Алайда қазіргі уақытта сайттың оң жақ бөлігіне жүктелген мәтіндер көп емес, болашақта жақсарып, кеңейеді. (Сурет 3)

Тізімдегі ең соңғы және мүмкіндігінше, сайттың басқа платформалардан ең ерекше бөлігі ол – қазақ мәдениеті тақырыбында жасалған сөздердің жасанды

интеллект жасаған визуализациясы болып табылады. Бұл сайттың таңғажайып ерекшелігі ғана емес, сонымен қатар сөздерді түсінудің өте пайдалы құралы, өйткені суреттермен сөздік анықтаманың, мысалдардың, дауыстық және аудармалардың болуын ескере отырып, сөздің демаркациясын мүмкіндігінше орынды жасай алады. (Сурет 4)

Қорытынды

Бұл жобаның идеясы қазақ тілін білмейтін адамдарға оны тезірек игеруге көмектесуге бағытталған. Жиырма бірінші ғасырда көптеген адамдар цифрлық технологияларды жұмыс мақсатында және оқу мақсатында қолданады. Осыған орай қа-

ОҚУ
FUND RAISING

ҚА3 QAZ

Қарлығаштың құйрығы неге айыр?

Күндердің бір күні Жылан жер жүзіндегі жанды мен жансыздарға мынадай арыз айтады:

– Мені Тәңірім сендердің бәрінен кем жаратыпты. Аяқ-қолым жоқ. Басымды көтере алмай, жер бауырлап қалдым. Не жеп, не қоярымды да білмеймін. Сендердің бәрің бір бүтін тілдісіңдер, ал мен айыр тілдімін. Ойлап отырсам, жанды мен жансыздың ішіндегі сорлысы мен екенмін. Маған ешқайсыңның жәрдем еткілерің келмейді. «Сен қасіретті көп тарттың, ондайлар әрдайым әділ келеді, сен барлығымызға патша да бола аласың» деп, сөзбен болса да жұбатып кетпейсіңдер, – деп, ол екі көзінен қанды жасын сорғалатып, ағыл-тегіл жылайды.

Жанды-жансыздың барлығы жыланға аяныш білдіріп, өкпесін орынды көреді. «қарасың деп шықпайтын, қара қылды қақ жарған, ақ жүрек ақылшымыз болар» десіп, өздеріне патша етіп сайлайды.

Жыл артынан жыл, күн артынан КҮН өтіп жатады.

КҮН

AI

зат есім

жер айналатын жұлдыз

солнце | sun

Мысалдар көрсету

зат есім

түн ортасынан түн ортасына дейін 24 сағат уақыт аралығы

день | day

Мысалдар көрсету

зат есім

белгілі бір сәтте және белгілі бір жерде атмосфераның төменгі қабатының күйі

погода | weather

Мысалдар көрсету

3-сурет – «Оқу» бөлімі

күлкілі

AI

Crayon-мен жасалған

сын есім

көңіл көтеретін

смешной | funny

Мысалдар көрсету

4-сурет – Жасанды интеллект визуализациясы

зақ тілін үйренушілердің санын арттыру үшін және жаңа тіл үйренуді ыңғайлы ету мақсатында «Қашғари сөздігі» жасалған болатын. Қазіргі уақытта сөздік белсенді түрде кеңейіп, көбірек пайдаланушы іздеуде. Осыған байланысты сайтқа 1000-ға

жуық жаңа сөз қосу жоспарланды. Сайттың барлық техникалық функциялары (сипаттамалары) әрдайым даму үстінде, ол сөздікті қолданудың ыңғайлылығына қол жеткізу үшін жасалуда.

Қолданылған деректер тізімі

1. Қалиев Ғ., Болғанбаев Ә. Қазіргі қазақ тілінің лексикологиясы мен фразеологиясы. –Алматы, 2003.
2. Қордабаев Т. Қазақ тіл білімінің қалыптасу, даму жолдары. –Алматы, 1987.
3. Қазақ тілінің жиілік сөздігі А.Қ. Жұбанов, А.Ә. Жаңабекова, Б.Д. Карбозова, А.Қ. Қожахметова. – Алматы, 2016. – 267 бет

● БЛАГО ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ: НА ПРИМЕРЕ «СЛОВАРЯ КАШКАРИ»

Е.А. Исабеков

А. Ерзатулы

Kashgari Dictionary

г. Астана, Республика Казахстан

Аннотация. Данная статья описывает характеристики онлайн-словаря дефиниций - kashgari.kz, его инновационность и уникальность в отношении имеющихся платформ для перевода казахских слов. Также в статье упоминается план развития словаря на ближайшее время.

Ключевые слова: словарь казахского языка, искусственный интеллект

● THE BENEFIT OF DIGITAL TECHNOLOGIES: ON THE EXAMPLE OF THE “KASHKARI DICTIONARY”

Y.A. Issabekov

A. Yertzatuly

Kashgari Dictionary

Astana, The Republic of Kazakhstan

Annotation. This article describes the characteristics of an online dictionary of definitions - kashgari.kz, its innovation and uniqueness in relation to the available platforms for the translation of Kazakh words. The article also mentions a dictionary development plan for the near future.

Keywords: dictionary of the Kazakh language, artificial intelligence

FTAMP 14.25.09

ҚҰРЫЛЫМДЫҚ НҰСҚАУЛЫҚТАР АРҚЫЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖАЗЫЛЫМДЫ ЖАҚСARTY

С.К. Кабденовафизика-математикалық бағыттағы Назарбаев Зияткерлік мектебі
Қостанай қ., Қазақстан Республикасы

Аңдатпа. Бұл мақалада жаңа білім беру мазмұны аясында қазақ тілін оқытудағы төрт дағдының ішіндегі жазылым дағдысы, оның ішінде шығармашылық жазылым дағдысы бойынша іс-әрекетті зерттеу жұмысының нәтижесі беріліп отыр. Оқушылардың шығармашылық жазылым дағдысын қалай жақсартуға, қандай жолдар арқылы тиімді етуге болатыны және соның бір жолы ұсынылған. Нәтижесін көрсету үшін екі оқушының үлгі жұмыстары (әңгіме жанрындағы) беріліп отыр. Осы тақырып бойынша жұмыс жасау оқушылардың алдағы сынақ – емтихан жұмысына сапалы дайындық жасау екенін көрсетеді. Осы тақырыпты зерттеу барысында қолданылған әдістердің тиімділігі мен кемшіліктері ашып көрсетілген. Бұл әдістерді Назарбаев Зияткерлік мектептерде, жалпы білім беретін мектептерде қолдануға болады.

Тірек сөздер: жазылым, шығармашылық, дағды, сапалы дайындық, сюжет.

Кіріспе

Жазылым дағдысы – тіл үйрену барысында мұғалімнен шеберлік пен қажырлықты талап ететін қиын да күрделі жұмыс. Сонымен бірге тілдік тұлғалардың, оның ішінде графикалық, фонемалық жүйесіне негізделген; лингвистикалық, психологиялық, физиологиялық, әдістемелік ерекшеліктерге қатысты тілдік материалының мазмұны мен формасын бірдей қамтитын, адамдардың ұзақ мерзімдегі қарым-қатынасына мүмкіндік жасайтын күрделі тарихи әрекет. Бұл дағдыны іске асыру барысында белгілі бір әсер мен эмоцияны екінші бір адамға жеткізудің себебі пайда болады, содан кейін сөйлем мен ой құрылым жасалады, сөздер мен ойлар бір-бірімен тіркесіп, сөздің қызметі мен орны белгіленеді, одан әрі графикалық таңбалар пайда болып, жазбаша мәтін құрылады, яғни жазбаша сөйлесім

дегеніміз – лингвистикалық ерекшеліктерді толық меңгерудің көрінісі.

Жазылымның психологиялық ерекшелігі – жазбаша тапсырмаларды дұрыс пайымдап, логикалық жағынан меңгеру және графикалық, орфографиялық дағдылар мен шеберлікті ұштау. Жазба жұмысы тіл үйренушінің ойлау жүйесіне тиімді, есте сақтауға жеңіл болуға және жазылымды аудитория қалай қабылдайтыны жайлы да ойландыруы тиіс.

Жаңартылған білім беру мазмұны аясында жүзеге асырылып жатқан міндеттердің бірі – оқушылардың жазылым дағдысын жақсарту, тілдік дағдыларын дамыту. Оқу бағдарламасында ұсынылатын төрт дағдының ішіндегі оқушы білімінің нәтижесін, тілдік тұрғыда сауаттылығын бақылайтын, мұғалімнің оқушылардан түрлі өнім алатын дағдысы – жазылым. Жазылымда

оқушы ойын қағаз бетіне түсіре отырып, өзімен өзі тілдік коммуникацияға түседі. Төрт дағдының ішінде нақты тақырып бойынша айқын пікір айтатын, пікірлері нанымды себептер мен дәлелдермен негізделетін, келтірілетін себептер мен дәлелдер логикалық тәртіппен берілетін, аудиторияны сендіру басты талап болатын, арнайы пікірді білдіретін сөздік қор көбірек қолданылатын жазылым түрі болғандықтан, оқу бағдарламасындағы Ж1. Мақсатты аудиторияға сай әртүрлі стильдегі мәтіндердің жанрлық ерекшелігін сақтай отырып құрастырып (әңгіме, мақала, интервью, тезис, аннотация, рецензия) жазу; Ж4. Түрлі жағдаятқа сай өз ойын креативті (өлең, хат, әңгіме, эссе, блог, әңгімелеу, суреттеу мәтіндері, қысқа сценарий) жазу; ӘТН2. (әдеби-тілдік норма) Мәнмәтін бойынша тілдік бірліктерді орфографиялық нормаға сай жазу; ӘТН3. Лексикалық стилистика заңдылықтарын дұрыс қолдану; ӘТН 4.2. Мәтін нормаларын сақтап жазу (мәтін құрылымы, абзац, мәтін бөліктері, тақырып); ӘТН5. Сөйлем, мәтін және мәтін үзінділері деңгейінде тыныс белгілерін қолдана білу мақсаттары іске асады.

Жазылым дағдысы оқушыдан шығармашылықты, аудиториямен дұрыс жұмыс жасауды, грамматикалық, пунктуациялық нормаларды дұрыс қолдануды, әдеби нормаға сай жазуды талап етеді. Тапсырмаларды орындау кезінде оқушылар басқа пәндерден алған теориялық білімдерін жаһандық деңгейде адам өміріне қатысты деректер мен құндылықтарды байланыстырып жазады. Атап айтқанда, халық өміріне қатысты әлеуметтік, экономикалық тағы басқа қоғамға қатысты барлық мәселелерді тақырыпты ашуда негізге алып, адами құндылықтардың маңызын терең түсініп, талдайды. Әр жазылымның өзіне сай ерекшелігі болады. Атақты психолог С.Л. Рубинштейн: «Дағды – саналы түрде автоматталған қимыл-әрекет түрінде көрінеді, ал сонан соң әрекеттің автоматталған тәсілі ретінде қызмет атқарады», – деп түсіндіреді. Төменде ұсынылатын әдістер негізінде оқушылар жазылым жұмысын жазуға төселеді, үйренеді.

Негізгі бөлім

Жазылым дағдысы – тақырыпты аша білу, грамматикалық сауаттылық, өз ойын сын тұрғысынан дәлелдеу, қорытынды шешім шығарып, өз көзқарасын білдіру деңгейіне бағытталады. Жазылым дағдысы екіге бөлінеді: аргументативті (аудиторияға бағытталған) және шығармашылық жазылым. Соның бірінші түрінде дәлелдеу, пікірталас негізге алынады.

Мысалы, хат (үндеу хат, электронды хат, редакторға хат, хабарламалар), мақала (проблемалық, сыни, ғылыми, ақпараттық, публицистикалық), блог жазбасы, дебат, интервью/сұхбат, репортаж, аннотация, рецензия, жарнама, баяндама, нұсқаулық т.б. Аудиторияға бағытталған жазылымда тапсырманың қызықты және мәнерлі тәсілдемесі, формасы сақталуы тиіс. Сонымен бірге аудиторияны тарта білуі, өзіндік ұстанымы болуы, логикалық бірізділікті сақтай отырып, ойын тиімді дамытуы, түсіндіру, дәлелдеу және көз жеткізу үшін кең спектрлі тілдік және риторикалық амалдарды тиімді қолдануы керек. Еркін мазмұндай алуы, күрделі талқылауды бейнелей алуға қабілеті, сауаттылығы бағаланады. Оқушыларға аудиторияға бағытталған жазылым тапсырмаларын құрастыру кезінде мұғалім оқушының теориялық білімін өз ойын дәлелдеуде, пікірталасқа түсуде, аудиторияны тарта алуында, жанрлық ерекшелікті сақтап жазуында қаншалықты тиімді қолдана алуын ескеруі қажет. Жазылымның екі түрінде де оқушының жазу стилі, шеберлігі, ойды көркемдеп жеткізуі, тапсырманы толық түсініп орындауы, сауаттылығы басты назарда болады.

Сөз еткелі отырған шығармашылық жазылым оқушыдан әңгімелеу, суреттеу элементтерін ұтымды қолданып жазуды талап етеді. Мысалы, эссе (аргументативті, дискуссивті, әдеби, креативті, келісу/келіспеу), сипаттап жазу, әңгіме, ертегі, монолог, күнделік т.б.

Бұл тапсырмада оқушы шығармашылық тәсілдемені қолданып, аудиторияны толық тарта білуі, мәтіннің сәйкес формасын дәлелді қолдана алуы, оқырманға

ерекше әсер ету мақсатында тілдік шығармашылық қолданысты жақсы көрсете білуі, еркін және мәнерлі мазмұндауы, қажетті сөз тіркестері мен ойды әсерлі, орынды, сауатты қолдана білуі ескеріледі. Осы талаптарға қол жеткізгенде ғана оқушы жұмысы жоғары бағаланады. Мұғалім ол үшін оқушыларға шығармашылық тапсырмаларды жанрлық ерекшелігін сақтап жаза алатындай, себеп пен мәнмәтіннен ауытқымайтын-дай етіп ұсынуы керек.

Жазылым белсенді іс-әрекеттерсіз орындалатын дағды болғанына қарамастан, оқушыларды осы тапсырманы орындау үшін түрлі әдістермен қызықтыруға болады. Сол әдістердің төрт түрі ұсынылып отыр. Іс-әрекетті зерттеу барысында ол әдістердің ұтымдылығы мен кемшіліктері байқалды:

1. «Дайын тілдік оралымдарды қойып жазу» әдісі. Оқушыларға дайын тілдік оралымдар ұсынылады. Олар белгілі бір тақырыпты ашу барысында дайын оралымдарды қойып жазуына болады, бірақ тәжірибе көрсеткендей, бұл әдістің оңтайлы тұсы – оқушылардың сөздік қоры мен тілдік дағдыларын дамытуға әсер етеді, алайда орынсыз қолданыстар да болуы мүмкін.
2. «Ішкі әсер\Сыртқы әсер» әдісі. Оқушыларға бірнеше әсерді білдіретін сипаттау мәніндегі тіркестер беріледі. Мысалы, *көңілім қалды, қатты қынжылдым, тағат таппадым, мазасыздықты байқадым, айнала құлпырып, төңірек мүлгіген тыныштық, жар-жұрқ еткен шамдар т.б.* Адамның көңіл күйін, сырлы сезімін, айналада болып жатқан атмосфера-ны, әсерді сипаттап, суреттеуге әсері мол, бірақ оқушы көбіне суреттеу мен сипаттауға көп көңіл бөледі де, контекстен ауытқып кетеді;
3. «Суреттер сөйлейді» әдісі. Түрлі эпизодтардағы суреттер ұсынылады, суреттердің санында шек болмайды. Ұтымдылығы – оқушыға жан-жақты

бағыт бағдар береді, алайда олардың қиялын шектейді;

4. «Сюжетті жазу» әдісі. Композициялық құрылымға сай белгілі бір әңгіменің ортасынан көркемдегіш құралдар қолданылып жазылған сөйлемдерді беріп, өз ойларымен байланыстырып өрбітіп жазу. Бұл әдістің тиімділігі – әңгімені жазуда композициялық құрылымды сақтап жазуға көмегі мол, алайда бұл тапсырманы А* (жоғары) деңгейдегі оқушылар ғана орындай алатынын тәжірибе көрсетті. Төменде осы әдіс бойынша орындалған бір тапсырманың үлгісі мен А* деңгейдегі екі оқушының жұмысын көруге болады.

Тапсырма: «Дос – биікке жетелейтін, қуанышыңа ортақ, қиындықта демеу болатын жан» тақырыбында әңгіме жазыңыз. Әңгімені осы шаблон бойынша жазуға тырысыңыз. Ұсынылған тіркестердің бірін қолдану міндетті.

Басталуы: Сағат кешкі жеті/Терезеден көктемнің желі соғып тұр/Күн өз жылуын азайтып, батып барады/ Жеті жыл бойы бірге дос болып,

Байланысы: Бір минут бойы бөлмеде үнсіздік орын алды/Дегенмен бұл достық қарым-қатынастың жібін үзе алмайды.

Дамуы: Уақыт ешкімді де, ештеңені де күтпейді/ Алғашқы кездесулері әлі есімде/ Ішім алай-түлей.

Шиеленісуі: Тонның ішкі бауындай боп кеткендері сонша.../ Арасынан қыл өтпейді/ қаймағы бұзылмаған/Арқа сүйеп кетті/ Абай мен Михаэлистің достығындай.

Шарықтау шегі: Қуанышым қойныма сыймады/ Сөз таппай тұрып қалдым/ Жауыңмен жарықта жүргеннен, досыңмен қараңғыда жүрген жақсырақ.

Шешімі: Дос болам десең, досыңды сыйла, қымбаттым! Досыңа сонда досыммен ғана қымбатпын/

Дос сыртыңнан мақтар, дұшпан көзіңе
мақтар/Дос жылатып айтады,
дұшпан күлдіріп айтады/
Достың сөзі жалынды,
Достың сөзі нанымды.
Аярмысың дос үшін,
Ақырғы үзім наныңды.

(М. Айтқожина)

1-оқушының жұмысы:

Терезеден көктемнің желі соғып тұр. Көңіл күйім болмай бір нүктеге қадалып отырмын. Жеті жыл бойы жұбымыз жазылмай бірге жүрген жан құрбым әкесінің жұмысы өзгеріп, Түркияға көшкелі жатыр. Іштей қимай, қатты құлазып жүргенмін. Міне, бүгін кешке олар жолға шыққалы жатыр. **Дегенмен бұл достық қарым-қатынастың жібін үзе алмайды.**

Біз күнде бір-бірімізге жазып, хабараласып тұрамыз деп уәде бердік. Оның үстіне қазір неше түрлі мүмкіндіктер жетіп жатыр. Кез келген уақытта еш кедергісіз байланысқа шығуға болады.

Ертең сағат 09.00-де ұшақ ұшып кетеді. Соның құрметіне бүгін барлық достарымызды жинап, қоштасу кешін ұйымдастырдым. Балнұрға бұл жайлы тіс жармадым. Кешті құрбым ұнататын кафеге жасауды жөн көрдім. Таудың етегінде орналасқан модерн стильдегі, тағамдары тіл үйірерлік жаңа кафе. Он адам болып жиналып, залды безендіруге кірісіп кеттік. Балнұр ұнататын күлгін, ақ түсті шарлар үрлеп, іліп қойдық. Барынша жағымды атмосфера ұйымдастыруға тырыстық. Міне, соңғы секундтар, бірер мезеттен кейін Балнұр кіріп келуі керек.

Әне күтеміз, міне күтеміз. Балнұр келер емес. Кішкене сыбдыр ести қалсақ, бәріміз есікке жалт қараймыз. **Ішім алай-түлей.** Қоңырау шалсақ, телефон тұтқасын көтермейді. Сағат болса алтыдан асты. Түрлі ойлар мазалап, отырған жеріме сыя алмадым. Содан шыдамым таусылып, үйіне іздеп бардым. Онда да ешкім жоқ. Есік құлыптаулы. Уақыты өзгеріп, бүгін кетіп қалған жоқ па деп ой-

лап қоямын. Не жайлы ойлайтынымды білмедім. Бәрі ойдағыдай болып жатыр еді. Бір кезде анам хабарласты. Оларға шұғыл кету керек болып, бүгін ұшу керек болыпты. Өз құлағыма өзім сенбедім. Со-сын терең ойға батып, жабырқап, кеш ұйымдастырып жатқан жерге бет алдым. Жолда әлеуметтік желіні аштым. Балнұр ұшақта отырған суретін салып қойыпты. Жазсам, жауап жоқ. **Тонның ішкі бауындай боп араласып жүрген құрбыма не көрінді?** Жылап жібердім. Іштей уайымдап, кафеге сүйретіліп кіріп келсем, ба-бах! Балнұр жүгіріп келіп мені құшақтап алды. Көзім шарасынан шығып кете жаздады. Сөйтсем, олар тосын сыйды маған жасапты. **Қуанышым қойныма сыймай,** шыңғырып жібердім. Дәл қазір құрбымды көріп тұрғаныма риза болдым. Кешті жақсы өткізіп, ертеңіне Балнұрды көтеріңкі көңіл күймен шығарып салдық.

Қазір бір жылдай уақыт өтті. Әлі күнге дейін байланысымыз үзілмей, күнде сөйлесіп тұрамыз. Шынайы достық ештеңеге қарамайды. Достықтың қадірі жыл артқан сайын күшейе беретініне сенімдімін. **Дос болам десен, досыңды сыйла, қымбаттым!**

(Сүлеймен Зейнұр 10 В сынып оқушысы)

2-оқушының жұмысы:

Сағат кешкі жеті. **Терезеден көктемнің желі соғып тұр.** Күні бойы үйде отырған үшеуіміздің әбден жалығып кеткеніміз көрініп тұр. Қасымдағы екі жігіт менен 2-3 жасқа үлкенірек, осы ауылда танысқанбыз, қазіргі **достығымыз Абай мен Мухаэлистің достығындай** десем, артық айтқаным емес. Түрлі кештерді бірге өткізіп, әдебиет алаңында шығармаларды талдап, оны әлеуметтік желілерде талқылап, пікір қалдырғандарды айтып, у-шу боп жатушы едік. Соңғы кезде ауылдағы интернеттің жоқтығы уақытты өткізбей қойды. Арсен де, Арман да кезек-кезек уһілеп, күрсініп қояды. Бұндайға шыдамайтынымызды түсініп, қанша ақымақ идея болса да мен «Бүгін орманға шығып,

сонда қонып қайтайық» дедім. Әлгі екеуі бір-біріне қарап тұрып, келіскен сыңай танытты. «Онда не бітіріп отырмыз, тез-тез қамданайық», деді спорттық тәртіппен өмір сүріп үйренген Арсен өзінің әдетіне басып.

Сағат сегізден кете біз ауыл төңірегіндегі орманға барып, шамамыз келгенше тамақ дайындадық. Тау бөктерінде орналасқан елді мекенде кеш ерте батты. Біз от жанында мәз болып, әңгіме-дүкен құрып отырғанбыз. Осындай атмосферада әңгіме айту әрбір жастың әдеті шығар. Бізге Арсен ауыл маңын қорып жүретін аю туралы естігенін айтып отырды. Дәл осы сәтте құдды бір Голливуд фильмдеріндегідей біреудің ауыр қадамдары естілді. **Бір минуттай үнсіздік орнап**, бір-бірімізді көзбен ғана түсіністік. Артымызға қарасақ, сол алып аюдың дәл өзі. Ойбайлап, үшеуіміз үш жаққа қаша жөнелдік. Қысқы ұйқысынан тұрған бұл орман иесі аса ашулы, аш болады деп еститінмін. Бар жылдамдығымызды қосып, 1-2 шақырымдай жерді артта қалдырдық. Алыптың бізден қалар ойы жоқ. Орманның қалың бөлігіне өтіп кеткенімізді байқамай қалдық. Күшіміз де таусылды. Бойдағы соңғы күшімізді жинап, Арман екеуіміз емен ағашына өрмелеп міндік. Қарасақ, Арсен ұшты-күйлі жоқ. Алып күш иесі біз отырған ағашты теңселте бастады. Екі көзіміз төрт болып, Арсеннен бір хабар бола ма деп күтіп отырмыз. Аю да күтуден шаршағандай қасындағы топырақты оңды-солды шашып, қаһарланып тұр. Қол-аяғымыз дірілдеп, ағашқа қатып жабысып алғанбыз. Өлген жеріміз осы шығар деп тұрғанда кенеттен 30 шақты адамның қарасы көрінді. Бәрі қаруланып алған. Олар улап-шулап, тұз тағысын шошытып жіберді. Арсен бізді құтқаруға үлгірген екен. Ол біз үшін алысырақ ауылға екі өкпесін қолға алып жүгіріп барыпты. Аяғының, денесінің сау жері қалмаған. Осындай халіне қарамастан, оның еріндері жыбырлап:

Достың сөзі жалынды,
Достың сөзі нанымды.
Аярмадың дос үшін

Ақырғы үзім наныңды,-деп үзіп-үзіп айтқанын ернінің қимылынан байқа-

дым. Дәл осы сәтте осындай досымның барына қуандым.

(Игенов Нұрдәулет
10 В сынып оқушысы)

Қорытынды

Жоғарыда берілген екі оқушының жұмысы өзгеріссіз алынып отыр. Оқушыларға берілген нұсқаулық бойынша берілген тілдік оралымдардың біреуін қолданып, өз ойымен байланыстырып жазу шарты берілген, яғни 4-әдіс. Әңгімені оқушы шарықтау шегінен немесе шиеленісуінен бастап жазуы өз еркінде, ол оқушының қиялы мен оқиғаны өрбітуіне байланысты. Ұсынылған оқушылардың екеуі де тапсырма шартын барынша орындап, өз ойларын өрбітіп, сюжет шығарып жазған. Екі жұмыста да логикалық бірізділік сақталған. Бұдан шығатын қорытынды – құрылымдық нұсқаулықтар арқылы жазылым жұмысы, біріншіден, оқушылар жазылым құрылымын және стильдік ерекшеліктерін ескере отырып жазуды үйренеді, екіншіден, оқушыларға мазмұн мен форманы бірдей қамтуы үшін көмекші құрал қызметін атқарады, үшіншіден, мазмұнды өрбіту барысында логикалық бірізділікті сақтауға көмектеседі, төртіншіден, оқырманға әсер ету үшін тілдік оралымдарды қолданып жазуға баулиды, бесіншіден, стильдік ерекшеліктерді ажыратуға дағдыланады.

Аталған әдістерді зерттей келе «Ұсынылған әдістер шығармашылық жазылым жұмысын жақсартуға қаншалықты көмектеседі?» деген зерттеу сұрағын қарастыруға болады.

Қолданылған деректер тізімі

1. **Авакова Р.А.** Фразеологиялық семантика. Алматы. Қазақ университеті. 2002
2. **Аханов К.** Тіл білімінің негіздері. Алматы. 1993
3. **Әбілқасымов Б.** Әбілғазының «Шежіре-и-түркі» атты шығармасындағы тұрақты тіркестер // Ескі түркі жазба ескерткіштері туралы зерттеулер. Алматы: Ғылым. – 1983
4. **Жұбанов Қ.** Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. Алматы, 1999

5. **Қабдолов З.** «Сөз өнері» Алматы. «Мектеп» 1982
6. **Қалиұлы Б.** Жалпы тіл білімі. Алматы, 2005
7. **Кеңесбаев І.** «Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі» «Ғылым» 1997
8. **Марфуға Айтқожина** - Өлеңдер - Bilim – All
9. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Білім беру бағдарламасы – NIS-Programme «Қазақ тілі мен әдебиеті» (ТІ) пәні бойынша оқу жоспары 10-сынып
10. **Рубинштейн С.Л.** Основы общей психологии (в 2-х томах). Т.1. –Москва: «Педагогика», 1989.
11. **Сыздық Р.** «Сөз құдіреті». Алматы: Санат. 1997
12. Оқушылардың жазылым жұмыстары.

● УЛУЧШЕНИЕ ТВОРЧЕСКОГО ПИСЬМА С ПОМОЩЬЮ СТРУКТУРИРОВАННЫХ ИНСТРУКЦИЙ

С. К. Кабденова

Назарбаев Интеллектуальная школа
физико-математического направления
г. Костанай, Республика Казахстан

Аннотация. В данной статье представлены результаты исследования обучения казахскому языку в рамках нового содержания образования, в том числе навыку творческого письма. Представлены наиболее эффективные способы, при помощи которых учащиеся могут улучшить навыки творческого письма. Для демонстрации результатов представлены примеры работ двух учащихся (жанр, рассказ). Работа по данной теме свидетельствует о качественной подготовке учащихся к предстоящему экзамену по предмету. В конце статьи показаны наиболее полезные выводы по данной теме. Выявлены эффективность и недостатки методов, использованных при изучении данной темы. Данные методы могут быть использованы в Назарбаев Интеллектуальных школах и общеобразовательных школах.

Ключевые слова: письмо, творчество, навыки, качественная подготовка, сюжет.

● IMPROVING CREATIVE WRITING WITH STRUCTURED INSTRUCTIONS

S.K. Kabdenova

Nazarbayev Intellectual physics and mathematics
Kostanay city, Republic of Kazakhstan

Abstract. This article presents the results of the study of activities within the framework of the new educational content in the four skills of teaching Kazakh language, including creative writing skills. It is proposed how to improve students' creative writing skills, what ways to make them effective, and one of the ways to do so. To demonstrate the results, sample works of two students (in the genre of stories) are presented. Work on this topic shows that it is to create high – quality preparation of students for the upcoming examination work. At the end of the article the effective aspects of this topic are indicated. The effectiveness and shortcomings of the methods used in the study of this topic are revealed. These methods can be used in Nazarbayev Intellectual Schools and secondary schools.

Keywords: writing, creativity, skills, high-quality training, plot.

FTAMP 14.25.09

ОҚУШЫЛАРДЫҢ КІТАП ОҚУ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТУРАЛЫ

А. Т. Миржакупова

«Исток» жекеменшік жалпы білім беру мектебі,
Өскемен қаласы, Қазақстан Республикасы

Аңдатпа. Мақалада қазақ халық ауыз әдебиеті мен қазақ балалар әдебиеті кейіпкерлерінің танымалдылығы және олардың танымалдылығы шығармаларды оқуға қызығушылық тудыруы қарастырылады. Балаларды қандай кейіпкерлер қызықтыратыны, оның себептері айқындалды. Қазақ халық ауыз әдебиеті, қазақ балалар әдебиетіндегі кейіпкерлердің танымал болмауының себептері сараланып, шетел балалар әдебиетінің кейіпкерлерімен салыстырылады. Кейіпкерлер бейнесінің оқырмандар үшін маңыздылығы көрсетілген. Мақаланың ерекшелігі балалармен сауалнама және шығармашылық жұмыс арқылы қазақ халық ауыз әдебиеті мен қазақ балалар әдебиетіндегі кейіпкерлердің танымалдылығын арттыру жолдары ұсынылады. Мақаланың басты мақсаты – балалардың халық ауыз әдебиетін, қазақ балалар әдебиетінің шығармаларын оқуға қызығушылық қалыптастыру, оқырмандар арасында қазақ халық ауыз әдебиеті мен қазақ балалар әдебиетін насихаттау. Балаларға арналған шығармаларда кейіпкер бейнесінің алатын орны ерекше екендігін атап өтіп, кейіпкер образының балалардың жас ерекшелігіне сай тартымды, қызықты болуын алға тартады.

Тірек сөздер: мәдениетаралық құзыреттілік, халық ауыз әдебиеті, балалар әдебиеті, кейіпкер, бейне, танымалдылық, қызығушылық.

Кіріспе

Кітап – рухани сарқылмас қазына. Білімнің қайнар бұлағы – кітап деп бекер айтпаған. Сондықтан ол адамзаттың баға жетпес құндылығы. Кітап оқымай өмірді білу, білім алу мүмкін емес. Оқушыларда бүгінгі таңда кітап оқуға мүмкіншілігі көп. Кітапханалар, электронды кітапхананы тағы бар. Әр бала кітап оқыса, болашақта ол көзі ашық, көкірегі ояу адам болып қалыптасады. Кітап оқу – миға жасалған жаттығу. Қай заманда болмасын, адамзат алдында тұрған ұлы мұрат-міндеттердің ең бастысы – салауатты, саналы ұрпақ тәрбиелеу. Жас ұрпақтың талабын қанағаттандыру, рухани байлығын, жалпы ой-өрісін дамытуда талап-талғамын қалыптастыру-

да ең үлкен де ұлы тәрбие құралы – кітап.

«Кітап – ақылына ақы сұрамайтын ең құнды қазына» деген екен түркі жұртының ұлы ақыны, ойшыл Әлішер Науаи. Осы сынды кітап туралы бірнеше құнды пікірлерді біз барлығымыз жақсы білеміз. Расында қай ғасырда да кітаптың алатын орны бөлек. Кітап кемелденуге көмектеседі. Қаншама технология шықса да, бұлардың бәрі кітапты алмастыра алмасы анық. Есте сақтау қабілетін және логикалық ойлауды дамытады. Оқушының жады мықты, тез ойлап, тез қорыта алады. Талдауға, сараптауға, пікір қалыптастыруға үйретеді. Кітап оқу – табыспен жетістіктің ең басты негізі. Адамдар-

мен дұрыс қарым-қатынас жасауға үйретіп, әдемі сөйлеу дағдыларын қалыптастырады, сөздік қоры көбейе түседі. Сауаттылық деңгейін арттырады.

Қазақтың ұлы ақыны Абай Құнанбайұлы кітапты көп оқуының арқасында бірнеше тілді меңгерді. Тіл үйренуде сол үйренетін тілде сөйлейтін халықтың мәдениетін, әдет-ғұрпын, фольклорын, жалпы дүниетанымын танып білу қажет екенін ғалымдар дәлелдеп жүр. Соған орай мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастыру қажеттілігі туындайды. Зерттеуші А.Фантини: «Басқа мәдениеттер өкілдерімен сәтті қарым-қатынас жасау қабілеті», – деп анықтайды [1; 456-476]. Г.В.Елизарова «Мәдениет және шет тілдерін оқыту» монографиясында аталмыш ұғымды білім мен дағдыларға негізделген ерекше құзыреттілік, коммуниканттар үшін ортақ мағынаны құру арқылы бірнеше мәдениет арасындағы қарым-қатынасты жүзеге асыру және нәтижесінде екі жаққа да жағымды қарым-қатынас нәтижесіне қол жеткізу мүмкіндігі деп біледі» [2; 352].

Мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастырудың бір жолы халық ауыз әдебиетімен, әдеби шығармалармен танысу болып табылады. Ал осы шығармаларды оқу мектеп оқушыларының арасында қандай деңгейде? Тіл үйренуші басқа ұлт өкілдері қазақ халық ауыз әдебиеті мен қазақ балалар әдебиеті шығармаларын оқуға қызығушылық таныта ма? Қызығушылық тудырудың қандай жолдары бар?

«Кітап дегеніміз – алдыңғы ұрпақтың артқы ұрпаққа қалдырған рухани өсіеті. Кітап оқудан тиылсақ, ой ойлаудан да тиылар едік», – деген Ғабит Мүсірепов [3]. Кітап таңдап, талғап оқи білу, оны түсіну мен түйсіну, алған әсерді өмірдегі қажетіңе жарата білу әрбір адамның білігі мен білімін, пайым мен парасатын айқындайтын алғы шарттардың бірі. Міне осы асыл қазынаны оқу қазіргі таңда төмендеп отыр. Көркем әдебиетке деген балалардың қызығушылығы азайды. Әдебиетке деген құлықсыздық пайда болды. Оның себептерін күнделікті қолданысқа енген ғалам торабын, компьютер секілді құралдың әсері деп білеміз. Бірақ қазіргі

таңда балалар әдебиеті көңіл қуантарлық жағдайда ма? Қазақ халық ауыз әдебиеті мен қазақ балалар әдебиетінен балаларды қызықтыратын кейіпкерлерді таба аламыз ба?

Мақалада негізгі әдіс ретінде зерттеу, саралау, жинақтау, талдау қолданылды. Жас оқырмандардың қызығушылығы зерттелді. Қазақ халық ауыз әдебиетінің шығармалары мен қазақ балалар әдебиеті жазушыларының жұмыстары пайдаланылған.

Қазақ балалар әдебиетінің кейіпкерлері мен шетелдік балалар әдебиетінің кейіпкерлерінің танымалдылығы салыстырылып, қазақ халық ауыз әдебиеті мен қазақ балалар әдебиетіндегі кейіпкерлердің танымал болмау себептері талданады.

Негізгі бөлім

Түп-тамырын халық шығармаларынан, аса бай фольклорлық мұралардан алатын балалар әдебиеті XIX ғасырда Абай шығармашылығындағы ғибраттық өлеңдерден нәр тартып, Ы.Алтынсарин шығармалары арқылы қазақ әдебиетінің жеке саласына айналған. XX ғасыр басында балалар ұғымына лайықтап шығарма жазудың классикалық көркем үлгілерін С.Дөнентаев, Б.Өтетілеуов, С.Көбеев, С.Торайғыров, І.Жансүгіров, Б.Майлин сынды суреткерлер танытты. Бір ғана Б.Майлиннің «Өтірікке бәйге», «Кемпірдің ертегісі» поэмаларының балалар дүниетанымын қалыптастырудағы рөлі ерекше.

Кеңестік кезеңдегі балалар әдебиетінің қаламгерлері жеткеншекер тақырыбына көлемді поэмалар жазып отырды. Өзіндік сыр сипатымен, жазу мәнерімен танылған М.Әлімбаев, Т.Молдағалиев, Ж.Смақов т.б. Олар жаңа өмір сүру формасына көшкен заманда балалар әдебиетін уақыт үдесіне сай дәрежеге көтере білген.

Қазақ халқының әдебиетінде балаларға арналған әдебиетке ерекше мән берілген. Балаларға арналған ертегілердің мазмұны мен мәні өте терең, тәрбиелік

бағыты жоғары. Балаларға арналған шығармаларда кейіпкерлер бейнесінің алатын орны ерекше.

Қазақ халқының ауыз әдебиетіндегі ертегілер, аңыз-әңгімелер, тұрмыс-салт жырларының кейіпкерлерінен бастап ақын-жазушылар шығармаларының кейіпкерлеріне дейін үлкен үлгідегі бейнелер.

Аңыз-әңгімелер кейіпкерлері: Қожанасыр, Алдар көсе, Жиренше шешен. Ертегілердің ең танымал кейіпкерлері: Ер Төстік, Қаңбақ шал, Жүсіп хан, Жалмауыз кемпір тағы басқалар. Батырлар жырларындағы кейіпкерлер: Қобыланды батыр, Алпамыс батыр, Ер Тарғын, Қамбар батыр, Ер Қосай, Арқалық батыр тағы басқалар.

Ақын-жазушылар шығармаларының қызықты кейіпкерлері де аз емес. Алайда сыныптан тыс осы және басқа кейіпкерлер туралы кітап оқымыз ба? Бұл кейіпкерлер балаларға қаншалықты қызықты? Осы кейіпкерлердің бейнесі балаларға таныс па? Балалар арасында қандай кейіпкерлер танымал? Осы сұрақтарға жауап алу үшін сауалнама өткізілді.

Алдымен қазақ халық ауыз әдебиеті, қазақ балалар әдебиеті кейіпкерлерінің танымалдылығы туралы ақпаратты сауалнама арқылы анықталды. Сауалнамаға 4,5,6-сыныптардан 10 баладан қатысты. Нәтижесі өте төмен болып, қазақ халық ауыз әдебиеті, қазақ балалар әдебиеті кейіпкерлерінің танымалдылығы өте нашар болғаны айқындалды.

Сыныптар	Ер Төстік	Қаңбақ шал	Алдар көсе	Қожанасыр	Басқа кейіпкерлер
4	2	3	1	1	3
5	1	3	2	5	3
6	2	4	2	5	4

Келесі сауалнамада шетел балалар әдебиетінің танымалдылығын анықталды.

Нәтижесі төмендегідей болды:

Сыныптар	Өрмекші адам	Шрек	Гарри Поттер	Спанч-Боб	Басқа кейіпкерлер
4	10	7	10	5	8
5	10	9	10	7	9
6	10	10	10	9	9

Бұл сауалнама нәтижесі бойынша ең танымал кейіпкерлер: Өрмекші адам, Гарри Поттер, Шрек, Спанч-Боб. Ал қазақ халық ауыз әдебиеті, қазақ балалар әдебиетіндегі кейіпкерлердің танымалдылығы өте төмен. Жалғыз ғана Бердібек Соқпақбаевтың «Менің атым Қожа» атты шығармасындағы Қожа образы 5-6 сынып оқушыларының арасында жартылай танымал болуының себебі, мектеп бағдарламасы бойынша бұл шығарманың оқылуы.

Бұл нәтиже себептерін сараптау мақсатымен екінші сауалнама қазақ әдебиетін-

дегі кейіпкерлердің неліктен танымал болмауын анықтауға арналды. Екінші сауалнама тек балалар арасында ғана емес, ата-аналар арасында да өткізілді. Нәтижесінде келесі себептер айқындалды:

- ▶ қазақша әдемі, балалардың жас ерекшеліктеріне сай безендірілген кітаптардың аздығы;
- ▶ балаларға арналған көркем фильмдердің жеткіліксіздігі;
- ▶ балаларға арналған туындылардағы кейіпкерлердің суреттік бейнесі

нақты қалыптаспаған, басылымдарда, теледидарда бір кейіпкер әртүрлі бейнеленеді;

- бұқаралық ақпарат құралдарында, балаларға арналған бағдарламаларда қазақ әдебиет кейіпкерлерінің қатыспауы;

Бұл сараптама нәтижесіндегі тұжырымдамалар қаншалықты негізді екендігіне талдау жүргізілді.

Кітаптар жағдайына келсек, мемлекеттік тапсырыс бойынша бүкіл Қазақстанда осы уақытқа дейін шығып келген кітаптардың 0,2 пайызы ғана балалар әдебиеті екен. Қазір «Алматы кітап», «Баянжүрек», «Аруна», «Балалар әдебиеті» сияқты баспалар балалар кітаптарын шығарып жатыр. Бірақ таралымы 1000 данадан аспайды. Содан болар, қаладағы кітап дүкендерінен қазақтілді балалар кітаптарын сирек кездестіреміз. Өскемен қаласындағы Қ.Қайсенов атындағы кітап дүкеніне, «VITA» дүкеніне шолу жасалды. Кітап дүкендерінде орыстілді балалар әдебиеті толып тұр. Суреті де, дизайны да керемет. Қазақтілді балаларға арналған әдебиет анағұрлым аз.

Кинофильмдер туралы айтатын болсақ, ауыз толтырып айтатын «Менің атым Қожа» фильмі ғана. «Менің атым Қожада» Б.Сокпақпаев нағыз баланың табиғатын берген, сондықтан бұл шығарманың қанша жыл болғанымен, әлі киносын көріп, кітабын оқуға қызығушылық бар.

Белгілі уақыт ішінде теледидардан қанша мультфильмдер, бағдарламалар көрсетілуін бақыладық. Егер шетелдік мульт-

фильмдер мен бағдарламалар көрсететін арналар күні бойы онсыз да танымал киноларын көрсетіп жатса, қазақша тек бірнеше арнада ғана бағдарламалар жүріп жатады.

Ерлік тәрбиені қалыптастырудағы өзіндік шыншылдылығы мен әлеуметтік мәні жағынан қарағанда ертегілер көрнекті көркем құбылыс болып табылады. Оның маңызды ерекшелігі мынада: ертедегілерде жекелеген құбылыстар қиял-ғажайып бейнелермен әсірелеп көрсетілгенімен, шын мәнінде олардың мазмұнында объективті болмыстың көрінісі жатады. Ертегінің адам баласына тәлім-тәрбиелік, рухани маңызы зор, көзіміз көріп, құлағымыз ести алмайтын, тек ақылмен ажыратып, жүреппен ғана түйсіне алатын, материалдық әлеммен бірге шегі жоқ рухани әлем болмысының біртұтас түсінікті баян етілген көрініс. Ал осы оқушылардың ой-өрісін жетілдіріп, Отанын сүюге, халқын қорғауға және өнерді игеруге, ел қорғаны болуға уағыздайтын қазақ халық ертегілері, аңыз-әңгімелері неге жарнамаланбайды, теледидардан көрсетілмейді? Балаларға арналған қазақ тіліндегі теледидар бағдарламалары өте аз. Тек «Балапан» арнасы ғана балаларға арналған. Теледидарда қазақ әдебиетіндегі кейіпкерлердің қатысуымен бағдарламалар жоқтың қасы.

Бала кітапты оқығанда да, теледидардан бағдарламаны қарағанда да алдымен суретке мән береді. Ал біздегі суреттердің сапасы нашар және кейіпкерлердің суретті бейнесі қалыптаспаған. Мына суреттерге назар аударыңыздар: біздің кітапханамыздағы қазақ тіліндегі кітаптардың суреттері:



Балаларға арналған орыс және шетел кітаптары:



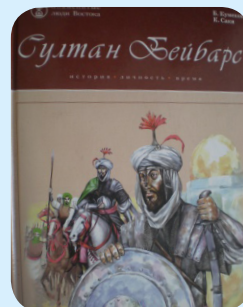
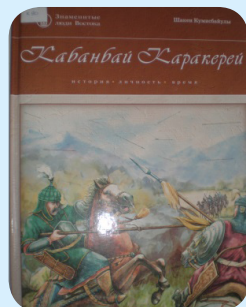
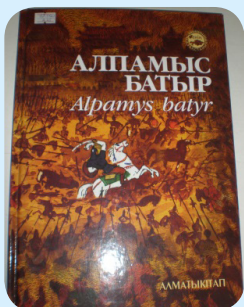
Мысалы: Алдар көсе суреттері әртүрлі болып шығып жүр. Бүгінде Алдар көсенің

фильмге айналған, оқулықтарда басылған 30-дан астам образы бар екен.



Қазақ балалар әдебиеті жағдайы нашар деуге болмайды. Биыл мектеп кітапханасына балаларға арналған әдебиеттер

түсті. Ол кітаптардың дизайны мен суреттері әдемі және кітаптар қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде жазылған.



Біздің кітапханада қазақ тіліндегі әдебиет бұрышы ұйымдастырылған. Ондай

бұрыштар қаланың басқа да кітапханаларында, кітап дүкендерінде бар.



Балаларға арналған шығармаларда кейіпкер бейнесінің алатын орны ерекше. Кейіпкер образы балалардың жас ерекшелігіне сай тартымды, қызықты болуы абзал. Әдеби шығармаларды оқу үстінде кейіпкерлермен бірге талай қызық оқиғаларға қатысамыз, олардың іс-әрекетін, көңіл-күйін байқап білеміз. Мысалы: «Ер Төстік жұт болғанда жоғалып кеткен ағаларын іздеп табу үшін жер астына түсіп, Шойынқұлақпен жекпе-жекке шығып, жыландар патшалығына барып, жолда айнымас достары – Көлтаусар, Таусоғар, т.б. жер асты өнерпаздарының көмегімен кездескен қиыншылықтарды жеңіп отырады. Сонымен қатар, Темір хан елінде мергендігін көрсетеді, Айдаһармен алысады, пері Шойынқұлақты жеңеді. Ертегіде Төстіктің асқан ерлігін, бауырмалдылығын көреміз және қазақ халқының өнердің қай түрін болсын жоғары бағалағанын, оларды қадірлей білуге ұл-қыздарын жастайынан үйреткендерін байқаймыз. «Өнер мұратқа жеткізеді» демекші, кейіпкерлер шығарма соңында мақсат-мұратқа жетеді. Ер Төстік, Алпамыс батыр ержүрек, батыл болуға, Жиренше шешен, Қожанасыр, Алдар көсе тапқыр ойлы, ақылды болуға үйретеді. Бұл образдардың тәрбиелік мәні жоғары. Сондықтан ертегілерді оқуға ынталандыратын жол – кейіпкерлерді насихаттау.

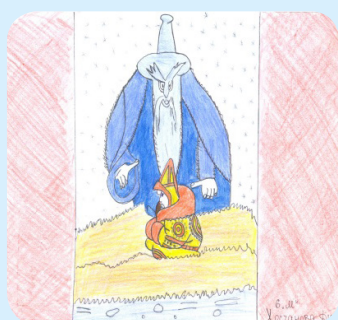
Қазіргі қаламгерлердің балаларға арналған шығармалары да өте қызықты. Мысалы: Жақан Смақовтың «Опай-сопай» ертегісінің сюжеттік өрістеуі халықтық ертегілерге тән дәстүрде жазылған. Ертегіні «Ерте, ерте, ертеде, ешкі жүні бөртеде», – деп халық ертегісіне тән қалыпты қайталап отыратын тіркеспен бастаған. Тіпті бас кейіпкердің хан болып кетуі дәстүрлі ертегі шеңберінен алыстамай оқырмандарды қызықтырады. Әр ертегісінде автор өз ерекшелігімен, табиғат, жан-жануарларды үндестіре отырып, адами қасиеттерді жеткізе білген. Әр сөзінен батырлық, адалдық, адамгершілік есіп тұрғандай. Ал ақынның «Тамшы», «Аю қалай адасты?», «Ұзын аяқ» сынды ертегілері таза шығармашылық қиялдан туған. Тамшының басынан кешкен әрқилы оқиғаларын суреттей отыра, қоршаған орта, табиғат пен адам арасындағы тығыз байланысты суреттейді. Осы өзім оқыған әдеби кітаптарымды мектеп оқушыларына әңгімелеп, кейіпкерлерін суреттеп бердік. Мектеп оқушылары сол кітаптарды оқыды. Әдеби шығармаларды насихаттау нәтижесінде оқырмандар саны көбейгені анықталды, қазақ халық әдебиеті мен балалар әдебиетінің кейіпкерлері біршама танымал болды.

Осы жұмысымның қорытынды сауалнамасы:

Сыныптар	Ер Төстік	Қаңбақ шал	Алдар көсе	Жиренше	Басқа кейіпкерлер
4	5	6	7	5	6
5	6	7	7	6	7
6	7	7	8	7	8

Мектеп оқушылары өздері оқыған қазақ халық ауыз әдебиеті мен балалар әде-

биеті кейіпкерлерінің суреттерін салды, солай біз өзіміз жаңа образдарды кескін-дедік.



Қорытынды

Балаларға арналған сюжеттік суреттері тартымды, дизайны әдемі кітаптардың басылып, саны көбейтілуі қажет. Кейіпкерлердің суреттік бейнесі тартымды етіп, бір ғана нұсқасын қалыптастыру қажет. Ертегі кейіпкерлері қатысқан балаларға арналған теледидар бағдарламаларын көбейту қажет.

Балаларға арналған шығармаларды газет-журналдарға ғана емес, ғаламторға қою жағын ойластырған жөн. Өйткені, жас оқырмандар басылымға қарағанда ғаламтордан оқуға әуестеніп барады.

Мектеп бағдарламасына қазақ халық ауыз әдебиеті мен қазақ балалар әдебиетінің шығармаларын көптеп енгізу.

Балалар шығармаларында ауыл балаларының өмірі, бастан кешкендері, қызықты оқиғалары көп жазылады. Келешекте қала балалары қатысқан шығармалар жазылса, жас оқырмандар саны көбейеді.

Балаларды қызықтырған кейіпкерлер әдебиеттегі образдары бойынша кескінделсе, нақтыланса шетелдік кейіпкерлер сияқты танымал образдар өмірге келеді. Ал танымал образдар балалардың кітап оқуына деген қызығушылығын қалыптастыратыны сөзсіз.

Қолданылған деректер тізімі

1. **Fantini A.** (2009) Assessing intercultural competence: Issues and tools. In D. K. Deardorff (Ed.), The SAGE handbook of intercultural competence (pp. 456-476). Thousand Oaks, CA: Sage.
2. **Елизарова Г.В.** (2005) Культура и обучение иностранным языкам. СПб.: КАРО. - 352 с. Электронная книга. Лингвистика. Методика обучения иностранным языкам.
3. **Assem Almuhanbet.** «Кітап оқудан тыйылсақ, ой ойлаудан да тыйыламыз» мақаласы [Электронды ресурс] // <https://qamshy.kz/article/31824-kitap-oqudan-tyyylsaq-oy-oylaudan-da-tyyylamyz> [Қаралған күні: 31.07.2023]
4. **Ахметов Ш.** Қазақ балалар әдебиеті. Алматы, 1974.
5. **Ахметов Ш.** Қазақ совет балалар әдебиеті. Алматы, 1976.

● К ВОПРОСУ ФОРМИРОВАНИЯ МОТИВАЦИИ У УЧАЩИХСЯ К ЧТЕНИЮ КНИГ

А. Т. Миржакупова

Частная общеобразовательная школа «Исток»,
г. Усть-Каменогорск, Республика Казахстан

Аннотация. В статье рассматривается узнаваемость персонажей казахской народной литературы и казахской детской литературы. Считается, что популярность персонажей и их известность создают интерес к чтению произведений. Определены причины, по которым дети интересуются персонажами. Анализируются причины недостаточной популярности персонажей казахской народной литературы и казахской детской литературы и сравниваются с персонажами зарубежной детской литературы. Показана важность образов персонажей для читателей.

Особенностью статьи является предложение путей повышения популярности персонажей казахской народной литературы и казахской детской литературы посредством опроса и творческой работы с детьми. Основная цель статьи – сформировать у детей интерес к чтению народной литературы, произведений казахской детской литературы, пропагандировать казахскую народную литературу и казахскую детскую литературу среди читателей. Подчеркивается, что образ героя занимает особое место в произведениях для детей, и он пропагандирует, что образ героя должен быть привлекательным и интересным согласно возрастным особенностям детей.

Ключевые слова: межкультурная компетентность, фольклор, детская литература, персонаж, образ, популярность, интерес.

● TO THE QUESTION OF THE FORMATION OF STUDENTS' MOTIVATION TO READ BOOKS

A. T. Mirzhakupova

Private comprehensive school «Istok», Ust-Kamenogorsk, Republic of Kazakhstan

Annotation. The article discusses the recognition of the characters of Kazakh folk literature and Kazakh children's literature. It is believed that the popularity of the characters and their notoriety create interest in reading the works. The reasons why children are interested in characters are determined. The reasons for the insufficient popularity of the characters of Kazakh folk literature and Kazakh children's literature are analyzed and compared with the characters of foreign children's literature. The importance of character images for readers is shown.

A feature of the article is the proposal of ways to increase the popularity of the characters of Kazakh folk literature and Kazakh children's literature through a survey and creative work with children. The main purpose of the article is to form children's interest in reading folk literature, works of Kazakh children's literature, to promote Kazakh folk literature and Kazakh children's literature among readers. It is emphasized that the image of the hero occupies a special place in the works for children, and he promotes that the image of the hero should be attractive and interesting according to the age characteristics of children.

Key words: intercultural competence, folklore, children's literature, character, image, popularity, interest.

МРНТИ 14.25.09

ОПТИМИЗАЦИЯ ДОМАШНИХ ЗАДАНИЙ С ЦЕЛЬЮ ПОДГОТОВКИ К СУММАТИВНОМУ ОЦЕНИВАНИЮ

А.М. Скрипник

Коммунальное государственное учреждение «Физико-математический лицей отдела образования города Костаная» Управления образования акимата Костанайской области
г. Костанай, Республика Казахстан

Аннотация. В настоящей статье рассматривается вопрос об оптимизации учебного домашнего задания для учащихся старшего класса. В учебнике не всегда получается найти необходимое задание либо обнаруживается их недостаточное количество. Домашние задания к тому же должны соответствовать целям программы обучения. Цель составления задания – подбор необходимых, не превышающих рекомендованный объем, понятных и доступных для выполнения учебных задач. В статье представлены примеры домашних заданий. Составленные домашние задания показали, что учащиеся с желанием выполняют их, они не перегружают обучающихся, понятны благодаря дескрипторам, способствуют развитию критического мышления, творческого начала, помогают закрепить и отработать изученную тему.

Ключевые слова: домашние задания, оптимизация, оценивание, критерии оценивания, цели обучения.

Введение

Домашние задания - необходимая часть учебного процесса. Многочисленные исследования показывают, что выполнение домашних заданий способствует повышению качества знаний. Обучающийся получает возможность работать самостоятельно, закреплять изученное в школе, развить навык самоорганизации, учитель же может оценить уровень усвоения материала, дать обратную связь.

Безусловно, домашние задания должны быть подобраны с целью развития навыков критического мышления, закрепления новых знаний, носить творческий характер.

На протяжении учебного года была проведена опытно-экспериментальная работа в параллели 11-х классов по русскому языку по оптимизации учебных домашних заданий с целью качественной подготовки к суммативному оцениванию (суммативное оценивание за раздел и за четверть).

Составлены домашние задания по 64 темам. Охвачены все изучаемые разделы учебного года: «Экология: нефтяная и ядерная промышленность. Культура речи. Морфология. Синтаксис», «Бизнес-идеи из науки: математика, химия. Культура речи. Синтаксис и пунктуация», «Молодежная культура: проблемы моло-

дого поколения», «Экономика и ее роль в обществе», «Наука и этика: киборги и клоны».

Цель учебной программы по русскому языку - усвоение знаний о русском языке, его устройстве и функционировании в различных сферах и ситуациях общения, стилистических особенностях, основных нормах литературного языка (орфоэпических, орфографических, лексических и грамматических) и речевого этикета [1;2].

Домашние задания составлены согласно целям урока, в соответствии с рекомендуемым объемом, с учетом индивидуальных возможностей и особых потребностей обучающихся. К каждому заданию прописаны цели обучения, критерии оценивания, дескрипторы, количество баллов. Содержание заданий для самостоятельного выполнения соответствует требованиям методических рекомендаций.

Развитие функциональной грамотности на уроках русского языка осуществляется по четырем направлениям: слушание и говорение, чтение, письмо, соблюдение норм языка [2;3]. Учащемуся требуется развить различные навыки: анализ и классификация языковых фактов, оценка, извлекать и преобразовывать информацию, творческое выражение мыслей, понимать и воспринимать информацию из различных источников (видео-, аудио-). [3;3]. Огромное внимание уделяется работе с текстом и написанию различных письменных текстов: сочинение, эссе, монолог, диалог, полемика, аннотация, тезисы.

Основная часть

Составленные домашние задания были направлены на отработку и закрепление следующих тем:

1. **Способы словообразования слов, в том числе неморфологические способы; особенности научного стиля и словообразование лексики научного стиля; глаголы, их виды, время;**

употребление терминов и лексики научного стиля:

Тема: *Экологические проблемы нефтяной промышленности. Морфологические способы словообразования.*

Цель обучения: 11.4.3.соблюдать синтаксические нормы (при пассивных конструкциях с возвратными глаголами и краткими страдательными причастиями в безличных предложениях) и стилистические нормы.

Критерий оценивания: определяет способы словообразования лексики научного стиля.

Время на выполнение: 10 минут

Задание.

Прочитайте термины научного стиля, определите словообразовательные особенности (способ словообразования).

Изъятие, активизация, эксплуатация, загрязнение, падение, внедрение, возникновение, преодоление, восприятие, выгорание, обогащение, снижение.

Дескрипторы:

Определяет способы образования слов – 10 баллов.

Тема: *Технология ядерного топлива. Словообразование научного стиля.*

Цель обучения: 11.2.6.извлекать информацию из различных источников, устанавливая взаимосвязи и делая обоснованные выводы (научные статьи, энциклопедия, СМИ)

Критерий оценивания: извлекает информацию из прочитанных текстов, приводит доказательства стиля.

Время на выполнение: 10 минут

Задание.

Определите, к какой разновидности научного стиля относятся тексты, сферу

применения, аргументируйте свой выбор.

1. Научная деятельность Менделеева чрезвычайно обширна и многогранна. Среди его печатных трудов (более 500) – фундаментальные работы по химии, химической технологии, физике, метрологии, воздухоплаванию, метеорологии, сельскому хозяйству, по вопросам экономики, народного просвещения и многим другим. «Сам удивляюсь, чего только я не делывал на своей научной жизни. И сделано, думаю, недурно», – писал в 1899 году М. (Соч., т.25, 1952, с.714)

2. Первое сообщение об открытии закона и первое отражающая его таблица были опубликованы в 1869г. Этот год и считается годом открытия закона.

К этому времени было достоверно установлено существование 63 химических элементов (какую часть это составляет от известных сейчас?). И вопрос об их систематике стоял очень остро. Ученые разных стран искали закономерности, которые позволили бы объяснить и многообразие элементов, и существование групп сходных по химическим свойствам элементов.

3. Сто пятьдесят лет назад, когда создал Периодическую систему химических элементов, самым тяжелым из них был уран. Радиоактивный уран присутствует в природе в заметных количествах, его распространенность в земной коре выше распространенности многих «обычных» химических элементов, например, йода. Химические свойства урана изучают уже более 200 лет, и о них известно, пожалуй, больше, чем о свойствах почти всех остальных металлов и неметаллов с большой периодической системы. Долгое время верхняя ее граница проходила через уран.

Дескрипторы:

Определяет принадлежность текста стилю речи – 5 баллов

Приводит доказательства стиля – 5 баллов.

2. Использование в речи сложных предложений (БСП и СПП, сложных предложений с разными видами связи), употреблении вводных конструкций и безличных предложений.

1. Тема: *Как найти бизнес-идею. Пассивные конструкции с краткими страдательными причастиями.*

Цель обучения: 11.4.4 использовать знаки препинания в простых, простых осложненных и сложных предложениях с разными видами связи

Критерий оценивания: использует знаки препинания в сложных предложениях; определяет вид и средства связи.

Время на выполнение: 10 минут

Задание.

Спишите сложноподчиненные предложения. Определите вид СПП, отметьте средства связи.

«Пожар пылал несколько часов подряд. Пещера превратилась в настоящую печь по обжигу извести. Неслыханной силы пламя обожгло весь известковый пласт который представляет собой углекислую соль кальция. Под действием огня известняк разложился, угольная кислота выделилась, и получилось именно то, что называется негашеной известью. Оставалось только чтобы на нее попало известное количество воды.

Так и случилось. Ливень который последовал за грозой залил всю эту огромную массу негашеной извести она разбухла стала с непреодолимой силой распирает сжимающий её уголь и выталкивать его по направлению к пропасти... Скалы, деревья, клад, мумии – все исчезло в мгновение ока вместе с презренными негодьями».

Дескрипторы:

Находит сложноподчиненные предложения – 4 балла

Определяет вид СПП, правильно приводя доказательства (задает вопрос, называет союз/союзное слово) – 6 баллов

2. Тема: Особенности молодежной субкультуры. Знаки препинания в БСП с отношениями причины, времени и условия.

Цель обучения: 11.4.4 использовать знаки препинания в бессоюзных предложениях.

Критерий оценивания: использует знаки препинания в бессоюзных предложениях.

Время на выполнение: 10 минут

Задание.

Опустив союзы, превратите данные предложения в БСП, запишите, расставьте знаки препинания, объясните. Выделите грамматическую основу и графически части БСП.

1) Я поднял глаза и увидел, что высоко в небе неслись над станицей птицы. 2) Староста спросил у него документ, но документа не оказалось. 3) Мороз не страшен, потому что воздух сухой, ветра нет. 4) Снег долго не выпадал, поэтому на санях начали ездить лишь в декабре. 5) Солнце сильно палит, так что к вечеру, по-видимому, соберётся гроза. 6) Погода была ужасная, потому что ветер выл, мокрый снег падал хлопьями, и фонари светили тускло, а улицы были пусты.

Дескрипторы:

Ставит соответствующие знаки препинания в полученных БСП – 6 баллов.

Выделяет грамматическую основу – 2 балла.

Указывает части БСП – 2 балла.

3. Тема: Мир денег. Вводные конструкции. Сложные предложения.

Цель обучения: 11.4.4 использовать знаки препинания в сложных предложениях.

Критерий оценивания: использует знаки препинания в сложных предложениях.

Время на выполнение: 10 минут

Задание.

Произведите синтаксический разбор предложения. При разборе следует: а) указать, что это сложное предложение с разными видами связи: союзной (сочинительной и подчинительной), бессоюзной; б) сказать, из скольких частей состоит сложное предложение и как эти части связаны между собой; в) каждую часть разобрать отдельно как простое или сложное предложение.

Гоголя, одного из самых загадочных и сложных писателей, мы узнаём в ту пору нашей жизни, когда каждая страница книги равноценна для нас пережитому событию, когда мы умеем громко смеяться, замирать от страха, а подчас и плакать над книгой, когда свежее и быстрое наше воображение опережает мелькающие перед нами строчки.

Дескрипторы:

Разбирает предложение – 5 баллов

Указывает части предложения – 3 баллов

Указывает, чем осложнено предложение – 2 балла

Большое внимание уделено определению средств художественной выразительности речи (тропы, фигуры, приёмы):

1. Тема: Пути решения экологических проблем, связанных с нефтяной промышленностью. Морфология. Синтаксис.

Цель обучения:

11.3.3. создавать тексты различных типов и стилей (репортаж), уместно употреблять цитирование с учетом цели, целевой аудитории и речевой ситуации.

11.4.2 использовать различные изобразительно-выразительные средства языка, стилистические фигуры в соответствии с целью и ситуацией общения;

Критерий оценивания: создает тексты различных типов, уместно употребляет цитирование с учетом цели, целевой аудитории и речевой ситуации; использует различные изобразительно-выразительные средства языка, стилистические фигуры в соответствии с целью и ситуацией общения.

Время на выполнение: 10 минут

Задание.

Составьте текст о роли сохранения океана. Используйте в тексте:

- ▶ эпитет;
- ▶ метафору;
- ▶ сравнение;
- ▶ риторический вопрос;
- ▶ градацию.

Дескрипторы:

Составляет текст на определенную тему - 2 балла

Использует тропы, указанные в задании - 4 балла

Использует фигуры, указанные в задании - 4 балла

2. Тема: *Что такое бизнес-идея. Изобразительно-выразительные средства.*

Цель обучения: 11.4.2 использовать различные изобразительно-выразительные средства языка, стилистические фигуры в соответствии с целью и ситуацией общения.

Критерий оценивания: определяет различные изобразительно-выразительные средства языка, стилистические фигуры в соответствии с целью и ситуацией общения.

Время на выполнение: 10 минут

Задание.

Определите средство выразительности в данных отрывках.

1. И наше северное лето,
Карикатура южных зим,
Мелькнет и нет... (А.Пушкин)
2. Уж вечер... Облаков померкнули края,
Последний луч зари на башнях уми-
рает. (В.Жуковский)
3. Время летит иногда птицей,
иногда ползет червяком. (И.Тургенев)
4. – Эй, борода! А как проехать отсюда
к Плюшкину, так чтоб не мимо
господского дома?.. (Н.Гоголь)
5. Не умрет твой стих могучий,
Достопамятно-живой,
Упоительный, кипучий,
И воинственно-летучий,
И разгульно-удалой. (Н.Языков)

Дескрипторы:

Верно определяет изобразительно-выразительные средства – 10 баллов.

3. Тема: *От химии к бизнесу, от бизнеса к экологии. Изобразительно-выразительные средства.*

Цель обучения: 11.2.3 понимать применение изобразительно-выразительных средств, стилистических фигур и других приемов в тексте.

Критерий оценивания: понимает применение изобразительно-выразительных средств, стилистических фигур и других приемов в тексте.

Время на выполнение: 10 минут

Задание.

Прочитайте текст.

1. Какие средства позволяют автору передать свои эмоции и позицию относительно темы текста? (эмоционально окрашенные и оценочные слова; средства выразительности)

2. Выпишите их из текста и объясните их роль в тексте, производимый ими эффект.

Химическая промышленность вчера, сегодня, завтра всегда будет оставаться одной из самых прогрессивно развивающихся промышленных отраслей всей планеты Земля.

Ни один человек во всем мире, да и никакая другая отрасль не сможет обойтись без производимых на химических предприятиях изделий. Химия всегда будет стоять «у руля» в развитии всей экономической системы и каждой отдельной сферы.

Не один год происходило восхождение отрасли химии на пьедестал. После технической революции были созданы первые серьезные наработки в данной науке, и все это оставалось лишь «сырой» теорией вплоть до начала двадцатого века.

После того как в промышленные процессы стали включать нефть и газ ситуация кардинально поменяла свой облик.

Стремительно начали разрабатываться новые способы переработки сырья. И вот настал новый период, расцвет данной отрасли – эра химической промышленности. Масштабы производственных работ тут же увеличились, также в рост пошло и качество изготавливаемых изделий.

Дескрипторы:

Находит в тексте эмоционально окрашенные и оценочные слова – 2 балла

Комментирует их роль в выражении авторской позиции - 2 балла

Находит в тексте средства выразительности - 2 балла

Определяет вид средства выразительности - 2 балла

Комментирует их роль в выражении авторской позиции - 2 балла

В течение учебного года учащиеся тренировались в составлении, а также перефразировании императивных предложений, простых предложений в предложения, осложненные обращением:

1. Тема: *Технология ядерного топлива. Употребление императивных предложений в речи.*

Цель обучения: 11.4.4 использовать знаки препинания в простых, простых осложненных и сложных предложениях с разными видами связи.

Критерий оценивания: использует в речи простые императивные предложения.

Время на выполнение: 10 минут

Задание.

Выполните упражнение по образцу.

Образец: Не мирись с ним – Не стоит мириться с ним. Не следовало бы мириться с ним. Сделай вывод: за счет каких языковых средств достигнута более вежливая форма выражения запрета.

1. Не мирись с ним.
2. Не буди его.
3. Не бросай его.
4. Не выкидывай мусор.
5. Не открывай глаза!
6. Не раскладывай пасьянс.
7. Не прибирай в комнате.
8. Не прощайся с ним.

Дескрипторы:

Перефразирует предложения по заданному образцу - 10 баллов.

Анализирует языковые средства, делает вывод – 2 балла.

2. Тема: *Химия в нашей жизни. Знаки препинания в простых предложениях с обращением.*

Цель обучения: 11.4.4 использовать знаки препинания в простых, простых осложненных и сложных предложениях с разными видами связи.

Критерий оценивания: составляет простое осложненное предложение, расставляет знаки препинания.

Время на выполнение: 10 минут

Задание.

Перестройте предложения так, чтобы подлежащие стали обращениями.

1. Ветер споеет нам про дикие горы.
2. Мой друг настойчиво добивается цели.
3. Бабушка рассказывает сказку на ночь.
4. Ребята пошли на речку.
5. Петя сначала выучил уроки, а потом пошел гулять.

Дескрипторы:

Перестраивает простое предложения в предложение, осложненное обращением – 5 баллов.

Ставит соответствующие знаки препинания в простых осложненных предложениях – 5 баллов.

Домашние задания также носили творческий характер: написание текстов, выступлений на форумах, подбор аргументов и контраргументов по теме, написание монолога-рассуждения, основной части эссе, участие в деловой беседе:

1. Тема: *Загрязнение окружающей среды. Словообразование научного стиля.*

Цель обучения: 11.3.5 писать творческие работы (тексты-повествования и тексты смешанных типов)

Критерий оценивания: пишет творческую работу.

Время на выполнение: 10 минут

Задание.

Напишите мини-эссе (10-12 предложений) на одну из тем:

1. Почему нефть называют «черным золотом»?
2. Значение нефтяной промышленности в экономике Казахстана.
3. Проблема разведки месторождений нефти в Казахстане.
4. Проблема добычи нефти в Казахстане.

Дескрипторы:

Соблюдает структуру – 2 балла

Раскрывает тему – 3 балла

Аргументирует свое мнение – 3 балла

Соблюдает нормы языка – 2 балла

2. Тема: *Развитие нефтяной промышленности в Казахстане. Словообразование научного стиля.*

Цель обучения: 11.3.5 писать творческие работы (тексты-повествования и тексты смешанных типов).

11.4.3 соблюдать синтаксические (при пассивных конструкциях с возвратными глаголами) и стилистические нормы.

Критерий оценивания: пишет творческие работы (тексты-повествования и тексты смешанных типов); использует лексику научного стиля.

Время на выполнение: 10 минут

Задание.

Выберите тему и, используя ресурсы интернета, опишите один из видов альтернативных источников энергии. Используйте в своем тексте термины и лексику научного стиля.

- ▶ Тепловая энергия Земли;
- ▶ Солнце - самый надежный источник энергии;
- ▶ Главные преимущества биотоплива - экологичность и возобновляемость;

Дескрипторы:

Создает текст описания альтернативного источника энергии – 2 балла

Соблюдает структурные особенности текста описания – 2 балла

Использует научную лексику, соответствующую теме текста – 2 балла

Приводит не менее 2-х научных фактов/примеров – 4 балла

3. Тема: *Нефтяная промышленность: благо или беда? Глаголы несовершенного вида настоящего времени.*

Цель обучения: 11.1.1 понимать основную и детальную, скрытую информацию текстов разных жанров, высказывая критическое отношение к позиции; определять целевую аудиторию.

Критерий оценивания: понимает основную и детальную, скрытую информацию текстов разных жанров, высказывает критическое отношение к позиции; подбирает аргументы. Время на выполнение: 10 минут

Задание.

Подберите по три аргумента и контраргумента к утверждению «Нефть дает человеку как благо, так и беду».

Аргументы	Контраргументы

Дескрипторы:

Подбирает и записывает три аргумента – 4 балла

Подбирает и записывает три контраргумента к утверждению – 4 балла

Соблюдает нормы языка – 2 балла

4. Тема: *Актуальные экологические и природоохранные проблемы нефтяной и ядерной промышленности. Морфология. Синтаксис.*

Цель обучения: 11.3.5 писать творческие работы (тексты-повествования и тексты смешанных типов)

Критерий оценивания: пишет тексты-повествования и тексты смешанных типов; использует в речи императивные предложения.

Время на выполнение: 10 минут

Задание.

Напишите текст выступления на международном форуме «За безъядерный мир!» с призывом отказаться от ядерных испытаний. Используйте в тексте императивные предложения. Раскройте роль императивных предложений в призывах социального характера. Обоснуйте их уместность в ситуациях защиты интересов общества.

Дескрипторы:

Пишет текст выступления – 4 балла

Активно взаимодействует с аудиторией – 2 балла

Использует в речи императивные предложения – 4 балла.

5. Тема: *Бизнес-идея - движущая сила. Изобразительно-выразительные средства.*

Цель обучения: 11.1.4 участвовать в деловой беседе, решая проблему и достигая договоренности.

Критерий оценивания: участвует в деловой беседе, решая проблему и достигая договоренности.

Время на выполнение: 10 минут

Задание.

Составьте деловую беседу по теме «Бизнес или предпринимательство». Самостоятельно подберите роли (например, два предпринимателя, два бизнесмена, бизнесмен и предприниматель и др.). Соблюдай при построении предложений речевые нормы языка.

Дескрипторы:

Соблюдает жанр работы – 2 балла

Оформление работы соответствует жанру - 2 балла

Поднимает проблемы – 2 балла

Предлагает пути решения/идеи - 2 балла

Соблюдает речевые нормы, избегая нарушения лексической сочетаемости, логических ошибок – 2 балла

Заключение

Данные работы послужили также подготовкой к итоговой аттестации.

В ходе работы было отмечено, что обучающиеся были заинтересованы в выполнении данных заданий, в дальнейших работах отмечалось умение конкретизировать, анализировать предложенные ситуации, аргументировать собственную позицию, применять теоретические знания на практике.

Домашние задания были составлены без превышения времени на его выполнение, соответственно составлены чётко, без лишней информации, для выполнения в соответствии с дескрипторами.

Выбор формы работы по оптимизации учебного задания и проведенное исследование показывают рациональность использования оптимизации учебного домашнего задания по предмету «русский язык».

В дальнейшем планируется создание электронного пособия по домашним заданиям в 11 классе, что значительно упростит навигацию по документу и сделает работу с ним удобнее, а также сделает процесс обучения более эффективным.

Список использованных источников

1. Методические рекомендации по суммативному оцениванию за раздел по предмету «Русский язык» (с русским языком обучения), естественно-математического направления. Нур-Султан, 2020. <https://uba.edu.kz/ru>
2. Типовая учебная программа по учебному предмету «Русский язык» для 10-11 классов естественно-математического направления уровня общего среднего образования (с русским языком обучения). <https://uba.edu.kz/ru>
3. Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2022-2023 учебном году» (Министерство образования и науки Республики Казахстан, Национальная академия образования им. Ы. Алтынсарина, г. Нур-Султан, 2022 г.).

● ЖИЫНТЫҚ БАҒАЛАУҒА ДАЙЫНДЫҚ МАҚСАТЫНДА ҮЙ ТАПСЫРМАЛАРЫН ОҢТАЙЛАНДЫРУ

А.М.Скрипник

Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «Қостанай қаласы білім бөлімінің физика-математика лицейі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Қостанай қ., Қазақстан Республикасы

Аңдатпа. Бұл мақалада жоғары сынып оқушылары үшін үй тапсырмасын оңтайландыру мәселесі қарастырылады. Оқулықта қажетті тапсырманы немесе олардың жеткіліксіз санын

табу әрдайым мүмкін емес. Үй тапсырмасы сонымен қатар оқу бағдарламасының мақсаттарына сәйкес келуі керек. Тапсырманы құрастырудың мақсаты - студенттердің орындауы үшін қажетті, ұсынылған көлемнен аспайтын, түсінікті және қол жетімді таңдау. Мақалада оқу үй тапсырмасының мысалдары келтірілген. Құрастырылған үй тапсырмалары оқушылардың оларды қалауымен орындайтынын, олар оқушыларды шамадан тыс жүктемейтінін, дескрипторлардың арқасында түсінікті екенін, сыни ойлауды, шығармашылық принципті дамытуға ықпал ететінін, зерттелген тақырыпты бекітуге және пысықтауға көмектесетінін көрсетті.

Тірек сөздер: үй тапсырмасы, оңтайландыру, бағалау, бағалау критерийлері, оқу мақсаттары.

● OPTIMIZATION OF HOMEWORK ASSIGNMENTS IN ORDER TO PREPARE FOR SUMMATIVE ASSESSMENT

A.M.Skripnik

Municipal State Institution «Physics and Mathematics Lyceum of the Education Department of Kostanay city» of the Education Department of the Akimat of Kostanay region
Kostanay, Republic of Kazakhstan

Abstract. This article discusses the optimization of educational homework for senior students. In the textbook, it is not always possible to find the necessary task or an insufficient number of them. Homework should also correspond to the objectives of the training program. The purpose of the assignment is to select the necessary, not exceeding the recommended volume, understandable and accessible for students to perform. The article presents examples of educational homework. The compiled homework showed that students are willing to do them, they do not overload students, are understandable thanks to descriptors, contribute to the development of critical thinking, creativity, help to consolidate and work out the studied topic.

Keywords: homework, optimization, evaluation, evaluation criteria, learning goals.

FTAMP 14.25.09

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАРИХИ ҚҰЖАТТАРМЕН ДЕРБЕС ЖҰМЫС ЖАСАУ ДАҒДЫЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУ

Л.Ж. ТынышбаеваАқтөбе облысы, Байғанин ауданы,
№3 Қарауылкелді орта мектебі

Аңдатпа. Бұл мақалада білім мазмұнының бағдарламасы шеңберінде тарих сабақтарындағы міндеттердің бірі - сабақ барысында зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру мәселесі қарастырылады. Мұғалім мен оқушының белгілі бір тарихи проблеманы шешудегі ізденісі бойынша ортақ шығармашылық процесіндегі зерттеу жұмысының маңыздылығы көрсетіледі. Осындай оқу процесін ұйымдастырудан күтілетін нәтиже тарихи ойлау дағдыларын дамыту (болжамдарды ұсыну, зерттеу үшін сұрақтарды құрастыру, дереккөздерді талдау, әртүрлі көзқарастарды салыстыру, қорытындылар мен нәтижелерді қалыптастыру, жеке позицияны анықтау) болып табылады. Зерттеу жұмысы барысында оқушылардың әртүрлі тарихи деректермен дербес жұмыс істеу, ақпаратты іздеу, жүйелеу арқылы шығармашылығын дамыту, тарих пәніне қызығушылығын арттыру, оқу сауаттылығын дамытуға, кітап оқуға құштарлығын арттыруға қол жеткізу мәселелері баяндалады.

Тірек сөздер: зерттеу, проблеманы шешу, дербес жұмыс жасау, нәтиже

Кіріспе

Қазақстан тарихы және дүниежүзі тарихы пәндері бойынша жаңартылған білім беру мазмұнында оқу бағдарламасына қойылатын міндетті талаптардың бірі – сабақ барысында зерттеу жұмысын ұйымдастыру болып табылады. Зерттеушілік тәсілі негізінде білім берудің жаңартылған мазмұнына көшуде іске асырылады. Зерттеу тәсілі: ғылыми зерттеудің жалпы және жеке әдістерін оқу танымының барлық кезеңдерінде енгізу, яғни қабылдаудан практикада қолдануға дейін, оқу және оқудан тыс іздестіру-шығармашылық қызметті ұйымдастырумен сипатталады. Зерттеу тәсілі тарих пәніне қызығушылықты өрістетеді. Зерттеу жұмысын өткізу мақсаты: оқытылатын бөлім тақырыптарының жекелеген аспектілері бойынша теориялық материалды жинақтау, терең талдау және жүйелеу. Зерт-

теу жұмысы барысында білім алушылар жеке, жұпта немесе топтарда тақырыптық бөлімнің тоқсанда зерттелген аспектілердің бірі бойынша кіші зерттеу жүргізеді. Зерттеу тақырыбын білім алушылар тоқсан бойы таңдай алады. Әр тоқсан соңында білім алушылар өз зерттеулерін аяқтап, әртүрлі формада сынып алдында таныстырады. Бұл баяндамалар, презентациялар, рефераттар, шағын жобалар, мақалалар, эссе және т.б. болуы мүмкін. Зерттеу жұмысы қорытындысы бойынша формативті бағалау қарастырылған.

Негізгі бөлім

Еліміздегі Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының «Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың 2021-2022 оқу жылында ерек-

шеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хатындағы мерейтойлық күндерге назар аудару ұсынымында қазақ ақыны, әдебиеттанушы ғалым, түркітанушы, публицист, педагог, аудармашы, қоғам қайраткері Ахмет Байтұрсынұлының туғанына – 150 жылдығына орай зерттеу сабағын ұй-

ымдастырылды [1]. Осы тақырып бойынша оқушылардың зерттеу жұмыстары жасалынды. №399 бұйрықпен бекітілген ҰОБ сәйкес 8-сыныпта «Кеңестік Қазақстанның мәдениеті: білім мен ғылым» тарауында «Ахмет Байтұрсынұлы – ұлт ұстазы» тақырыбына 3 сағат берілген.

Пәні	Қазақстан тарихы
Бөлім	Кеңестік Қазақстанның мәдениеті: білім мен ғылым
Сынып	8
Сабақтың тақырыбы	Ахмет Байтұрсынұлы – ұлт ұстазы Зерттеу сұрағы: Ахмет Байтұрсынұлының ғылыми мұрасы қандай?
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:	8.2.2.2 Ахмет Байтұрсынұлы қазақ тіл білімінің негізін салушы, қоғам қайраткері ретінде бағалау.
Сабақтың мақсаты (тәрбие мақсаты да осы мақсаттың ішінде)	А.Байтұрсынұлының ұстаздық жолындағы шығармаларын талдайды. А.Байтұрсынұлының қазақ алфавитін құрудағы іс-әрекетін анықтайды. А.Байтұрсынұлының ғылыми мұрасын және қоғам қайраткері ретіндегі рөліне баға береді. Ахмет Байтұрсынұлының өмір жолын біледі, ұлт үшін жасаған еңбегін анықтай алады, қоғамдық-саяси қызметін бағалай біледі.

Сабақта «Қазақстан тарихы» пәнін оқитудың негізгі міндеттерін зерттеу жұмыстарын ұйымдастыра отырып қалай іске асырдық. Біріншіден, әртүрлі тарихи деректермен жұмыс істеу, тарихи ақпаратты іздеу және жүйелеу дағдыларын дамыту міндетін іске асырдық. Ол үшін оқушыларға деректер жинауға тапсырма берілді.

Сабақта арнайы деректерді жинау келесі критерийлерге сәйкес анықталды:

- ▶ Сабақтың мақсаттары мен міндеттеріне сай болуы;
- ▶ Оқытылып жатқан кезеңнің негізгі фактілері мен оқиғаларын бейнелеу;
- ▶ Тарихи білімдерді өзектендіруге жәрдемдесу;

- ▶ Мазмұны мен көлемі бойынша оқушыларға қызықты, қолжетімді болу;
- ▶ Оқушыларға белгілі бір эмоционалды әсер ету;
- ▶ Әдеби және ғылыми құндылығы зор, ақыл-ой еңбегінің танымдық жетілдіруіне септігін тигізу;

«Ахмет Байтұрсынұлы – ұлт ұстазы» тақырыбында оқушылардың зерттеу жұмысын ұйымдастыруда төмендегідей А.Байтұрсынұлыға қатысты тарихи деректер таңдап алынды. Тарихи құжаттармен дербес жұмыс жасау оқушылардың басты ұғымдары мен білімдерін қалыптастыруға және тарихи ой-өрісін дамытуға жәрдемдесуі тиіс. Сонымен бірге деректермен жұмыс істеу оқушылардың белсенді танымдық іс-әрекетін ұйымдастыруға, оқу және арнайы икемділігін қалыптастыруға көмектеседі.

Тарих дерек түрлері		
Құжаттар	Артефакттар	Иллюстрациялар
Көркем шығарма, ғылыми еңбектер	Фотоаппарат, көзілдірік	Суреттер, фотолар

Оқушыларға аудандық орталықтандырылған кітапханадан төмендегі әдебиеттермен танысуға кеңес берілді: С.Тілешов, Д.Қамзабекұлы «Алаш қозғалысы» Энциклопедиялық анықтамалық. - Алматы: «Сардар» баспасы, - 2014 жыл; Ғ.Әнес, С.Смағұлова «Алаш Орда». Энциклопедия. - Алматы: «Арыс» баспасы, - 2009 ж.; Қ.Сақ «Алаш мұрасы» - Алматы: «Қазығұрт» баспасы, 2014 ж.; «Шамшырақ» алаңы /фейсбукте/, интернет ресурстарды пайдалану, А.Байтұрсынов «Маса» өлеңдер жинағы, А.Байтұрсынов «Әдебиет танытқыш».

Тиісті деректер мен әдебиеттерге шолу негізінде оқушылар тақырып бойынша мол және терең ақпарат алып, пәндік білімдерін толықтырды. Осылайша зерттеу жұмысының келесі кезеңіне дайындадықты пысықтады.

Орта білім беру ұйымдарында тәрбие жұмысын ұйымдастырудың ерекшеліктерін де сабақта басшылыққа алдық. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына сәйкес оқу-тәрбие процесі білім алушылардың интеллектуалдық, патриоттық, рухани-адамгершілік пен дене дамуын қамтамасыз ету мақсатында бірыңғай идеологиялық тәсілдер мен құндылықтарға негізделіп жүзеге асырылады. Тақырып бойынша жұмыс жасау барысында оқушылар «Оқуға құштар мектеп», «Музей сабақтары» жобаларын іске асыруға үлес қосады. Мұражай базасында өткізілген сабақтар білім алушылардың азаматтық және патриоттық қасиеттерін

қалыптастыруға, олардың танымдық қызығушылықтары мен қабілеттерін, ой-өрісін кеңейтуге, тарихи және мәдени ескерткіштерге ұқыпты қарауға ықпал етеді. **«Оқуға құштар мектеп – оқуға құштар ұлт»** жобасы оқу сауаттылығы – табысты, бәсекеге қабілетті тұлғаны және оның қазіргі қоғамда коммуникативтік қызыретін қалыптастырудағы базалық дағдылардың бірі. Екіншіден, білім алушылардың тарихи оқиғалар, құбылыстарды тарихи заңдылықтарды ескере отырып зерттеу, оқиғалар мен тұлғаларға қатысты пікірлер мен берілген бағаларды салыстыру және сыни тұрғыдан талдау дағдыларын дамыту, өткен кезеңмен қазіргі уақытқа қатысты пікірталастық мәселелерге өзіндік көзқарасты қалыптастыру міндетін іске асыруды көздедік. Үшіншіден, коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру, оның ішінде, өз ойын ауызша және жазбаша түрде анық білдіру, командада жұмыс істей алу, түрлі деректерден алынған ақпараттарды қолдануға бағыттау болып табылады. Тұлғаның танымдық белсенділігін, шығармашылық жобалық-зерттеушілік қабілеттерін дамыту. Сынып оқушыларын 3 топқа бөлдік. 1-топқа берілген тапсырма «Ахмет Байтұрсынұлының – қоғам қайраткері ретіндегі тұлғасына баға беру», 2-топқа «Ахмет Байтұрсынұлы – ағартушы», 3-топқа «Ахмет Байтұрсынұлы – қазақ тіл білімінің негізін қалаушы» тұлғасына баға беруге арналған тапсырмалар беріледі. Бір топта 5 оқушы жұмыс жасады. Әр топқа берілген бірінші тапсырма сабақ тақырыбын анықтауға арналды. Топ мүшелері өздеріне берілген тапсырманы топта талқылап, жұп болып тақтада қорғады.

I топ тапсырмасы

Шатасқан әріптердің арасынан 5 атақты адамның тегін тап

ЦУБАЙТҰРСЫНҰЛЫЕНИНФИНДУЛАТОВДЖЭЯЧСМИТЬМКАРСӨТПАЕВАЙДАРЮЙЦУКЕНЗХЬ-
ФЫВАЙМАУЫТОВАПЛОГИТЬБОЛГДЙЦУКБЛНГШЩЗХЬФЫДРАСФЕНДИЯРОВПРОЛДЖЭЯЕР-
РОЛНРОШЖҰМАБАЕВРГШРН

II топ тапсырмасы

Тұлғаның өмірбаянына қарап, кім туралы айтылғанын анықтау.

Өмірбаяннан деректер:

- 1) Ол 1872-1937 жылдар аралығында өмір сүрген;
- 2) Қазақ әдебиеті мен өнерінің көрнекті өкілі, қоғам қайраткері;
- 3) Қазақ тіл білімі мен ғылымының негізін қалаушы;
- 4) Ағартушы, ұлт ұстазы;
- 5) «Қазақ» газетінің редакторы.

III топ тапсырмасы

Ширату: «Табаңыз. Кімнің портреті»

Конверттің ішінде 4 бөлікке бөлінген портреттер жатыр.
Сіздерге тапсырма: бөліктерді құрастырғанда кімнің
портреті шыққанын табу

Тапсырмалар орындалғаннан кейін сыныпқа ортақ тапсырма беріледі. Ортадағы үстел үстіне фотоаппарат, көзілдірік, әліпби, газеттер орналастырылады. Оқушылар портреттер құрастыру арқылы анықтаған қазақ зиялы қауым өкілдерінен, кімге тиесілі екенін анықтайды. Топтық тапсырма арқылы сабақтың тақырыбы анықталады. Үстел үстіндегі заттардың кімге тиесілі екенін анықтау оқушыларға қиындық тудырмайды, себебі оқушылар зерттеу жұмыстары нәтижесінде заттардың кімге тиесілі екендігі туралы ақпаратпен танысты.

Әр топ өздеріне берілген тапсырма бойынша зерттеу жұмыстарын қорғайды. Бірінші, екінші, үшінші топ оқушылары өз

жұмыстарын аудандық кітапхана және аудандық мұражайда таныстырады.

► *Тарихи тұлғаға сипаттама бергенде мынадай арнайы жадынаманы қолдану ұсынылады:*

- тарихи қайраткердің сыртқы бейнесін суреттеу;
- тұлғалық белгілерін сипаттау;
- өмірінің ең жарқын маңызды фактілерін атау;
- тұлғаның тарихқа қосқан үлесіне баға беру.

Бұл тарихи тұлғалардың іске асырған ерекше әрекеттерінің білім алушының есінде ұзақ сақталуына мүмкіндік береді.

I топ «Ахмет Байтұрсынұлы – қоғам қайраткері»

Біріншіден, ол Алаш қозғалысының қалыптасуына белсене қатысты. Оған дәлел ол Қарқаралы петициясының авторларының бірі. Петицияда көтерілген өзекті мәселелер зайырлы білім беру, ар-ождан, бостандығы және дінге еркіндік және газет шығару туралы айтты.

Екіншіден, Ахмет Байтұрсынұлы «Қазақ» газетінің редакторы болды. Газет халыққа білім таратушы, олай дейтініміз газеттен жұрт естімегенін естіп, білмегенін біліп, бірте-бірте білімі молайып, өсіп, пікірі ашылып, парасаты жетілмекші деп халықты оятуға кіріскен еді. «Қазақ» газеті 1913 жылы 1913 жылы Орынборда аптасына бір рет, 1915 жылы аптасына екі реттен шығып тұрды. Таралымы 3 мың, кей жылдары 8 мыңға жетті.

Басылым неліктен «Қазақ» деп аталды? Білесіз бе? Біріншіден, жалпы ұлттың мақсаты қазақ халқын топтастырып бір ортаға біріктіру болғандықтан ұлттың атын иемденді

Екіншіден, ғылыми жазбаларда қазақ аты аталмай қырғыз аталып келгені белгілі, сондықтан туған халқының төл атын қайта оралту мақсатында қазақ зиялылары өз баспасөзін осылай атауды мақұл көрген. Ұлт мүддесі Ахмет үшін бірінші орында болды.

Ахмет Байтұрсынұлы әуесқой фотограф болғанын білесіз бе? Ахмет Байтұрсынұлының фотоөнерге қызығушылығын оятқан себептерге тоқталғым келеді. Ұстаз жарыққа шығарған ұлттық баспасөз «Қазақ» газетін фотосуретпен безендіріп, деректілігін арттыруда фотоаппарат таптырмас құрал болды. Шәкірттерге арналған мектеп оқулықтарының басылымын толықтырып дайындау үстінде ұлттық тәрбиелік мәні зор, бояуы қанық фотосуреттер тапшы болды.

19 ғ. аяғы мен 20 ғ. басында кино, фото өнерінің қоғамдағы орны бүгінгі сандық технологиядан мән-мағынасынан кем болған жоқ. Ұлт ұстазы қолына фотокамера алып өз дәуірінің сан алуан қайталанбас тылсым сәтін суретке түсіру қызығушылығы болған екен. Фотоөнер бағытында кәсіби шебер болған. Фото суретті әзірлеу білте шаммен шығарылды. Қазақ газетін шығаруда пайдаланды. Ұлт ұстазының мұрағатында сақтаулы суреттердің біразы ұлт ұстазының фотоөнерін шебер меңгергенін көрсетеді.

II топ «Ахмет Байтұрсынұлы – ағартушы»

1921 жылы Ахмет Байтұрсынұлы Қазақ КСР Халық Ағарту комиссариаты жанындағы республикалық академиялық орталықты басқарды. Оның жетекшілігімен орталық ғылыми-зерттеу жұмысымен айналысты, қазақ мектептеріне арналған оқу бағдарламалары мен оқулықтарды басып шығаруды ретке келтірді.

Ахмет Байтұрсынұлы 1912 жылы жазылып, 1925 жылға дейін бірнеше рет қайта басылып шығарылған қазақша әліппе «Оқу құралының» авторы. Бір жүйеге келтірілген, алғашқы қазақ тілі оқулығы «Тіл құрал» ұлт ұстазының қаламынан шықты. Сауатсыздықты жою кезінде жаппай пайдаланылған оқу құралы «Баяншыны» жазды.

Ахмет Байтұрсынұлының 1911 жылы Орынбор қаласында «Маса» өлеңдер жинағы жарқ көрді. Ондағы басты идея халықты ояту, қазақ халқын ілім-білімге, әрі мәдениетті қоғам құруға шақыру. Адамгершілікті дәріптеу. Еңбек етуге үндеу. Ақын өлеңдері ағартушылық бағытпен үндесіп, елдің ауыр халін аз да болса да жеңілдету жолдарын ойлайды.

Ақынның Оянған ерге, ұмтылған жерде. Еруші аз да, серік кем. Қас білген досты, дос білген қасты. Мұндай елді көріп пе ең. Қыс ішінде бірер қаз. Келгенменен қайта жаз, - деген өлең жолдары ел ішіндегі азын-аулақ зиялы азаматтардың сөзіне құлақ қоюдың аздығына күйінуден туған.

III топ «Ахмет Байтұрсынұлы – қазақ тіл білімінің негізін қалаушы»

Ахмет Байтұрсынұлы - араб жазу негізінде жасалған жаңа әліппидің негізін қалаушы. 1929 жылы араб әліпбиі ауыстырылды. Бүгінде ол жасаған әліппиді шетелдегі млн қазақтар пайдаланып отыр.

Ғұлама ғалым тіл білімі негіздерін және қазақ тілі оқыту әдісін зерттеумен айналысты. 1926 жылы ғалымның құнды еңбегі «Әдебиет танытқыш» жарыққа шықты, онда әдебиет тарихы, теориясы мен методологиясы қарастырылып, қазақ әдебиеттану ғылымының негізі қаланды.

«Әдебиет танытқыш» еңбегінің маңыздылығы неде. Біріншіден өнер, әдебиеттің тарихы мен теориясы туралы ұлттық әдебиеттану ғылымында ең алғаш жазылған еңбек. Ташкент қаласында 1926 жылы басылып шықты. Онда 350 термин сөздер болды, олар ұлт ұғымына жақындатылды. Осының өзі Ахмет Байтұрсынұлының кемеңгер ғалымдығы танылады. Әдебиет танытқыш түркі әлемі үшін де маңызды. Әр буын қайта оралып рухани нәр алатын ұлт өнерінің озық туындысы.

Қорытынды

Тарихи деректердің маңыздылығы ол тарихи материалды нақтылауға, өткеннің жарқын бейнелері мен суреттерін жасауға ықпал етеді. Тарихи деректер арқылы білім алушыларда тарихқа деген қызығушылық қалыптасады. Жаңа фактілерді тарту оларға дәуір рухын сезінуге мүмкіндік береді. Олармен жұмыс

істеу кезінде оқушылардың ойлау және қиял процесі белсендіріледі, ұлт тарихи білімді меңгеруге және тарихи сананы дамытуға ықпал етеді. Оқушылардың зерттеу элементтерімен өз бетінше жұмыс істеу, ақпаратты талдау және алу, өткен және қазіргі тарихи дерек көздердің мәнін бағалау дағдылары қалыптасады. Тарихи ойлау бұл адамның өткенді, қазіргіні және болжамды болашақты ұғынуға

бағытталған ақыл-ой қызметі деп анықтама берген И.Я.Леннердің тарихи ойлау құрылымының біріншісі, яғни қоғамдық құбылыс пен оқиғаға сай белгілер мен фактілерді таңдай алу арқылы сипаттама бере алады.

Оқушылар зерттеу жұмыстарын өз ойларын ауызша әдемілеп жеткізіп, көркемдеп жүйелі қорғап шықты. Топта жұмыс жасау дағдылары жетілді, достық, жанашырлық қасиеттері қалыптасуға жол ашты. Оқушылардың танымдық белсенділігі, шығармашылық, зерттеушілік қабілеттері дамыды. Сабақ соңына қарай оқушылар өздері Ахмет Байтұрсынұлы туралы жаңа мәліметтерді ортаға салды. Ахмет Байтұрсынұлының 150 жылдық мерейтойы қарсаңында түсірілген фильм туралы «Қазақстан» телеарнасы каналы арқылы ақпаратпен танысады. Рухани-адамгершілік тәрбие мақсаттары іске асады, өзара қарым-қатынас пен білім алушылардың оқу құзыреттілігі, оқу мәдениеті мен оқу белсенділігі артады, балалар мен жасөспірімдердің кітап оқу үрдісін кеңейту бойынша жұмыстарға жол ашады. Демек, тарихи құжаттарды зерттеу арқылы оқушылардың кітап оқуға деген қызығушылығын оятып, оқу сауаттылығы құзыреттерін де дамыта аламыз. Тарихи деректердің интерпретациясы бойынша тапсырмалар әзірлеуде оқушылардың тарихи дерекпен жұмыс істеуі дағдылары біртіндеп күрделендіре түсірдік. Тарихты оқытуда түрлі тарихи деректерді, аудио және бейне материалдарды, иллюстрацияларды қолдандық. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану арқылы оқыту процесінде оқушылардың ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану дағдысын ақпаратты табу, құрастыру және басқару, мәліметтер және идеялармен бөлісу, бірлесіп әрекет ету, түрлі жабдықтар мен қосымшаларды пайдалану арқылы өз жұмыстарын бағалайды және жетілдіреді.

«Ахмет Байтұрсынұлы – Ұлт ұстазы» тақырыбы бойынша оқушылар жүргізген зерттеу жұмысын нәтижелері бойынша келесідей әдістемелік ұсынымдар жасауға болады:

- ▶ мұқият іріктелген тапсырмалар мен іс-әрекет түрлері арқылы білім алушыларды ынталандыру және дамыта оқыту;
- ▶ білім алушыларды зерттеу және зерттеушілік жұмыстарын жүргізуге негізделген белсенді оқытуды ұйымдастыру;
- ▶ білім алушылардың сыни ойлау дағдыларын дамыту;
- ▶ білім алушылардың жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, деңгейлік тапсырмалар құрастыру;
- ▶ білім алушылардың жеке, жұптық, топтық және тұтас сыныптық жұмыс түрлерін ұйымдастыруды қолдану;
- ▶ оқу процесінде тарихи құжаттардың фрагменттерін талдау, ақпарат жинақтау және қорытынды жасау, себеп-салдарлық байланыстарды орнатуды және т.б. талап ететін тапсырмаларды кеңінен қолдану; сабақта білім алушының біліміндегі кемшіліктерді уақытында анықтауға мүмкіндік беретін кері байланысты ұйымдастырудың әртүрлі әдістерін пайдалану жүзеге асты. Сонымен «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» оқу пәндерін тарихи концептілер негізінде оқытуда оқушылар өздерінің зерттеу, ойлау, коммуникативтік дағдыларын дамытады және тарихи үдерістер мен оқиғаларды түсінуді үйренеді.

Зерттеу барысында оқушылар ынталанды, қызығушылығы жоғарлады, дербес, сенімді жұмыс жасай алды, өз жұмыстарына талапқа сай талдау жасады.

Білім алушылар зерттеу жұмысы арқылы келесі пәндік және түйінді құзыреттерді меңгереді:

- ▶ Болжамдарды ұсынады;
- ▶ Зерттеуге арналған сұрақтарды құрастырады;
- ▶ Тарихи зерттеуді жоспарлайды және жүзеге асырады;

- ▶ Тарихи фактілерді зерттейді және бағалайды;
- ▶ Тарихи зерттеудің нәтижесін талқылайды, дәйектерді нақтылайды және қорытынды шығару үшін пайдаланады.

Тарихи ойлау әртүрлі деректерден (жазбаша құжаттарды, өнер туындыларын, археологиялық артефактілерді, ауызша және басқада бастапқы дереккөздерді қоса алғанда) өткен тарихи оқиғалар туралы айғақтарды анықтау, сипаттау және бағалау қабілетін болжайды. Ол қажетті ақпаратты алу, негізделген қорытындылар жасау және осы айғақтарды контексте түсіну қабілетін қамтиды.

Оқушының өзіндік ерекшелігі мен іс-әрекет белсенділігіне қарай төмендегіше жіктесек, бала шығармашылық жұмыста осы сатыдан өтеді де біртіндеп іріктеледі, шын шығармашылық тұлға қалыптаса бастайды. Қазіргі заманда оқушыларды ғылыми жоба жасауға баулу – адамның ойлауы мен психикалық және дене күштерінің ынталануын талап ететін бір түрі болып табылады. Ғылыми жұмыстың тиімділігі көп жағдайда адам ой-өрісінің кеңдігіне, білімділігіне, жалпы ақпараттық мәдениетіне байланысты. Дарынды оқушының ізденушілік қасиетін қалыптастыру оқытудың түрлі формалары мен әдістері арқылы жүзеге асырылады. Зерт-

теушілік, ізденушілік – бала табиғатына тән құбылыс. Белсенділікке оның жеке дамуына, өзіндік көзқарасының қалыптасуына игі ықпал етеді. Тарих пәні ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды, адамдардың құқығы мен бостандығын құрметтейтін және қабылдайтын, Отанының дамуына өз үлесін қосуға ниетті тұлғаны тәрбиелеуден көрінетін «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламасы бағыттарын іске асыруда маңызды рөл атқарады.

Қолданылған деректер тізімі

1. «2021–2022 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хат. – Нұр-Сұлтан: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім Академиясы, 2021. –25 б., 279 беттер.
2. Лернер И.Я. Развитие мышления учащихся в процессе обучения истории. Пособие для учителей. М.Просвещение 1982. 191 с.
3. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» пәндерінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламалары.
4. С.Тілешов, Д.Қамзабекұлы «Алаш қозғалысы» Энциклопедиялық анықтамалық. Алматы: Сардар баспасы, 2014 жыл
5. Ғ.Әнес, С.Смағұлова «Алаш Орда» Энциклопедия Алматы: Арыс баспасы, 2009 жыл
6. Қ.Сақ «Алаш мұрасы» Алматы: Қазығұрт баспасы, 2014 жыл,

● СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАВЫКОВ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ УЧАЩИХСЯ С ИСТОРИЧЕСКИМИ ДОКУМЕНТАМИ

Л. Ж. Тынышбаева

Актюбинская область, Байганинский район,
Караулкельдинская средняя школа №3 Республика Казахстан

Аннотация. Одной из задач на уроках истории в рамках обновленного содержания образования является организация исследовательской работы в процессе урока. В поисках решения определённой исторической проблемы учителям и учащимся важно понимать общий творческий процесс в качестве исследовательской работы. Ожидаемым результатом данного учебного процесса являются развитие навыков исторического мышления (предоставление версий составления вопросов для исследования, анализ источников, сопоставление различных взглядов, формирование результатов и итогов, определение личной позиции).

Посредством самостоятельной работы учащегося с различными историческими материалами, поиском информации, систематизации в ходе учебного процесса, добиться развития творческого интереса к предмету «история», развития учебной грамотности при чтении книг.

Ключевые слова: исследование, решить проблему, работать самостоятельно, результат.

● IMPROVING STUDENTS' INDEPENDENT WORK SKILLS WITH HISTORICAL DOCUMENTS

L. Zh. Tynyshbaeva

Aktobe region, Baiganinsky district, Karauylkeldy Secondary School №3, Republic of Kazakhstan

Annotation. In this article, as part of the updated content of education, one of the tasks in history lessons is considered-the issue of organizing research work during the lesson. The importance of research work in the process of common creativity on the search of a teacher and student in solving a particular historical problem is shown. The expected result of the organization of such an educational process is the development of historical thinking skills (presentation of forecasts, compilation of questions for research, analysis of sources, comparison of different points of view, formation of conclusions and results, determination of an individual position). In the course of the research work, the issues of independent work of students with various historical data, the development of creativity through the search and systematization of information, increasing interest in the subject of history, the development of reading literacy, the desire to read books are highlighted.

Key words: research, problem solving, independent work, result.

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫ

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ ОБУЧАЮЩИХСЯ



МРНТИ 14.25.07

● ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ У ОБУЧАЮЩИХСЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ КУРСА ФИЗИКИ 7-8 КЛАССА НА ОСНОВЕ СИСТЕМЫ КОНТЕКСТНЫХ ЗАДАЧ

Г.С. Касимова

КГУ «Средняя общеобразовательная
школа им Р.Нуртазиной»
г. Павлодар, Республика Казахстан

Аннотация. Функциональная грамотность это уровень знаний, умений и навыков, обеспечивающий успешное функционирование личности в системе социальных отношений, который необходим для жизнедеятельности личности в конкретной культурной среде.

Контекстная задача (задание) - это задача проблемно-мотивационного характера, в контекстах которых описаны конкретные жизненные ситуации. В процессе решения задач от обучающихся требуется провести анализ, осмысление и объяснение этой ситуации и выбор способа действия в ней, а ответом к задаче является разработанный способ решения проблемы. Решение контекстных задач открывает широкие возможности для развития творческого потенциала обучающихся, благоприятствуют формированию навыков решения реальных практических проблем, социокультурного опыта и универсальных учебных умений, выходящих за рамки учебного предмета, применяемых в различных видах деятельности.

Ключевые слова: контекстные задачи, функциональная грамотность, интеграция, мотивация обучения.

Введение

В нашем обществе наблюдается стремительное развитие информационных технологий и нам учителям важно и необходимо проектировать и применять на уроках физики контекстные задачи, связанные с поиском, пониманием, применением и использованием информации в быту и повседневной жизни. Обучающиеся вовлекаются в проблемы, с которыми они встречаются в реальной жизни, которые требуют комплексного мышления, планирования и оценки, принятия решений, анализа, самостоятельно находить пути использования своих знаний и навыков в разнообразных ситуациях, близких к реальным и необходимые для успешной адаптации и эффективно функционировать в современном обществе и мире.

Для формирования функциональной грамотности у обучающихся необходимо развивать следующие навыки:

- ▶ аргументированное объяснение явлений;
- ▶ интерпретация данных и использование логических приемов для получения выводов;
- ▶ распознавание и избегание ошибок мышления (например, распространенной логической ошибки «После этого - значит по причине этого»);
- ▶ понимание разницы между теоретическим и прикладным исследованием, специфики, парадигмы, методов и процессов естественнонаучного исследования,
- ▶ понимание имеющихся в этой области возможностей и ограничений.

Эти компетенции позволяют обучающимся принимать участие в аргументированных обсуждениях проблем, связанных с естественными науками и технологиями, а также ориентироваться в окружающем мире.

Формирование функциональной грамотности обучающихся на уроках физики, как индикатора качества и эффективности

образования, развитие способности обучающихся формулировать, применять и интерпретировать физику в разнообразных контекстных задачах.

Контекстные задачи - это задачи, с практическим содержанием, условием которых являются реальные ситуации, предлагаемые обучающимся, связаны с актуальными проблемами, которые возникают в личной жизни каждого человека. Это интегрированные задачи, они предлагаются в виде познавательной проблемы. Такие задачи позволяют видеть и физические явления в повседневной жизни, и практическое применение знаний, приобретенных в процессе обучения. Вопросы, предлагаемые в контекстных задачах, вызывают интерес к предмету, способствуют лучшему усвоению материала и пониманию сути изучаемых законов физики, связь которых с жизнью становится ещё более очевидной.

Цель: обеспечить формирование функциональной грамотности у обучающихся на основе контекстных задач, повышение уровня учебных достижений, способности наблюдать, анализировать и фиксировать явления природы для решения контекстных задач.

Задачи:

- 1.изучить методику составления и решения контекстных задач по физике;
- 2.разработать систему контекстных задач при изучении физики 7 -8 класса;
- 3.формировать базовые знания и профессиональную ориентацию учащихся на технические специальности через решение системы контекстных задач.

Основная часть

Одно из важнейших и первостепенных задач школы XXI века является повышение качества знаний и подготовка выпускника школы к жизни. Одним из способов реализации этих задач - это организация учебного процесса. При решении контекстных задач обучающиеся

совершенствуют свои знания и умения, применяя их в новых нестандартных ситуациях.

Решение системы контекстных задач развивают навык в применении общих законов материального мира для решения проблемных вопросов, имеющих практическое и познавательное значение и является приоритетным направлением при изучении курса физики в 7-8 классах. Поэтому, первоначально следует тщательно изучить теорию вопроса и внимательно разобрать иллюстрирующие ее примеры. Необходимы прочные знания теоретического материала для успешного решения и анализа контекстных задач. Предварительно с обучающимися 7 классов необходимо отработать и закреплять систематически на уроках физики, например, представление больших и малых чисел в стандартном виде, определение цены деления шкалы приборов, перевод физических величин в систему СИ (килограмм, метр и секунда), математические преобразования (суммирование, вычитание степеней и возведение степени в степень), представления числа в стандартном виде.

Применение активных методов на уроках, решение занимательных, исследовательских, познавательных контекстных задач, в содержание которых входят интересные и исторические факты и подвиги Советского народа и мужества казахстанцев в годы ВОВ. Контекстные задачи «Солнечный ветер», «Барокамера-медицинский аппарат», «Радуга», «Планеты Солнечной системы», «Аппликатор Ляпко», «Казахстанский велогонщик», «Храбрая дочь казахского народа» (Приложение 1), посвященная 100-летию Маншук Маметовой и «Дорога жизни блокадного Ленинграда» (Приложение 2), посвящено самоотверженности и героизму народа, с именами наших соотечественников, посвятивших жизни своему народу, природными явлениями, медицинскими приборами для оздоровления организма человека, работа с графиками, задачи на движение тел и историей открытий и изобретений, достижениями современной науки. В контекстах представлены ситуации, близкие к реальной жизни. Повыше-

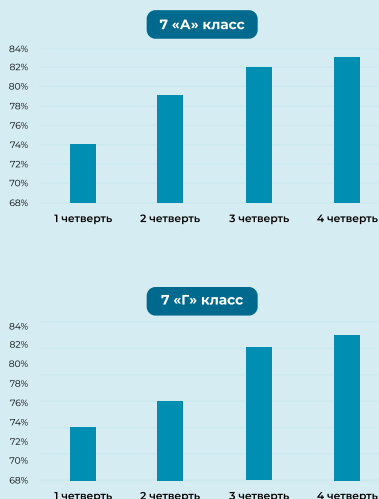
ние уровня проблемных ситуации через интеграцию предметов, например, физика, математика, биология, астрономия и история, активизируется мыслительная деятельность обучающихся, наблюдается положительная динамика роста мотивации к обучению, что способствует обучающимся к активным познавательным действиям: искать новые способы познания учебного материала, формирование исследовательского типа личности, применение практических навыков для принятия решения.

Контекстные задачи, разработанные мной на казахском и русском языках, апробированы в школах Павлодарской области с целью подготовки и контроля обучающихся к МОДО по физике.

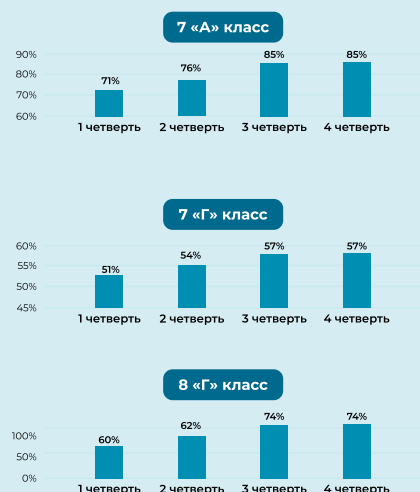
Результаты практической апробации системы контекстных задач в школах области показывают, что использование на уроках данного инструментария позволяют повысить мотивацию обучения, актуализировать личностный потенциал обучающихся и определить качество их образовательных достижений в практико-ориентированном обучении, а также умений использовать свои знания в разнообразных ситуациях, близких к реальным. Задания составлены по принципу таксономии Блума: на знание, понимание, применение, анализ, синтез и оценку.

Ожидаемым результатом реализации и апробации контекстных задач на уроках физики является развитие у обучающихся умений использовать свои знания в разнообразных ситуациях, близких к реальным, формулировать, применять и интерпретировать физику в разнообразных контекстах, готовность к освоению систематических знаний, развитие коммуникативных способностей, умение проводить рефлексию, повышение самоорганизации труда, использование физических понятий, процедур, фактов и инструментов, чтобы описать, объяснить и предсказать природные явления. Понять роль физики в мире, высказывать хорошо обоснованные суждения и принимать решения, которые необходимы конструктивному, активному и

Мониторинг качества знаний обучающихся 7 «А», «Г» классов по физике КГУ «Средняя школа №4 города Экибастуза» 2022–2023 учебный год



Мониторинг качества знаний обучающихся 7 «Б», 7 «Г», 8 «Г» по физике КГУ «Школа-лицей №6» отдела образования г. Экибастуза, управление образования Павлодарской области 2022–2023 учебный год



Мониторинг качества знаний обучающихся по физике:

размышляющему гражданину. Использовать естественнонаучные знания для распознавания и постановки вопросов, для освоения новых знаний, для объяснения естественнонаучных явлений и формулирования основанных на научных доказательствах выводов в связи с естественнонаучной проблематикой.

Проработав в школе более 30 лет, я считаю, что умение решать задачи является лучшим показателем оценки глубины изучения и усвоения программного материала предмета физики для успешного поступления в высшие учебные заведения и освоения интересной, востребованной и высококвалифицированной в обществе специальности, которая пользовалась бы большим спросом на рынке труда.

Заключение

Итак, формирование функциональной грамотности – одна из основных задач современного образования и является способом социальной ориентации лич-

ности в реальной жизни, что позволяет развиваться, креативно и критически мыслить, применять нестандартные решения, быть коммуникабельным, самостоятельным, грамотным и начитанным, способным идти на компромисс, умеющим подать себя и быть конкурентноспособным гражданином своей страны.

Приложение 1

Нұсқаулық: Сізге мәтінмен танысып, бір дұрыс жауапты таңдау арқылы тест тапсырмаларын орындау ұсынылады.

Инструкция: Вам предлагается ознакомиться с контекстом и выполнить тестовые задания с выбором одного правильного ответа.

Контекстная задача «Қазақ халқының батыр қызы пулеметші Мәншүк Мәметова»/ «Храбрая дочь казахского народа пулеметчица Маншук Маметова»



Рисунок 1.1- пулемет «Максим»

20 жастағы комсомол, ержүрек қыз Мәншүк Мәметова Алматыдан 1942 жылдың қыркүйегінде 100-ші қазақ бригадасының құрамында майданға ерікті болып келді. Ол алғаш рет Невель бөлімінің штабында жұмыс істеді. Мәншүк «Максим» пулеметін ерекше табандылықпен иемденді, оны ерлер мамандығы да, 28250 жылғы пулеметтің массасы да (салқындатқышсыз) қорқытпады. Көп ұзамай батыл қыз Калинин майданының 1-ші гвардиялық атқыштар дивизиясына ауыстырылып, пулеметті есептеу командирі болып тағайындалды. Оның атуының дәлдігі дивизия жауынгерлерін таңқалдырды. Ұрыстың алдыңғы қатарында қазақ халқының даңқты қызы Мәметова пулеметші болды, онда Мәншүк пулеметі үздіксіз жарылып, бөлімшенің алға жылжуына көмектесіп, пулемет атысымен шабуылдардың сәтті өтуін қамтамасыз етті.

20-летняя комсомолка, отважная девушка Маншук Маметова приехала из г. Алма-Ата добровольцем на фронт в сентябре 1942 года в составе 100-й Казахской бригады. Первое время она работала в штабе Невелевской части. С исключительным упорством и настойчивостью овладела Маншук пулеметом «Максим», не испугала ее ни мужская специальность, ни масса пулемета (без охлаждающей жидкости) 28250 г. Вскоре смелую девушку перевели в 1-ю гвардейскую стрелко-

вую дивизию Калининского фронта, назначив командиром расчета станкового пулемета. Меткость ее стрельбы восхищала бойцов дивизии. В первых рядах боя была славная дочь казахского народа пулеметчица Маметова, где непрерывно строчил пулемет Маншук, помогая продвижению подразделения и обеспечивая успех атак пулеметным огнем.

1. ХБЖ бірліктер жүйесіне «Максим» пулеметінің массасын есептеңіз\ Выразите массу пулемета «Максим» в систему единиц СИ:

А) 282,5 кг
В) 28,25 г
С) 2,825 кг
Д) 0,2825 кг
Е) 28,25 кг

2. Пулеметтің ұзындығын 1086 мм және ХБЖ жүйесіне 2 км тиімді ату қашықтығын есептеңіз /Выразите длину пулемета 1086 мм и эффективную дальность стрельбы 2 км в систему единиц СИ:

А) 1,086 м; 2000 м
В) 10,86 м; 200 м
С) 1086 м; 20 м
Д) 108,6 м; 20000 м
Е) 1,086 дм; 2000 см

3. Соғыста Мәншүк өзінің тактикасын шебер қолданып, жаудың шабуылына тойтарыс беріп, оларға жол берді _____ қашықтық, с _____ пулеметтің орналасуы. Оның бұл тактикасы оған атқыштар дивизиясының жауынгерлері арасында үлкен құрметке ие болды және жаудың жоспарларын бұза алды. /

В боях Маншук умело применяла свою тактику боя, отражая атаку врага, подпустив их на _____ расстояние, с _____ расположением пулемета. Данная ее тактика ведения боя, принесла ей большое уважение

среди бойцов стрелковой дивизии и удавалось сорвать планы противника.

- А) алыс; ыңғайлы /дальное; удобным
- В) алыс; жақын атыс бұрышы /дальное; близким углом обстрела
- С) жақын; ыңғайлы /близкое; удобным
- Д) орташа; жақын атыс бұрышы /среднее; близким углом обстрела
- Е) орташа; ыңғайлы /среднее; удобным

4. Егер массасы 9,6 г оқ 2221,2 км/сағ жетсе, пулемет оқының кинетикалық энергиясын есептеңіз / Рассчитайте кинетическую энергию пули пулемета, если при массе 9,6 г пуля достигает 2221,2 км/ч.

- А) 18,273 Дж
- В) 1827,3 Дж
- С) 1,8273 Дж
- Д) 1827,3 кДж
- Е) 18273 Дж

Таблица 1.2-Бағалау критерийлері /Критерии оценивания

Дескриптор	Количество баллов
Пулеметтің массасын ХБЖ бірліктер жүйесіне білдіреді/ Выражает массу пулемета в систему единиц СИ	1
Пулеметтің ұзындығын және ХБЖ бірліктер жүйесіне атыс ауқымын білдіреді /Выражает длину пулемета и дальность стрельбы в систему единиц СИ	1
Мәншүк тактикасын дұрыс анықтайды /Верно определяет тактику Маншук	1
Кинетикалық энергия формуласын дұрыс қолданады /Правильно использует формулу кинетической энергии	1
Всего	4

Приложение 2

Контекстная задача «Қоршаудағы Ленинградтың өмір жолы»/

1941 жылы 8 қыркүйекте неміс әскерлері Ленинградтың айналасындағы блокада сақинасын жауып тастады. Қалада 2,5 миллионға жуық адам болды, олардың арасында 400 мың бала болды. Қоршаудағы Ленинградтың өмір жолы - 1941-1945 жылдардағы ҰОС кезінде Ладога көлі арқылы өтетін жалғыз көлік магистралі. Ол қоршаудағы Ленинградты елмен байланыстырды, 1941 жылдың қыркүйегінен 1943 жылдың наурызына дейін азық-түлік пен басқа да маңызды заттарды тасымалдауға мүмкіндік берді. Ладога арқылы өтетін жол 30 км болды. Жүктерді тасымалдау кезінде бір жарым ГАЗ-АА Ленинградқа ең көп жүктелген кезде, мұз төтеп



Рисунок 2.1-Дорога через Ладожское озеро

берді, ал қайтар жолда олар адамдарды әкеткен кезде, яғни жүк едәуір аз болған кезде, мұз жиі бұзылып, жүк көліктері мұздың астына түсіп кетті.

8 сентября 1941 года немецкие войска замкнули кольцо блокады вокруг Ленинграда. В городе оказалось около 2,5 млн человек, среди которых было 400 тыс детей. Дорога жизни блокадного Ленинграда – это единственная транспортная магистраль через Ладожское озеро во время ВОВ 1941-1945 годов. Она связала блокадный Ленинград со страной, давала возможность перевозить продукты и другие жизненно-важные вещи с сентября 1941 по март 1943 годов. Дорога через Ладогу составляла 30 км. При перевозке грузов выяснилось необъяснимое обстоятельство, когда полуторки ГАЗ-АА шли в Ленинград максимально нагруженные, лед выдерживал, а на обратном пути, когда они вывозили людей, т.е. имели значительно меньший груз, лед часто ломался и грузовики проваливались под лед.

1. Ладога көліндегі мұзды өмір жолының ұзындығын ХБЖ жүйесіне есептеңіз: / Выразите протяженность ледяной Дороги жизни по Ладожскому озеру в систему СИ:

- А) 30000 м
- В) 300000 м
- С) 40000 м
- Д) 300 м
- Е) 400 м

2. АН СССР ғылым академиясының физика-техникалық институтының ғалымдары зерттеу жүргізіп, мұздың сыну себептерін анықтады

/Ученые физико-технического института АН СССР провели исследование и выяснили причины пролома льда

- А) Диффузия/Диффузия
- В) Деформация/Деформация

- С) Конвекция/Конвекция
- Д) Сәуле шығару /Излучение
- Е) Конденсация/Конденсация

3. АН СССР ғылым академиясының Физика-техникалық институтының ғалымдары мұздың бұзылуы машиналар кездескенде немесе басып озғанда пайда болатын құбылыс кезінде пайда болуы мүмкін екенін анықтады. Болдырмау 35 км/сағ жылдамдықпен жүру-баяу немесе жылдамырақ.

/Ученые физико-технического института АН СССР установили, что разрушение льда может произойти при явлении, которая возникает при встрече машин или обгоне. Избегать движение на скорости 35 км/ч-либо медленнее, либо быстрее.

- А) Дифракция/Дифракция
- В) Шағылу/Отражение
- С) Резонанс/Резонанс
- Д) Диффузия/Диффузия
- Е) Сыну/Преломление

4. 1941 жылы 22 қарашада Кобонаға қарай 30 км мұзды жолға 60 ГАЗ-АА жүк көлігі (өзінің салмағы 1810 кг) шықты, олар Ленинградқа 33 тонна нан жеткізіп оралды. Бір жүк көлігінің ауырлық күшін анықтаңыз.

/22 ноября 1941 года на ледяную Дорогу протяженностью 30 км в сторону Кобоны вышли 60 грузовых автомобилей ГАЗ-АА (собственная масса 1810 кг), которые вернулись, доставив в Ленинград 33 тонны хлеба. Определите работу силы тяжести одной грузовой машины.

- А) 7080 Дж
- В) 708 Дж
- С) 7080 кДж
- Д) 708 кДж
- Е) 780 Дж

Таблица 2.2- Бағалау критерийлері /Критерии оценивания

Дескриптор	Количество баллов
ХБЖ бірлігі жүйесіне мұзды өмір жолының ұзындығын білдіреді /Выражает протяженность ледяной Дороги жизни в систему единиц СИ	1
Мұздың сыну себебін анықтайды /Определяет причину пролома льда	1
Құбылысты дұрыс анықтайды/Верно определяет явление	1
Ауырлық күші формуласын дұрыс қолданады /Правильно использует формулу силы тяжести	1
Барлығы / Всего	4

Список использованных источников

1. Особенности формирования функциональной грамотности учащихся основной школы по предметам естественно-научного цикла. Методическое пособие:-Астана: НАО им. Ы.Алтынсарина, 2013.
2. Вавилова Л.Н. Интегрированный урок: особенности, подготовка, проведение//Образование, карьера, общество. - 2017. - №3. - с.46.
3. Ермоленко В.А. Развитие функциональной грамотности обучающихся:теоретический аспект// Наука об образовании. - Самара, 2015.-т.8.- с.4.
4. Ковалева Г.С. Естественнонаучная грамотность// журнал «Вестник образования».-Москва, 2019. -№16.- с.7.
5. Куркабаев К.С, Джадрина М.Д. Содержание школьного образования в Казахстане: новые перспективы///Вестник КазНУ. Серия «Педагогические науки», 2014. -№3 (43). С.15.

● КОНТЕКСТІК ТАПСЫРМАЛАР ЖҮЙЕСІ НЕГІЗІНДЕ 7-8 СЫНЫП ФИЗИКА КУРСЫН ОҚУ КЕЗІНДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Г. С. Касимова

«Р. Нұртазина атындағы жалпы орта білім беретін мектеп» КММ
Павлодар қ., Қазақстан Республикасы

Аңдатпа. Функционалдық сауаттылық – бұл белгілі бір мәдени ортадағы адамның өміріне қажетті әлеуметтік қатынастар жүйесінде тұлғаның сәтті жұмыс істеуін қамтамасыз ететін білім, білік және дағдылар деңгейі.

Контекстік тапсырма (тапсырма) – бұл нақты өмірлік жағдайлар контекстінде сипатталған проблемалық-мотивациялық сипаттағы міндет. Есепті шешу барысында оқушылардан осы жағдайды талдау, түсіну және түсіндіру және ондағы әрекет ету әдісін таңдау талап етіледі, ал мәселеге жауап-мәселені шешудің дамыған әдісі. Контекстік міндеттерді шешу білім алушылардың шығармашылық әлеуетін дамыту үшін кең мүмкіндіктер ашады, нақты прак-

тикалық мәселелерді шешу дағдыларын, әлеуметтік-мәдени тәжірибені және әртүрлі қызмет түрлерінде қолданылатын оқу пәнінен тыс әмбебап оқу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Тірек сөздер: контекстік міндеттер, функционалдық сауаттылық, интеграция, оқытуды ынталандыру.

● **FORMATION OF FUNCTIONAL LITERACY IN STUDENTS STUDYING THE PHYSICS COURSE OF GRADES 7-8 ON THE BASIS OF A SYSTEM OF CONTEXTUAL TASKS**

Kasimova G.S.

KSU «R.Nurtazina Secondary School»
Pavlodar, Republic of Kazakhstan

Abstract. Functional literacy is the level of knowledge, skills and abilities that ensure the successful functioning of the individual in the system of social relations, which is necessary for the life of the individual in a particular cultural environment.

Contextual task (task)-this is a problem-motivational task, in the contexts of which specific life situations are described. In the process of solving problems, students are required to analyze, comprehend and explain this situation and choose a method of action in it, and the answer to the problem is the developed method of solving the problem.

Solving contextual tasks opens up wide opportunities for the development of students' creative potential, promotes the formation of skills for solving real practical problems, socio-cultural experience and universal learning skills that go beyond the scope of the subject, used in various types of activities.

Keywords: contextual tasks, functional literacy, integration, motivation of learning.

FTAMP 14.25.07

ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

М.Т. Козганбаева

физика-математика бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі
Қостанай қ., Қазақстан Республикасы

Аңдатпа. Бұл мақалада проблемалық оқытудың оқу процесіндегі маңыздылығы қарастырылады. Әуелі халықаралық деңгейдегі әдебиеттерге шолу жасалып, проблемалық оқытуға теориялық негіздеме беріледі. Сонымен қатар жергілікті мектепте негізгі және жоғары буын оқушылары арасында жүргізілген зерттеу жұмысының нәтижелері қарастырылып, талдауы ұсынылады. Бұл зерттеу жұмысының қорытындысында білім беру мекемелерінің мұғалімдері оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамытуға ықпал ететін проблемалық оқытудың ішінара зерттеу мен нақты жағдаят әдістерінің қолдану тәжірибесі туралы ақпарат ала алады. Оқушылар «Биоалуантүрлілік» бөлім тақырыбына сай ғаламдық биоалуантүрлілікті қалай сақтап қалуға болатынын зерделеп, өз шешімдерін ұсынады.

Тірек сөздер: проблемалық оқыту, дамыта отырып оқыту, тәжірибені зерттеу.

Кіріспе

«Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Білім беру бағдарламасы – NIS-Programme сәйкес оқытуы орыс тілінде жүргізілетін сыныптардың оқушылары қазақ тілін үйрене отырып, айтылым, тыңдалым, оқылым және жазылым дағдыларымен қатар түсіну және жауап беру, талдау, салыстыру және бағалау дағдыларын дамытады, сонымен бірге оларды қоғамда тиімді қолдана білуге үйретеді. Яғни, оқыту мен оқу ерекшеліктерінің бірі – оқушылардың бойында жоғары ойлау дағдыларын қалыптастыру, оларды қоғамның белсенді мүшесі болуға бейімдеу. Осы тұрғыдан оқу үдерісінде мәселеге бағдарланған оқыту моделін сабақта қолданысын зерттеу қажеттілігі туындаса, екінші жағынан, практикалық дағдыларды жетілдіру көзделді. Бір оқу

жылы көлемінде жүргізілген іс-тәжірибені зерттеу жұмысы нәтижесінде проблемалық оқыту үдерісін, оны ұйымдастыру жолдары, әдістемелік тәсілдер мен әдістер анықталды. Бұл жұмысты атқаруға «Оқу үдерісінде Problem-Based Learning қолдану» тақырыбын жан-жақты зерттеу, әдебиеттер мен әдістемелік құралдар, оқыту курсы көмектесті. Білім берудегі проблемалық оқытудың рөлі дарынды оқушыларды дамытудағы қолданысы туралы шетелдік ғалымдардың зерттеулері жетерлік (Van Tassel-Baska, 2003; Hmelo-Silver, 2004; Han, 2017; Savin-Baden, 2000; Gallagher, 2012). Мысалы Джон Хопкинс университеті Дарынды балалар орталығының дайындаған «Дарындылықты дамыту бағдарламасы» аясында негізгі түсініктері мен әдістемелік нұсқаулары берілген (2011). Жалпы проблемалық оқыту тәсілінің қолданылу тарихына те-

реңірек үнілсек, Говард Бэрроузбен 1960 жылы Канадада Макмастер Университетінің Медициналық мектебінің оқушыларын оқыту үшін қолданылғаны белгілі. Говард Бэрроуз бастаған бір топ ұстаздар оқушыларын көп ақпараттан сақтандырып, шынайы өмірмен байланысты оқыту қажеттілігінен және мәселені табу, командада оны жан-жақты зерделеп, шешу жолдарын анықтауға қолайлы тәсілдерінің бірі PBL-ды таңдаған екен. Говард Бэрроуз шынайы өмірге максималды жақын мәселе арқылы ой шақырып, оқушыларды өз бетінше оқуға, мәселенің шешу жолын анықтауға жетелеуді проблемалық оқытудың мақсаты деп түсінген. Оқу үдерісі білім мен дағдыларды өмірде қолдана білуге бағытталған. Жылдар өте келе Медициналық мектептің түлектеріне жоғары баға берілген, олар командада жұмыс істей алу дағдыларымен, персоналмен ынтымақтасуға дайын болғандарымен көзге түскен. PBL әдісінің өзектілігі және тиімділігі оның өсіп келе жатқан танымалдылығынан байқалады. Soumya Sahoo (2014) деректері бойынша PBL әдісі әлемнің 35 елінде, 103 білім беру мекемелерінде белсенді қолданылады. Қазақстанда проблемалық оқыту моделі Назарбаев Зияткерлік мектептерінде және жоғары оқу орындарында (әсіресе медициналық) қолданылатыны белгілі. Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетінің профессоры С.Т. Нуртазинның пікірі бойынша проблемалық оқыту моделі оқушыларды жаттанды түрде материалды игеруге емес өз бетінше қызығушылық туғызған мәселе бойынша ізденуге, нақты айтқанда оқушыларды ойлануға үйретеді. Оқушылардың білімімен қатар өмір бойы оқу дағдылары да жетіледі. Van Tassel-Baska (2003) қазіргі таңда проблемалық оқытудың тәжірибеде түрлі атаумен қолданылып жүргенін айтады. Ол шығармашылық проблеманы шешу (Creative Problem Solving), проблема қою арқылы оқыту (Inquiry-Based Learning) және проблемалық оқыту (Problem-Based Learning қолдану) арасында айырмашылықтың бар екенін және әрқайсысының мақсаты әртүрлі екендігін салыстырып көрсетеді. Соған сәйкес шығармашылық проблеманы шешуде оқушылар өздері талқылау мен пікірта-

лас барысында проблеманы анықтап, соны шешу үшін күш біріктірсе, проблема қою арқылы оқытуда мұғалім оқушыларға алдын ала дайындаған проблемалық сұрақ қояды. Оқушылар сұраққа жауап беру үшін түрлі мәтінмен жұмыс істейді, зерттеу жүргізеді. Ал проблемалық оқыту олардан басқаша және күрделі екенін айтады. Автор William мен Mary-дің талдауларына сүйене отырып, PBL оқушының білім алуына үш түрлі бағытта әсер ететін жазады. Ол, біріншіден, проблеманы шешуде оқушылар бір емес, бірнеше пән саласының білімдерін сіңіруге мүмкіндік алады. Яғни, қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында пәнаралық байланыс жасауға мүмкіндік беріледі. Екіншіден, проблеманы шешуде эксперименталды әдістің кең қолданысы көрініс табады. Үшіншіден, пән бойынша түрлі ресурсқа талдау жасау қарастырылады. Жоғарыдағыны қорытындылай келе, тәжірибеге өзгеріс енгізу үшін проблема қою арқылы оқыту (Inquiry-Based Learning) тәсілі таңдалды.

Негізгі бөлім

Зерттеу барысында сапалық және сандық зерттеу әдістері қолданылды, сондықтан бұл жұмысты аралас зерттеу әдістері негізінде жасалды деуге болады. Зерттеу кезінде негізгі және жоғары буын оқушыларынан интервью және сауалнама алынды. Оқу үрдісінде кері байланыс маңызды әдістердің бірі. Сол себепті жоғары және орта мектеп оқушылары арасында зерттеу жүргізілді. Зерттеу мақсаты оқушылар қаншалықты мәтінді, тақырыпты зерттей алатындығына мән береді, сонымен қатар жалпы зерттеу мен зерделеп оқуды қалай іске асырады? Осындай сауалдардың жауабын анықтау мақсатында сауалнама және сұхбат түріндегі зерттеу жүргізілді. Зерттеуге 40 оқушы қатысты, оның ішінде 20 оқушы негізгі мектептен, 20 оқушы жоғары мектептен. Сауалнама төмендегідей сауалдардан тұрды. Негізгі мектеп: «Сабақ барысында зерттеу тапсырмасы беріледі ме?» – деген сұраққа зерттеуге алынған оқушылардың 40 пайызы «ия», 60 пайызы «жоқ» деп жауап берді. «Ақпаратты, тақырыпты өз бетімен зерт-

тей аласыз ба? Кімнің көмегі қажет?» – деген сұраққа 40 пайызы мұғалімнің көмегі қажет деп жауап берді, 60 пайызы берілген тақырып бойынша қажетті ақпаратты өз бетіммен іріктей аламын деп жауап берді. «Сабақта қандай зерттеу тапсырмасын орындайсыздар?» деген сұраққа 70 пайызы қойылған сауалға жауап іздеу, 20 пайызы көтерілген мәселе бойынша ақпаратты, материалды жинақтау, ал 10 пайызы материалды талдау (түпнұсқа дереккөзді) деп жауап берді. Жоғары мектеп: «Сабақ барысында зерттеу тапсырмалары беріледі ме?» – деген сұраққа зерттеуге алынған оқушылардың 90 пайызы «иә», 10 пайызы «жоқ» деп жауап берді. «Дереккөздерді зерттеуде көмек қажет пе?» – деген сұраққа 60 пайызы сыныптастарымның, 40 пайызы ешкімнің, өзім орындай аламын деп жауап берді. «Ақпаратты сұрыптай аласыз ба» деген сұраққа 70 пайызы иә, 30 пайызы қиналамын деп жауап берді. «Зерттеу дағдылары – бұл зерттеу қызметін құрайтын және жаңа білімге әкелетін интеллектуалдық және эмпирикалық әрекеттерді жүзеге асыру үшін операциялар кешенін орындау мүмкіндігі және оны жүзеге асыру» дейді А.И. Савенков [6]. Кіріс сауалнама нәтижесі оқушылардың зерттеушілік қабілеттерін дамыту қажеттілігін көрсетіп, тәжірибеге шағын топта зерттеу тапсырмаларын кіріктіру көзделді.

Сабақтарда проблемалық оқыту тәсілін негізге ала отырып оқыту үдерісін ұйымдастыру үшін алдымен «шынайы сынып», яғни оқушыларымның қандай оқу мақсатына қол жеткізу қиындыққа соғатынын анықтау қажеттілігі туындады. Жиынтық бағалау жұмыстарының, мониторинг нәтижесі оқушылардың оқылым мен айтылым тілдік дағдыларын қалыптастыруды күшейту, атап айтқанда «О6. Өзіндік көзқарасын білдіру және бағалау» «А5. Сенімді және еркін жауап беру» оқыту мақсаттарына қол жеткізуге бағыттау өзекті мәселе болып белгіленді. Аталған оқу мақсаттары бір бөлімді меңгеру барысында алдымен сөздік қор қалыптасып, тақырып бойынша білімі жинақталған жағдайда ғана іске асырылу жоспарланады, себебі проблемалық оқыту тақырыпты тереңірек өз бетінше зерттеп,

мәселені анықтап, көзқарасын білдіруге бағыттайды. Яғни, «Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні бойынша сабақта проблемалық оқыту тәсілін тәжірибеге енгізудің арқасында оқушылар:

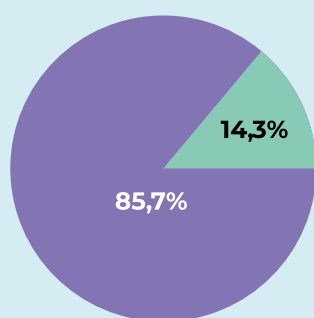
- ▶ проблеманы шешу үшін көбірек ақпарат жинауға мәжбүр болады;
- ▶ оқушылардың тілдік дағдылары бір деңгейде болмағандықтан, топта шынайы өмірден алынған проблеманы шешу үшін бірге жұмыс жасайды;
- ▶ топта тапсырманы орындау үшін өзара талқылауға түсу қажеттілігі туындайды;
- ▶ проблемалық сұраққа жауап беру үшін түрлі мәтінмен жұмыс істейді, зерттеу жүргізеді;
- ▶ эссе жазуға, нақты аргументтер келтіруге, өмірмен байланыстыруға, шешу жолдарын ұсынып, қорытынды жасауға дағдыланады деп күтілуде.

Осыдан проблемалық оқытудың «ішінара-іздеу» мен «нақты жағдаят» әдістері тәжірибеге енгізілу жоспарланды. Күтілетін нәтиже: оқушылар проблемалық міндеттердің көмегімен жаңа білімді іздейді; зерттеушілік шеберліктерін (проблеманы анықтау, ақпарат жинау, талдау жасау, қорытындылау, шешім ұсыну) дамытады. Проблемалық оқыту – дамыта отырып оқытудың түрі екенін ескере отырып, тәжірибемді зерттеу сұрағын «Проблемалық оқытудың «ішінара іздеу» мен «нақты жағдаят» әдістері 8D сынып оқушыларының зерттеушілік дағдыларын дамытуға қалай әсер етеді?» деп белгіленді.

Проблемалық оқытудың әдіс-тәсілдерін тәжірибеге енгізу үшін ең қолайлы деп «О6. Өзіндік көзқарасын білдіру және бағалау» оқу мақсаты таңдалды. 8-сыныпта «Биоалуантүрлілік» бөлімінің 5-ші сабағы болғандықтан, оқу бағдарламасына сәйкес «8.О6. Тақырып бойынша деректер қолдана отырып, мәтінде көтерілген мәселеге өз ойын дәлелдеп жеткізеді» деп оқу мақсаты белгіленді. Оқушылар алдыңғы сабақтан және биология

мен география сабақтарынан алған білімдерін қолданып, «Білемін» және «Білгім келеді» кестесін толтырды, жауаптарымен бөлісті. Оқылымалды тапсырмасында сөздік жұмысы арқылы оқушылар бөлім тақырыбы бойынша меңгерген зат есімдерді, етістіктерді, сөз тіркестерді, мақал-мәтелдерді естеріне түсіріп жазды, яғни өткен сабақпен байланыс жасалды, алдағы оқылым тапсырмасына дайындық жүргізілді. «Ішінара-іздеу» әдісі негізінде оқылым тапсырмасы проблемалық міндеттердің көмегімен жаңа білімді іздеуге бағыттайтын тапсырма ретінде ұсынылды. Бұл жерде оқушылар мәтіндерді оқу барысында «сканерлеп оқу», «талдап оқу» түрлерін қолданып, мәселеге қатысты деректерді кестеге жазып, жинақтады. Яғни оқушылар мәтінде көтерілген мәселелер, олардың себептері, салдары, мәселені шешу жолын анықтау қажет болды. Оқылым тапсырмасында оқушылардың алдарына проблема қойылады: «Жануарлар неліктен жойылуда?» (оқытудың зерттеу әдісі). Оқушыларды сенсорлық түйсік қабылдаулары ескеріліп топқа бөлінеді. Оқылым тапсырмасының дескрипторын басшылыққа алып, оқушылар топта көтерілген мәселені анықтайды; қажетті ақпаратты өз бетінше іріктейді; мәселенің себептері мен салдарын анықтайды; фактілерді талдап, мәселенің шешу жолын ұсынады. Оқушылар «Жануарлар

неліктен жойылады?» тақырыбын ашып, жұмыс нәтижесімен PRES тәсілі негізінде таныстырады, бірін-бірі бағалайды. Топтағы жұмыстың тиімділігін қадағалау мақсатында бағалау парағы бойынша топтық жұмыстың ұйымдастырылуы, мазмұны (тақырыптың ашылуы, мәліметтің жан-жақты зерттелуі), PRES тәсілін қолдануы (негіздеу, позиция, мысал, қорытынды) оқушылар тарапынан жеке бағаланады. Топтық жұмыстың бағалануы арқылы өз бетінше оқуды басқарулары қандай деңгейде екенін түсіну маңызды. Жалпы жұмыс нәтижесінің сәтті шығуы бірлесе жұмыс істей алуларына байланысты екенін оқушылар түсіну қажет. Оқылымнан кейінгі тапсырма «Нақты жағдаят» әдісі. Оқушылар зерттеу нәтижелеріне сүйеніп, пәнаралық білімдерін қолданып, жағдаяттың шешімін ұсынады. Бұл тапсырма мұғалімнің қолдауын қажет етпейтін тапсырма, сол себептен оқушылар жұпта талқылап, өз жауаптарын ұсынады. Тапсырманың дескрипторы негізінде оқушылар проблеманың туындауы туралы айтады; ойын дәлелдеуде мәтіндегі деректерді қолданады; проблемалық жағдайдың шешімін ұсынады; тақырыпқа сай актив сөздерді орынды қолданады; өзіндік көзқарасын мақал-мәтелмен қорытындылап жеткізеді. Оқушылар жұмыстарын «Үш мықты жақ және бір мақсат» әдісін негізінде кері байланыс береді.

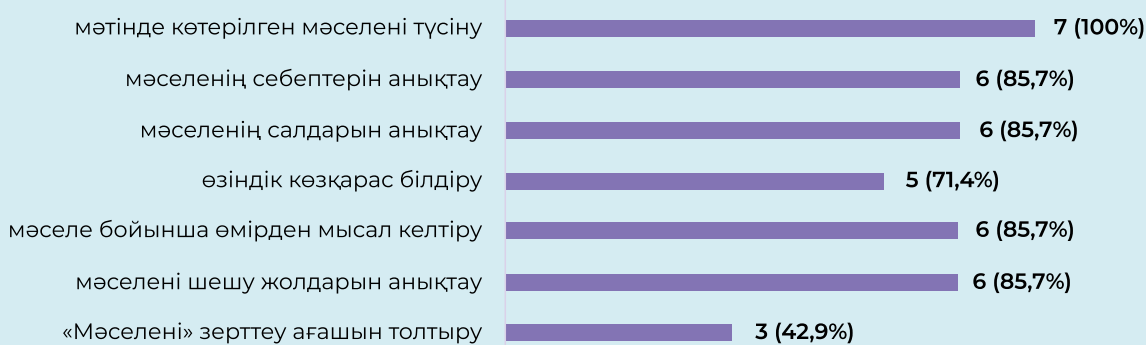


- Иә, тиімді болды, себебі біз белсенді жұмыс істедік.
- Иә, тиімді болды, себебі жауапкершілікті сезіндік.
- Жоқ, тиімді болмады, себебі өз қалауымыз бойынша топқа бөліну ұнайды.

1-сурет – «Зерттеу тапсырмасын орындау үшін топқа темперамент түрі бойынша бөліну тиімді болды деп ойлайсыз ба?» сұрағына оқушылар жауаптарының көрсеткіші

Оқушылардың тең жартысында орташа оқу қарқыны болғандықтан, «мәселені зерттеу» кестесі оқушыларға жұмыстарын жүйелеуге, ізденіс қадамдарын жүзеге асыруға септігін тигізді, тақырыпты зерттеуге өз үлесін қосты. Сөйтіп, оқылым ресурсын шағын топта зерттеуді ұйымдастыруда қолданылған әдістер

сабақ мақсатына қол жеткізуге бағыттап, күтілетін нәтижеге сәйкес болды, оқушылар проблемалық міндеттердің көмегімен жаңа білімді іздеу арқылы коммуникативтік құзыреттіліктерін қалыптастырып, зерттеушілік дағдыларын дамытуға мүмкіндік алды.



2-сурет – «Оқылым тапсырмасының мақсаты қандай болды?» сұрағына оқушылар жауаптарының көрсеткіші

1. Зерттеуге қатысқан 8D сыныбының 1-ші тобындағы 11 оқушының 85,7 % тиімді деп жауап берді, алайда 14,3 % оқушы топқа өз қалауымыз бойынша топтасқанды қалайтыны байқалды. 2-ші сұраққа жауаптарында орындаған жұмыстарын атап көрсеткен.
2. «Мәселені зерттеу ағашы» әдісі мәтінде зерттеп оқуға көмектесті ме сұрағына 100% оқушылар «иә» деп жауап берген, яғни тағдалған әдіс-тәсілдің тиімді екенін көрсетеді.
3. «Оқылым тапсырмасын орындауда мұғалімнің көмегі керек болды ма?» сұрағына 100% оқушылар «жоқ» деп жауап берген, яғни оқушылар өз бетімен негізгі тапсырманы орындай алғанын көрсетеді.
4. «Топта кім көп көмек көрсетті?» сұрағына 1-ші топта 42,9 % Р. атты

оқушыны атаған, ал 2-ші топта 14,2 % Н. оқушыны атаған. Аталған оқушылар білім деңгейі жоғары және көшбасшы оқушылар екені ескерсек, өзара бірігіп, білім алу, топтық жұмысты сәтті орындауға септігін тигізгендерін байқалады.

5. «Оқылымда қандай дескрипторды орындай алдыңыз?» сұрағына 71,4 % барлық дескрипторды белгілеген, ал 28,5% оқушы жаңа сөздерді орынды қолдану және мәселені өмірмен байланыстырып, мысал келтіруге қиынсынғанын көрсетеді.
6. «Жағдаяттық тапсырма ұнады ма? Неге?» сұрағына айтылымды дамытады, сабақтың тақырыбын ашады, көзқарасымызды білдіруге көмектесті, сөздік қорымды бағалауға көмектеседі деп жауап берген.

7. «Қандай жағдаят бойынша жауап бердіңіз?» деген сауалға 71,4% үшінші жағдаятты, 14,3 %-дан екінші және төртінші жағдаятты таңдағандарын көрсетеді. Яғни, жағдаяттық тапсырманы саралап ұсыну оқушылардың басым көпшілігі күрделілігі жағынан орташа және жоғары тапсырмаларын таңдағанын көрсетеді. Жағдаяттық тапсырма бойынша жауап беруге PRES тәсілінің көмегі тигінін барлық оқушылар атап өтті.
8. «Алдағы сабақта нені ескеруіміз қажет?» деген сұраққа «жана сөздерді толық, көбірек қолдануға», «топта жұмысқа» деп жауап берген.
9. «Алған білімді қайда қолдана аласың?» сұрағына келесі сабақтарда, география мен биология сабақтарында, өмірде керек, себебі су тапшылығы мәселесін қалай шешу керек екенін білемін деген жауаптар берілді. Кері байланыс оқушылардың дереккөздерде көтерілген мәселені анықтап, талдау жасау, мәселенің шешу жолдарын ұсынуға қиналмағандарын атап көрсетеді. Яғни, жалпы тақырып бойынша ақпаратты сұрыптай алулары, қорытынды шығарып, қажетті ақпаратты дәлел ретінде қолдана алулары байқалады. Тәжірибеге енгізілген проблемалық оқытудың әдіс-тәсілдері сабақтың оқу мақсатына қол жеткізуге ықпал еткенін көре аламыз.

Тәжірибені зерттеу сабағы барысында қолданған әдіс-тәсілдер мен ресурстар, бағалау құралдары оқытудың тиімді өтуіне себеп болды. Проблемалық оқытудың әдіс-тәсілдерінің көмегімен оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамытуға, атап айтқанда, мәтіндегі көтерілген мәселені анықтау, деректер жинау, талдау жасау, өз көзқарасын дәлелдеу, қорытынды шығарып, шешім ұсына алуларына үлесін қосты. Сабақта пәнаралық байланыс қолдану оқушыларға су тапшылығы жайлы білімдерін кеңейтуге, адамдардың күнделікті өмірмен байланыстыруда тиімді болды. Бұл жағдаятқа сай ауыз суға байланысты мәселені талқылауда бірқатар оқушылар судың биологиялық

маңыздылығын жауап беру барысында тезистік тұжырымдарының негізін қаласа, екінші қатар оқушылар жауаптарында географиялық аумақ ерекшеліктерін қосымша дәлел ретінде ұтымды қолдана алуларынан байқауға болады. Тақырып бойынша ресурстарды зерделеу барысында сөздік қорларын кеңейту ойларын жеткізіп, дәлелді жауап беру айтылым дағдыларын жақсартуға мүмкіндік берді, ал оқу барысында әр оқушы үшін сәттілік жағдайы оқу мақсатына қол жеткізуге септігін тигізеді. Әрине осы сабақта қол жеткізген табыстармен қатар әр сабақта сөздік қорды дамыту, жалпы айтылым сапасын ілгерілетуді басты назарда ұстау қажет. Оқушылардың мәтінді талдауы, ауыз су мәселесін жан-жақты қарастырып, оның себептері мен салдарын анықтау, елімізде ауыз су сапасын жақсарту жұмыстарына баға беру, көзқарасын білдіру, өз тараптарынан мәселенің шешу жолдарын ұсына білу дәрежесіне жету – іс-әрекеттегі зерттеуімнің жемісі деп білемін. Ой-толғанысымның нәтижесінде іс-әрекеттегі зерттеу сабағында қолданылған тәсілдер сәтті жүзеге асырылған, тапсырмалардың қарапайымнан күрделіге бағытталуы іс-әрекеттегі зерттеу мақсаты, сабақтың мақсатына жету үшін және оқушылардың талдау, зерттеу дағдыларын дамытуда оң ықпал етті деген ой түйдім. Мұның дәлелі оқушылардың, ата-аналардың кері байланысы, оқу үдерісін бақылау нәтижесі.

Қорытынды

Сабақты проблемалық оқыту негізінде ұйымдастыру сәтті өтті. Оқылымнан кейінгі тапсырмада «нақты жағдаят» әдісі негізінде саралап оқытудың проблемалық тегеурін принципін қолдану барысында жүзеге асырылуы тиімді өтті, себебі таңдауға ұсынылған бірнеше жағдаят оқушыларға жақын арадағы даму аймақтары ескеріліп ұйымдастырылды. Бұл кезеңде мәселенің мәнін түсініп, себептерін ашу, фактілерді орынды келтіру, сапалы ауыз судың биологиялық маңыздылығын дәлелдеу, су тапшылығын географиялық жағдаймен байланыстыру арқылы пән құзыреттілігін арттырып, сабақта зерттеліп, талданған

дереккөздерді енді жағдаят шеңберінде қорытынды тұжырым жасай алатындарын байқатты. «Су – өмір нәрі», «Су бар жерде тіршілік бар», «Су – денсаулық пен тазалықтың көзі», «Су мәселесі шешімін табуды қажет ететін әлеуметтік сала» деген қорытындылар жасалды. Жұмысты орындау сапасы мен кері байланыс нұсқаулықтың түсінікті болуын, дәлелді жауап құруда PRES тәсілін қолдану тиімді болғанын көрсетеді.

Қорытындылай келе, қолданылған оқыту әдістері, ресурстар сабақтың мақсаты мен күтілетін нәтижеге сәйкес болды. Орындалған жұмыстар арқылы оқушының дамуы, ізденісі, мәселеге деген көзқарасы туралы өзіндік көзқарас білдіріп, тұжырым жасау дағдылары дамытылды. Проблемалық оқыту әдіс-тәсілдері пәнаралық байланыс, өзара бағалау мен кері байланыс, оқушылардың оқыту мақсатына қол жеткізіп, оқытудың пәндік мазмұнын толық ашуға мүмкіндік берді. Топтық жұмыста оқушының бірлескен оқуға атса-

лысуын қадағалау барысында жұмысты өзара бөліп алуға болатынын айтуға тура келді, сондықтан келесі сабақта топта алдын ала рөлдерді бөлу «ішінара-зерттеу» әдісінің ұтымдылығын артта түседі.

Қолданылған деректер тізімі

1. **Аксенова И.В., Богучарская И.Г.** Проблемно-ориентированное обучение на уроках в школе. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2018.
2. **Зияхметова Н.М., Нурмуханова Г.А.** Оқу үдерісінде PBL-ды қолдану. - Нұр-Сұлтан: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2021.
3. **Оспанов Е.Т., Шегебаева В.С.** Оқушының өз бетінше оқу дағдысын дамыту. - Нұр-Сұлтан: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2021.
4. **Қойлық Н.О., Сардарова Ж.И.** Оқу үрдісінде проблемалық оқытуды қолданудың тиімділігі. Алматы, 2019.
5. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ да-рындылықты дамыту бағдарламасы. СТУ, 2011.
6. **А. И. Савенков.** Путь в неизведанное: как развивать свои исследовательские способности. – М., Генезис, 2005г., 94с.

● РАЗВИТИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ ЧЕРЕЗ ПРОБЛЕМНОЕ ОБУЧЕНИЕ

М.Т. Козганбаева

Назарбаев Интеллектуальная школа
физико-математического направления
г. Костанай, Республика Казахстан

Аннотация. В данной статье рассматривается важность проблемного обучения в учебном процессе. Во-первых, приведена теоретическая основа проблемного обучения на основе обзора литературы на международном уровне. Кроме того, рассмотрены и проанализированы результаты исследований, проведенных среди учащихся средних классов. В результате данного исследования преподаватели общеобразовательных учреждений смогут получить информацию об опыте использования проблемных ситуаций и частично-поискового метода в проблемном обучении, что способствует развитию у учащихся исследовательских навыков.

Ключевые слова: проблемное обучение, исследовательские умения, исследовательская практика.

● **DEVELOPING STUDENTS' RESEARCH SKILLS THROUGH PROBLEM-BASED LEARNING**

M.T. Kozganbayeva

Nazarbayev Intellectual School of Physics and Mathematics
Kostanay, Kazakhstan

Abstract. This article discusses the importance of problem-based learning in the educational process. First, a theoretical framework for problem-based learning is presented based on a literature review at the international level. In addition, the results of studies conducted among middle school students are reviewed and analyzed. As a result of this study, teachers of general education institutions will be able to obtain information about the experience of using problem situations and a partially search method in problem-based learning, which contributes to the development of students' research skills.

Key words: problem-based learning, research skills, research practice.

МРНТИ 14.25.07

ЭФФЕКТИВНЫЙ УРОК: ВЗГЛЯД УЧИТЕЛЯ И УЧЕНИКА

Л.В. Трубникова, Ж.А. Хайбулина

Назарбаев Интеллектуальная школа
физико-математического направления г. Актобе,
Республика Казахстан

Аннотация. Данная статья посвящена определению критериев эффективного урока в рамках исследования в действии (Action research). Описаны конкретные методы, инструменты исследования и результаты, полученные учащимися в процессе обучения. Авторы статьи делают вывод о том, что критерии эффективного урока, определенные учащимися и учителями в ходе исследования совпадают и это позволяет повысить мотивацию учащихся к обучению и развить навыки высокого порядка, необходимые для формирования конкурентоспособной личности.

Ключевые слова: критерии, эффективный урок, исследование в действии, интеллектуальный потенциал.

Введение

Основными задачами современного образования являются развитие у учащихся интеллектуального потенциала, формирование критического, творческого мышления и навыка работы с различными источниками информации.

Учебный процесс должен быть построен таким образом, чтобы учащиеся получали знания в процессе активной собственной деятельности, где у них есть возможность размышлять и формулировать свою точку зрения, опираясь на жизненный опыт и наблюдения. Учитель, используя личностный подход, строит траекторию развития каждого ученика, которая соответствует его потребностям, возможностям и психологическим особенностям. Эффективный урок должен включать четкие и простые инструкции, направленные на достижения конкрет-

ной цели, быть увлекательным, чтобы поддерживать интерес учащихся на протяжении всего процесса обучения. Урок, на котором удаётся вовлечь всех учащихся в процесс обучения, когда каждый находит работу, соответствующую своему уровню знаний, а по итогам урока показывают хорошие знания и есть эффективный урок.

Основная часть

В зарубежных источниках большое внимание уделяется планированию урока, но в то же время отмечается, что эффективный урок, не должен идти точно по плану, в ходе урока и ученики, и учитель учатся друг у друга. Учитель при разработке плана урока должен задуматься над следующими вопросами:

1. Как я буду объяснять тему?

2. Как привлечь учащихся к изучению темы?
3. Какие задания, ситуации из реальной жизни могут помочь учащимся понять тему?
4. Что нужно сделать учителю, чтобы все учащиеся поняли тему? [1]

Авторы книги «Как работает обучение?», делают акцент на самостоятельное изучение учащимися нового материала, и отмечают, что обучение — это то, что делают учащиеся для своего обучения. [2] Боженко Н. Г. определяет основной критерий эффективности современного урока - знания, которые учащиеся приобрели в ходе процесса обучения. [6]

Эллен Ульман указывает на то, что эффективный урок должен заставлять учащихся думать и использовать ранее полученные знания, развивать новые навыки. Также она отмечает, что результаты проведённого урока должны быть проанализированы, то есть учитель должен уметь рефлексировать, отмечать сильные и слабые стороны урока. [3]

Практикующие учителя выдвигают большое количество критериев эффективности урока:

1. усвоение учащимися определённых знаний;
2. формирование учебных умений и навыков;
3. включённость учащихся в учебную деятельность;
4. развитие у учащихся познавательных процессов, рефлексии и оценочной деятельности;
5. связь учебного материала с жизненным опытом учащихся, индивидуализация и дифференциация заданий. [4,5]

Перед нами встал вопрос: какими критериями должен обладать современный урок? Поэтому цель нашего исследования: определить критерии эффективного урока, с точки зрения учащихся и учителей.

Исследование предполагало поиск решений следующих вопросов:

Совпадают ли взгляд на эффективный урок у учителей и учащихся?

Как изменится качество обучения, при планировании уроков в соответствии с критериями, предложенными учащимися?

База исследования: в исследовании приняли участие 77 учащихся 8, 9 и 10 классов, из них девушек -22 и юношей – 55 и 98 учителей Назарбаев интеллектуальной школы города Актобе. Мы сравнили результаты успеваемости учащихся за 2 и 3 четверти. В 3 четверти планировались и проводились уроки с учетом критериев эффективности предложенных учащимися.

Методы и методики исследования.

- теоретические (анализ психолого-педагогической литературы, сравнение);
- эмпирические (эксперимент);
- качественный (анкетирование) и количественный (опрос) анализ полученных данных.

Для подтверждения достоверности полученных результатов мы применяли критерий Розенбаума.

В начале исследования было проведено анкетирование. Нами была составлена анкета из 5 вопросов, которые помогли нам определить критерии эффективного урока глазами наших учащихся. Данные анкетирования представлены в таблице 1.

Таблица 1. Урок глазами детей

Вопросы	Да	Нет		Только при объяснении сложных тем	
1.Необходимо ли вам на уроке (химия, биология) объяснение учителя?	84%	1%		15% из них: 10% учащиеся 8 класса, 3% - 9 класса, 2% учащиеся 10 класса	
	Индивидуальная	Групповая		Парная	
2.Какая форма работы для вас на уроке более приемлема?	31% из них: 7% учащиеся 8 класса, 11% - 9 класса, 13% учащиеся 10 класса	24% из них: 10% учащиеся 8 класса, по 7% - 9 и 10 класс		45% из них: 13% учащиеся 8 класса, 15% - 9 класса, 17% учащиеся 10 класса	
	Виды деятельности на уроке				
	Лабораторные/практические работы	Работа с печатным материалом/текстом	Решение проблемных/расчетных задач	Мини проекты	Создание презентаций
3.Какие виды работ вы предпочитаете выполнять на уроке (при изучении нового материала)?	65%	57%	39%	27%	16%
	Да		Нет		
4.Дают ли вам обратную связь на уроке и как она помогает вам в процессе обучения?	98% • помогает при написании суммативных работ за раздел и четверть; • обратная связь даёт возможность понять свои слабые и сильные стороны, а так же допускать меньше ошибок при выполнении заданий; • я могу понять, где у меня ошибки и где нужно улучшить знания		2%		
5. Используете ли вы предметные знания в повседневной жизни?	78% из них: 18% учащиеся 8 класса, 29% - 9 класса, 31% учащиеся 10 класса		22% из них: 15% учащиеся 8 класса, 4% - 9 класса, 3% учащиеся 10 класса		

В таблице 2 представлен количественный состав респондентов, принявших участие в интервью.

Таблица 2. Количественный состав

Класс	Юноши	Девушки
8	2	1
9	1	2
10	2	2
Итого:	5	5

На вопрос: какую форму работы вы считаете не эффективной на уроке?

7 респондентов (из них все респонденты 8, 9 классов и 1 учащийся 10 класса) ответили, что считают малоэффективным самостоятельное изучение нового материала.

5 учащихся (из них 2 ученика 8 класса и 3 ученика 9 класса) ответили, что им не нравится работать с большим объемом информации.

4 респондентов (это учащиеся 10 класса) отметили, что создание постеров для них

не эффективно, так как данный вид работы не позволяет глубоко изучить новый материал.

2 ученика (9 класс) из опрошенных, выразили мнение, что слушать объяснения более продвинутых одноклассников для них не является эффективной формой обучения.

На вопрос интервью, как должен быть построен эффективный урок, учащиеся предложили разнообразные модели урока, которые приведены в таблице 3.

Таблица 3. Критерии эффективного урока глазами детей

Класс	Критерии
8 класс	• урок, во время которого выделяются ключевые слова; • работа с графиками и картинками; • с подробными объяснениями от учителя и демонстрациями; • исследовательская работа, лабораторная работа; • викторины; • загадка в начале урока, которая может дать подсказку, какая будет тема, запись ключевых слов, парная работа, закрепление материала с учителем, интересные факты, которые встречаются в жизни;
9 класс	• урок, где делаются короткие, но понятные схемы, которые пригодятся на суммативном оценивании; • работа с графиками, таблицами; • решение ситуационных задач.
10 класс	• урок, где делаются короткие, но понятные схемы которые пригодятся на суммативном оценивании; • работа с графиками, диаграммами, с различными видами таблиц; • решение расчетных и экспериментальных задач; • проблемные ситуации и вопросы;

Выводы по результатам анкетирования и интервью:

1. Для большинства учащихся важно объяснение нового материала учителем.
2. Учащиеся на уроках предпочитают работать в паре при выполнении практических и лабораторных работ.
3. Учащиеся получают конструктивную обратную связь от учителя, и она помогает им делать коррекцию индивидуальной траектории обучения.
4. Задания на закрепление полученных знаний должны быть разнообразны-

ми и развивать навыки высокого порядка.

В ходе исследования было проведено анкетирование учителей. Выборка составила - 98 человек.

На основе ответов учителей школы было сформулировано следующее определение: эффективный урок — это урок в безопасной среде на основе ценностей, направленный на развитие функциональной грамотности и идей глобального гражданства через деятельностные методы обучения.

В таблице 4 представлены критерии, предложенные учителями школы.

Таблица 4. Критерии эффективного урока глазами учителей

Критерии			
Системно-деятельностный подход в обучении	Функциональная грамотность	Глобальное гражданство	Безопасная среда
1. применение эффективных методов обучения;	1. владение навыками функциональной грамотности;	1. наличие навыков лидерства в межэтническом контексте (взаимодействие с людьми, уважение интересов и мнений, сопереживание и гибкость);	1. соблюдение техники безопасности при использовании учебного оборудования на уроке;
2. вовлеченность учащихся в учебный процесс;	2. применение прикладных знаний на практике.	2. понимание ценностей школы, 17 целей устойчивого развития (ООН, глобальное гражданство).	2. создание благоприятной социально-психологической среды (доверительное отношение друг к другу, возможность выражения точки зрения, умение контролировать эмоции, ответственность за свои слова и поступки);
3. использование различных видов оценивания;			3. обеспечение безопасной информационно-коммуникационной среды (IT безопасность, обмен информации, продуманная виртуальная учебная среда).
4. конструктивная обратная связь.			

Анализируя ответы учителей и учащихся, мы сделали следующие выводы:

1. необходимость конструктивной обратной связи на уроке;
2. использование на уроке заданий прикладного характера;

3. обеспечение безопасной среды обучения.

Для оценки различий между показателем успеваемости учащихся 8-10 классов был использован Q-критерии Розенбаума, данные представлены в таблице 5.

Таблица 5. Q-критерии Розенбаума

Класс	Критерий Розенбаума (Q)			
	Биология		Химия	
	p=0,05	p=0,01	p=0,05	p=0,01
8 «Е»	9 > 6	9 = 9	8 > 6	8 < 9
8 «F»	7 > 6	7 < 9	6 = 6	6 < 9
9 «Е»	9 > 6	9 = 9		
9 «D»	6 = 6	6 < 9		
10 «Е»	9 > 6	9 = 9	8 > 6	8 < 9
10 «F»	8 > 6	8 < 9	7 > 6	7 < 9
10 «G»	7 > 6	7 < 9	4 < 9	4 < 9

Выводы:

1. При значении $p=0,05$ в классах 8 «Е», 8 «F», 9 «Е», 9 «D», 10 «Е», 10 «F» по предметам химия и биология значение Q превышает или равно табличному значению, что показывает различие между уровнем выполнения суммативных работ во 2 и 3 четвертях. Результаты суммативных работ за 3 четверть в этих классах на 3-5% выше, чем во 2 четверти.
2. В 10 «G» классе по предмету «Химия» нет существенных различий между результатами 2 и 3 четверти.
3. При значении $p=0,01$ в классах 8 «Е», 9 «Е», 10 «Е» по предмету биология значение Q показывает различие между уровнем выполнения суммативных работ во 2 и 3 четвертях.

Заключение

Как мы видим, результаты, полученные в ходе исследования, показывают, что уроки спланированные с учетом критериев учащихся не значительно повлияли на успеваемость учащихся, это означает, что учителя создают на уроке условия для поддержания позитивного отношения учащихся к учебе и их мотивации на протяжении всего учебного процесса.

Для повышения успеваемости учащихся можно предложить несколько рекомендаций:

1. в течение учебного года проводить анкетирование и опрос учащихся, с целью выявления значимых для учащихся форм организации урока;
2. создание условий для конструктивного диалога учителей с учащимися;
3. организация индивидуальных занятий для учащихся с целью формирования навыков самостоятельной работы.

Список использованных источников

1. Fink D. Integrated course design. Manhattan, KS: The IDEA Center. 2005. - С. 41
2. Амвросий С., Бриджес М., Ловетт М., ДиПьетро М., Норман М. Как работает обучение: 7 основных на исследованиях принципов умного обучения, Калифорния, 2010. - С. 25-42
3. Ульман Э. Как планировать эффективные уроки // <https://www.ascd.org/el/articles/how-to-plan-effective-lessons>
4. Бернс Р. Качественное обучение в первую очередь: шесть особенностей превосходных объяснений, WW Norton, 2021. - С. 44-61
5. Водзинский И. Критерии оценки эффективности и качества урока // <http://www.myshared.ru/slide/1163936/>

6. **Боженко Н.Г.** Современный урок - эффективный урок // https://xn--jlahfl.xn--plai/library/sovremennij_urok_effektivnij_urok_030317.html

● **ТИІМДІ САБАҚ: МҰҒАЛІМ ЖӘНЕ ОҚУШЫНЫҢ КӨЗҚАРАСЫ**

Л.В. Трубникова, Ж.А. Хайбулина

Ақтөбе қаласындағы физика-математика бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі, Қазақстан Республикасы

Аннотация. Бұл мақала іс-әрекетті зерттеу аясында тиімді сабақтың критерийлерін анықтауға арналған. Мақалада нақты әдістер, зерттеу құралдары және оқу процесінде алынған студенттердің нәтижелері сипатталған. Мақала авторлары зерттеу барысында студенттер мен мұғалімдер анықтайтын тиімді сабақтың критерийлері сәйкес келетінін және бұл студенттердің оқуға деген ынтасын арттыруға және оқуға қажетті жоғары дәрежелі дағдыларды дамытып, бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыруға мүмкіндік береді деген қорытындыға келді.

Кілт сөздер: критерий, тиімді сабақ, іс-әрекеттегі зерттеу, интеллектуалдық потенциал.

● **EFFECTIVE LESSON: TEACHER AND STUDENT VIEW**

Trubnikova L.V. Khaibulina Zh.A.

Nazarbayev Intellectual School of Physics and Mathematics Aktobe,
Republic of Kazakhstan

Annotation. This article is devoted to defining the criteria for an effective lesson in the framework of action research. Specific methods, research tools and results obtained by students in the learning process are described. The authors of the article conclude that the criteria for an effective lesson, determined by students and teachers in the course of the study, are the same, and this allows you to increase students' motivation for learning and develop high-order skills necessary for the formation of a competitive personality.

Key words: criteria, effective lesson, research in action, intellectual potential.



FTAMP 15.41.25

ВИРТУАЛДЫ ОРТАДАҒЫ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КЕҢІСТІГІНІҢ ҚАУІПСІЗДІГІ ЖӘНЕ ОНЫ ҚОРҒАУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

А.А. Ақтымбай, Ф.М. КуанткановаҚазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан Республикасы

Аңдатпа. Бұл мақалада қазіргі таңдағы өзекті мәселе ретінде туындайтын виртуалды кеңістіктегі жасөспірімдердің тұлғалық дамуы мен олардың психологиялық кеңістігі мәселесі қарастырылады. Жасөспірімдердің психологиялық кеңістігінің қауіпсіздігі оның бүкіл болмысын қорғауға алып келеді. Бұл өз кезегінде, жасөспірімдердің психологиялық кеңістігі мәселесінің жасөспірімдердің әлеуметтік желіге тәуелділік, әлеуметтік желідегі жасөспірімдердің қауіпсіздік мәселесін де қамтитындығы жайлы мәселелер баяндалады.

Тірек сөздер: жасөспірім, виртуалды кеңістік, психологиялық кеңістік, психологиялық егемендік, психологиялық кеңістік қауіпсіздігі, әлеуметтік желі.

Кіріспе

Қазіргі таңда виртуалды ресурстар адам өмірінің бір бөлшегіне айналады.

Күнделікті өмір барысында виртуалды желілерді, ғаламторды, жалпы жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану виртуалды байланыс кеңістігінің құрылуына

себепші болды. Р.А. Барышевтың пайымдауынша, виртуалды кеңістік әлеуметтік өзгерістер мен мәдениет құбылысы, ал киберкеңістік компьютердің, желі мен адамның өзара әрекеттесуінің аясында адам болмысы ашылатын виртуалды әлеуметтік өріс ретінде туындайды. Яғни, адам виртуалды кеңістікке ену арқылы өзінің әлеуметтенуіне жол ашып, өзіндік таным көкжиегін аталмыш кеңістікте қалыптастыруға бетбұрыс жасайды.

Ақпараттық жаһандану заманында кең етек жайған виртуалды ортадағы жасөспірімдердің психологиялық кеңістігінің қауіпсіздігі мәселесі қазіргі уақыт кеңістігінде өзекті мәселе болып саналады. Себебі виртуалды ортадағы тұлғаралық қарым-қатынастың жаңа желілік феномендері және виртуалды ортадағы тұлғаның өзін-өзі көрсетуі көптеген зерттеушілердің назарын аударуда. Оларды зерттемей және түсінбей тұрып, қазіргі әлемдегі тұлғаның да даму ерекшеліктерін түсіну мүмкін емес. И.Альтманның құпиялылық концепциясына сәйкес [2] кез келген адам өзінің күнделікті өмірінде өз «Меніне» бақылау жасай отырып оның қолжетімділігіне және әлемге, өзгелерге өзінің ашықтығына өзгеріс енгізе отырып, қоғаммен байланыс құратынын атап өткен.

Негізгі бөлім

Ең алдымен, психологиялық кеңістік ұғымына көз жүгіртсек, С.К. Нартова-Бачовердің анықтамасына сәйкес психологиялық кеңістік – адам өзін сәйкестендіретін дене, аумақ, құндылық, әлеуметтік қызығушылықтардан тұратын, адам өмірінің нақты стратегиясын анықтайтын субъективті маңызды бөлік. Кең мағынада «психологиялық кеңістік» ұғымы адам өмірінің екі жағында – жеке тұлғаның даралығы мен қоғамдағы өзара әрекеттесу арқылы ашылады. Сонымен қатар психологиялық кеңістікті белгілі бір аумақ түрінде ұсынуға болады, бұл белгілі бір дәрежеде онда болатын оқиғалардың мәнін анықтайды [3]. Психологиялық кеңістік жеке тұлға үшін физикалық, әлеуметтік

және психологиялық құбылыстардың күрделі маңыздылығымен байланысты.

Жеке тұлғаның психологиялық кеңістігін қалыптастырудың негізгі факторлары сыртқы және ішкі факторлар әсерінің дихотомиялық осінде анық орналастырылған. Психологиялық кеңістіктің қалыптасудың сыртқы факторларына тиесілі: әлеуметтік-мәдени факторлар – білім беру және әлеуметтік даму деңгейі, адамның мәдениеті мен тәрбиесінің деңгейі; экологиялық факторлар – табиғи апаттар немесе экологиялық әл-ауқат; экономикалық факторлар – экономикалық әл-ауқат пен қолайсыздық, өмір сүру деңгейі, өмір сапасы.

Ішкі факторларға мыналар жатады: психофизиологиялық – адамның жынысы, жасы, генетикалық ерекшеліктері, вегетативті реакциялар және дененің энергетикалық шығындары; жеке психологиялық-эмоционалды тұрақтылық, импульсивтілік, сыртқы, ішкі, рефлексивтілік, сыни, мазасыздық; жеке – өзін-өзі бағалау және өзін-өзі тану ерекшеліктері, жеке интеллекттің көзқарастары, сипаты, ерекшеліктері; әлеуметтік-психологиялық-ерекшеліктері микроәлеуметтік өзара әрекеттесу деңгейі әлеуметтік маңызды мақсаттарға қол жеткізудегі белсенділік, әлеуметтік қажеттіліктердің, мүдделердің, мотивтердің және құндылық бағдарларының иерархиясы.

Тұжырымдаманы талдау кезінде «кеңістік» ұғымындағы ішкі факторлар мен сыртқы факторлары бөлінбегенін, бірақ қиылысатыны және көп жағдайда кеңістіктің жеке әртүрлі бөліктері емес оның көп өлшемділігі тілге тиек етілетіні анықталды.

Психологиялық (тұлғалық) егемендік жеке тұлғаның психологиялық кеңістігінің әмбебап психометриялық сипаттамасы ретінде қарастырылады, онда екі маңызды ұғым біріктіріледі – контекст және шекаралар.

Психологиялық егемендікке жататын жайттар [4]: а) субъектінің өз психологиялық кеңістігін бақылау қабілеті; б) өз қа-

жеттіліктері мен басқалардың қажеттіліктері арасындағы тепе-теңдік; в) жеке тұлғаның психологиялық шекараларының жай-күйі.

Виртуалды ортадағы жасөспірімдердің психологиялық кеңістігінің қауіпсіздігі мәселесі қазіргі социумда өзіндік орын алып тұрған мәселелердің қатарында. Компьютерлік технологияның дамуымен компьютерді жеке мақсатта белсенді қолданатын адамдар саны артып келеді. Осыған байланысты, виртуалды кеңістік оның пайдаланушылары үшін ұлғайған қауіп төндіретін кеңістік ретінде байқалып жатады. Оның бірден бір ерекшелігі, субъект үшін виртуалды кеңістіктегі объект қабылданғанмен, ол тек техникалық құралдармен әрекеттесуі кезінде ғана пайда болатындығында. Бұл қайта құрылған дүниенің субъективті психикалық тәжірибесі, ол адамның қиялында ғана көрінеді. Бұл шындықтың кеңістіктік аспектісіндегі өзіндік иллюзиясы ол іс жүзінде тек компьютер экранында пайда болады. Ол адамның шынайы әлемнен қарағанда, виртуалды әлемге деген қызығушылығының артуы мен өмірінің көп уақытын сол ортаға арнауына әкеліп соғуымен сипатталады.

И.А. Баева, Е.Н. Волкова, Е.Б. Лактионова, В.М. Львов, А.Г. Макеевтің бірқатар зерттеулерінде психологиялық қауіпсіздік функционалдық жайлылықтың қалыптасуы мен дамуын қамтамасыз ететін шарт болып табылатындығы, жеке тұлғаның эмоционалды қорғалуы мен әлеуметтік психологиялық шеберлігінің жоғары деңгейін ұстап тұруы мен қызметтегі жеке тұлғаның резервтік мүмкіндіктерін оңтайландыруы арқылы байқалады.

Психологиялық қауіпсіздік терминін С.К.Рощин және В.А.Соснин енгізіп, оны жалпы қоғам және сол қоғамдағы әрбір адамның өмір сүру сапасын адекватты және сенімді деп қабылдайтын қоғамдық сананың жай-күйі ретінде анықтады, өйткені ол табиғи жағдайларды қанағаттандыру үшін нақты мүмкіндіктер жасай отырып оны азаматтардың бүгінгі әлеуметтік қажеттіліктері және олардың болашаққа деген сеніміне негіз береді.

Т.С. Кабаченко психологиялық қауіпсіздікті жалпы қауіпсіздік жүйесіндегі дербес өлшем ретінде қарастырды, ол ақпараттық ортаның жай-күйі және әлеуметтік субъектілердің тұтастығының психологиялық алғышарттарының бұзылуына ықпал етпейтін қоғам өмірінің жағдайлары – олардың қызметі мен дамуының бейімділігі.

Б.А.Еремеев психологиялық қауіпсіздікті кең мағынада қарастыра отырып, оны адамның өмір сүру жағдайына саналы рефлексивті және тиімді қатынасы деп түсінеді және оның психикалық тепе-теңдігі мен дамуын қамтамасыз ететіндігін алға тартады.

Психологиялық қауіпсіздікті адамның әлеуметтік мінез-құлқының адекватты ақпараттық-бағдарлы негізінің қалыптасуы мен жұмыс істеуіне кедергі келтіретін немесе тежейтін әртүрлі ақпараттық факторлардың әсерінен психиканы қорғау жағдайы ретінде анықтай аламыз.

Жасөспірімдер мен жеткіншектер өздерінің жас ерекшеліктеріне байланысты шынайы әлемде өзін-өзі анықтау мен ұқсастықты қалыптастыру процесін бастарынан кешіре отырып, виртуалды әлемде де өзін-өзі анықтау міндетіне тап болады. Психологиялық кеңістіктің жеке шекараларын белгілеп, сақтау арқылы виртуалды ортадағы өзінің жеке басы мен психологиялық кеңістігінің егемендігін сақтау қажеттілігі де туындайды.

- ▶ Ғаламтор кеңістігінде болу, виртуалды ортада өз парақшасын құрып, оны пайдалануды тұлғаның субъективті маңызды бөлігі деп қарастыруға болады деген пікірді дәйектеу үшін төмендегі аргументтерді бағамдау қажет.
- ▶ ғаламтор мен әлеуметтік желілердің тез және кеңінен таралуы; ғаламторға шығатын түрлі гаджеттердің пайда болуы;
- ▶ ғаламторға ерекше кеңістік, виртуалды әлеуметтік шынайылық ретінде;
- ▶ адамның ғаламтор желісіндегі алуан түрлі және маңызды қажеттіліктерін қанағаттандыру мүмкіндігі;

- ғаламторға тәуелділік ғаламтордың жоғары маңыздылығының көрсеткіші ретінде.

Әлеуметтік желі, виртуалды орта мен әлеуметтік желілерге деген тәуелділік виртуалды ортадағы жасөспірімдердің психологиялық кеңістігіне айтарлықтай залал тигізетіні анық. А.Е.Войскунский [1] көп адамдардың ғаламторға тәуелді болып келу феноменінің себептері туралы балама болжам жасаған. Оның көзқарасы бойынша, «тәуелділік» терең қызығушылық, шын көңілмен әуестік таныту, гипермотивация сияқты белгілерді көрсете отырып сипатталуы мүмкін. Сонымен қатар адамның сол кеңістікте өзінің психологиялық егемендігі мен кеңістігін игере алмай, шектен тыс ашылып кетуі мәселесін алға тартады. Бұл өз кезегінде, адамдардың оның ішінде болмысы қалыптасып келе жатқан жасөспірімдердің психологиялық кеңістігінің қауіпсіздігіне қауіп тигізуі ықтимал екендігін білдіреді.

Виртуалды ортаның әлеуметтік желілерін пайдаланушы тұлғалардың белсенділігін

зерттеу мақсатында «Виртуалды кеңістіктегі – «мен» атты авторлық сауалнама дайындалды. Сауалнама зерттелушінің виртуалды кеңістікке деген көзқарас маңыздылығын зерттеуге бағытталған сұрақтар тізбегінен тұрады. Сауалнама Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің студенттерімен жүргізілді. Жалпы зерттеуге қатысқандар саны – 100.

Сауалнама нәтижесіне сәйкес жасөспірімдердің 62%-ы күніне 8-9 сағат уақытын ғаламторға бөлетіні анықталды, әрі басым көпшілігі үшін әлеуметтік желі қызықты уақыт өткізу құралы. Әлеуметтік желіні қолдану қажеттілігін сезіну бойынша зерттелінушілердің 22,8%-ының өмірлерін интернетсіз елестете алмайтындығы, 28,7%-ының интернетке деген күнделікті қажеттілікті сезініп отыратындығы, 33,7%-ында интернетке кіру қажеттілігі мезгіл-мезгіл туындайтындығы, қалған 13,9%-ы ғана қажеттілікті қатты сезіне қоймайтындығы анықталды.

Күніне қанша сағатты интернет желісінде өткізесіз?

100 ответов

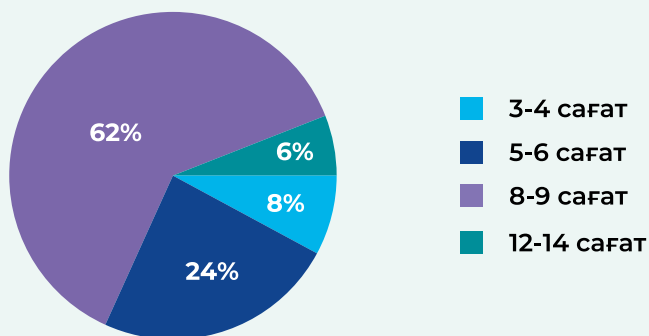


Диаграмма 1. «Виртуалды кеңістіктегі – «мен» сауалнамасы бойынша аралық нәтиже.

Әлеуметтік желілердегі топтардың саны айтарлықтай өзгеріп отырады, виртуалды ортаны пайдаланушы адамның өзі де сол топтар құрамына кіретіні рас. Осы бойда өзі туралы мәліметтер бар желілерде ақпаратты түзету бойынша (аватар, мәртебе, өзі туралы) – зерттелушілердің 84%-ы әлеуметтік желідегі өзі туралы ақпаратты ауық-ауық жаңартып отыратындығы, 16%-ы ақпаратты жиі жаңартып отыратындығы анықталды. Яғни, әлеуметтік желіні белсенді пайдаланушылардың тұлғалық даралығына виртуалды кеңістіктің айтарлықтай әсерін осыдан көре аламыз.

Зерттелушілер үшін ғаламтордағы әлеуметтік желілердің көптеген функциялары – ақпараттық, ойын-сауық, қарым-қатынас және өзін-өзі көрсету кеңістігі, кәсіби және коммерциялық қызмет кеңістігі болып келеді. Әлеуметтік желіні пайдалану көпшілік қолданушы үшін қызығушылықты қалыптастыру, еркіндік, өз-өзін растау, босаңсу арқылы әсер ететіндігі және әлеуметтік желіге кіре алмаған жағдайда мазасыздық, дискомфортты күйге түсетіндігі байқалады.

Жалпы ғаламтормен әлеуметтік желілерді әлеуметтенудің маңызды институты деп санауға болатынын анықтау мақсатында алынған бұл зерттеу нәтижесі интернет қолданушыларына виртуалды кеңістіктің әсер етпей қоймайтынын көрсетті.

Қорытынды

Соңғы жылдары ғалымдар, виртуалдық ортасын пайдаланушылар, ата-аналар және әлеуметтік медиа иелері ғаламтордағы адамның қауіпсіздігі туралы ойлана бастады. Осы уақытқа дейін көптеген адамдар, әсіресе жасөспірімдер мен жастар, ғаламтордағы әлеуметтік желіге қосылу үшін жеке мәліметтерін ойланып жатпастан хабарлай салады, осыдан кейін өздерінің ішкі ойлары мен әрекеттерін басқа адамдардың назарына, пайдалануына жағдай жасайды. Онлайн ғаламтор желілерінің ерекшелігімен байланысты проблемалар - құпиялық парадоксы, виртуалды әлемде жалғыз қалу иллюзиясы, қоғамдық және жеке тұлға шекараларының араласуы деп анықталуда.

Коммуникациялық қатерлер, троллинг, кибербуллинг, грумминг сынды қатерлер виртуалды кеңістікте жасөспірімдердің жеке басына қауіп төндіреді. Бұл өз кезегінде, жасөспірімдердің психологиялық кеңістігінің бұзылуына алып келеді.

Осы орайда, біз жастар мен жасөспірімдерге виртуалды ортада жасөспірімдердің психологиялық кеңістігінің қорғауына арналған төмендегідей ұсыныстар қатарын құрастырдық (кесте-1).

Кесте-1. Виртуалды ортада жасөспірімдердің психологиялық кеңістігінің қорғауына арналған ұсыныстар.

р/с	Ұсыныстар мазмұны
1	Мүмкіндігіне орай Instagram желісінде хабарламаларды қазақ тілін қолдана отырып пайдаланыңыз. Соның нәтижесінде басқа ұлт өкілдері, қазақ тілін білмейтін адамдар тілге деген көзқарастары өзгеріп, қызығушылығы туындауы мүмкін;
2	Instagram желісін танымдық мақсатында жетілдіру деңгейді арттыру, пайдалануды әдет етіңіз. Коммуникацияларға қатысушылардың өздерінің айналасындағы әлем туралы, өздерінің көзқарасы туралы серіктес тұлғасы туралы ақпарат алады;
3	Instagram желісінде қарым-қатынас алмасуда мәдениеттілік пен сыпайылықты сақтаңыз, ана тілінің бай қорын сауаттылықпен тұтыныңыз. Сөздерді қысқартпай, жаргон сөздерді қоспай қарым-қатынас жасаңыз. Виртуалды байланыс негізінен жазбаша түрде жүзеге асырылады, бұл жазбаша сөйлеу дағдыларын жақсартуға мүмкіндік береді;

р/с	Ұсыныстар мазмұны
4	Виртуалды қарым-қатынасқа уақытты өзіңізге кедергі келтірмейтіндей оңтайлы кезіңізге жоспарлаңыз;
5	Нақты, дәлелді ойлармен бөлісініз, негізсіз ақпараттарды таратпауға барынша тырысыңыз;
6	Комментарий қалдыру, жағымды пікір жазу – сіздің тұлғалық қасиеттеріңізді, кішіпейілдігіңіз бен эмпатияңыздың деңгейін көрсетеді;
7	Көпшілік арасында қызу талас-тартыс тудыру мақсатында әдейі жалған ақпарат таратудан аулақ болыңыз;
8	Өзіңіз жете танымайтын тұлғалар жайында, оның жеке басына, арына тиетіндей пікір жазбаңыз, тіл тигізбеңіз. Мұндай жайт орын алғанда құқықтық жазаға тартылуыңыз әбден мүмкін;
9	Қоғамдық ортада немесе бөтен отбасында, білім ордаларында өрбіген оқиғаларды әуестікпен, рұқсатсыз ұялы телефонға түсіріп, оны әлеуметтік желіге жүктеуді әдетке айналдырудан аулақ болыңыз.
10	«Әлеуметтік желіге таратып жіберемін» деп қорқытып, мәжбүрлеп, адамды өзіңе тәуелді ету жақсы қылық емес. Ондай жат пиғылды әдетке, дағдыға айналдырмаңыз.

Қорытындылай келе, жасөспірімдер мен жастар виртуалды кеңістікте өз қауіпсіздігін қамтамасыз етуі және қорғауының басты шарты әлеуметтік желілерді пайдалану мәдениетін меңгеру болып табылады. Әлеуметтік желіні дұрыс пайдалану мәдениетін терең түйсінген және оның қағидаларын сауатты сақтау – жастардың виртуалды ортадағы қауіпсіз кеңістігінің кепілі болмақ.

Қолданылған деректер тізімі

1. **Войскунский, А.Е.** Воздействие цифровых средств коммуникации на человеческое общение / А.Е. Войскунский // Психология общения и доверия: теория и практика: Сборник материалов Международной конференции УРАО, ПИ РАО, МГУ. — 6-7 ноября 2014 г./ Под ред. Т.П. Скрипкиной. — М.: Университет РАО, 2014. — С. 676 - 679.
2. **Альтман, И.** Поведение человека и окружающая среда / И. Альтман, Дж. Волвилл. // Достижения в области теории и исследований, Том 3: Дети и окружающая среда. - Нью-Йорк: Пленум Пресс, 2016.
3. **Нартова-Бочавер С. К.** Психологическая суверенность как предиктор эмоциональной устойчивости в ранней и средней взрослости // Клиническая и специальная психология. – 2015. – № 4 (13). – С. 15–28
4. **Нартова-Бочавер, С.К.** Понятие «психологическое пространство личности» и его эвристические возможности / С.К. Нартова-Бочавер // Психологическая наука и образование. - 2012. - №1. - С.35-42.
5. **Voiskýnskii, A.E.** sifrlyqkomýnikasiyaquraldarynyń adamı qarym-qatynasqa áseri / A. E. Voiskýnskii // baılanysjanesenimpsihiologiasy: teoriamenpraktika: ÝRAO, PI RAO, MMÝ halyqaralyqkonferensiasynyń materialdarjınaǵy. - 2014 jylǵy 6-7 qarasha/red.T. p. Skripkina. — M.: Rao ýniversiteti, 2014. — B. 676-679.
6. **Áltman, I.** adamnyń minez-qulqyjáneqorshaǵanorta / I. Áltman, Dj. Kolvill. // Teoriamenzertteýlerdegi jetistikter, 3 Tom: balalarjáneqorshaǵanorta. - Nú-lork: PlenýmBaspasózi, 2016.
7. **Nartova-BochaverS.K.** Psihologialyqegemendikertejáneortajastaǵyemosionaldyturaqtylyqtyń boljaýshysyretinde/ klinikalıyqjánearnalıpsihiologia. – 2015. – № 4 (13). – 15-28 BB
8. **Nartova-Bochaver, S.K.** “tulǵanyń psihologialyqkeńistigi” uǵymyjáneonyń evristikalıyqmúmkindikteri / S. K. Nartova-Bochaver// psihologialyq ǵylymjánebilim. - 2012. - №1. - B. 35-42.

- **ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ БЕЗОПАСНОСТИ И ЗАЩИТЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА ПОДРОСТКОВ В ВИРТУАЛЬНОЙ СРЕДЕ**

А. А. Ақтымбай, Ф.М.Куантканова

Казахский национальный женский педагогический университет
г. Алматы, Республика Казахстан

Аннотация. В данной статье рассматривается проблема личностного развития подростков в виртуальном пространстве и их психологического пространства, возникающая как актуальная проблема на сегодняшний день. Безопасность психологического пространства подростков ведет к защите всего его бытия. В свою очередь, речь идет о том, что проблема психологического пространства подростков включает в себя как зависимость подростков от социальных сетей, так и проблему безопасности подростков в социальных сетях.

Ключевые слова: подростковый возраст, виртуальное пространство, психологическое пространство, психологический суверенитет, безопасность психологического пространства, социальная сеть.

- **PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF SAFETY AND PROTECTION OF PSYCHOLOGICAL SPACE OF TEENAGERS IN A VIRTUAL ENVIRONMENT**

A. A. Aktymbay, F.M.Kuantkanova

Kazakh National Women's Teacher Training University
Almaty, Republic of Kazakhstan

Annotation. This article deals with the problem of personal development of adolescents in the virtual space and their psychological space, which arises as an urgent problem today. The safety of the psychological space of adolescents leads to the protection of its entire being. In turn, we are talking about the fact that the problem of the psychological space of adolescents includes both the dependence of adolescents on social networks and the problem of the safety of adolescents in social networks.

Keywords: adolescence, virtual space, psychological space, psychological sovereignty, security of psychological space, social network.

FTAMP 14.25.05

ОҚУШЫЛАРДЫ ӨЛЕҢ ШЫҒАРУҒА БАУЛУ АРҚЫЛЫ АЙТЫС ӨНЕРІНЕ БЕЙІМДЕУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Р. Т. Сапарбаева

«Б. Майлин атындағы №52 мектеп-гимназия» ШЖҚ МКК
Астана қ., Қазақстан Республикасы

Аңдатпа. Бұл мақалада 5-11 сынып оқушыларын әдебиет сабағында өлең шығаруға баулудың тиімді әдістері мен айтыс өнеріне бейімдеудің ерекшеліктері көрсетілген. Жоғары сынып оқушылары поэзиялық шығармалардың мазмұнын біліп, талдаумен ғана шектеліп қоймай, оның көркемдік әлемін танып, ой толғаныстарын өлеңмен өріп, көзқарастарын айтыс арқылы дәлелдей алулары керек. Өлең шығару барысында көркем шығарманың жанры мен жанрлық түрлерін, өлең құрылысын, айтыс түрлері мен ерекшеліктерін ұғынып, зерттеп қарастыру, импровизаторлық, экспромдық дағдыларды меңгеру нәтижелі болады. Жоғары сыныптарда өлең шығаруды, айтыс өнерін меңгеру таным мен ойлаудың жоғары деңгейіне көтерілуге, ұлттық коды арқылы ұлттық мінез, ұлттық рух, ұлттық сананы тануға, шығармашылық әлеуетінің дамуына көмектеседі.

Тірек сөздер: өлең шығару әдістері, айтыс өнері, көркемдік әлем, жанр, өлең құрылысы, импровизаторлық, экспромдық дағды, ұлттық сана

Кіріспе

Бәсекелестік қарқыны күшейіп отырған ХХІ ғасырда шығармашылық деңгейде ойлау – өзекті мәселе. Өйткені шығармашыл тұлға кез келген мәселеге жан-жақты қырынан өзгеше көзқараспен қарайды. Жаңа идеялардың туындауына бастамашылық жасайды. Қазіргі таңда заманауи білім беру үдерісіндегі ең негізгі қағида да жан-жақты дамыған жеке тұлға даярлау. Бұл туралы ҚР Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халқына Жолдауында: «Қазақстан-2050» Стратегиясы – барлық саланы қамтитын және үздіксіз өсуді қамтамасыз ететін жаңғыру жолы. Ол – елдігіміз бен бірлігіміз, ерлігіміз бен еңбегіміз сыналатын, сынала жүріп шыңдалатын үлкен емтихан. Стратегияны мүлтіксіз орындап, емтиханнан мүдірмей өту – ортақ парыз, абыройлы міндет!», – деген. Сонымен қатар, «ХХІ ғасырдағы дамыған ел дегеніміз – белсенді,

білімді және денсаулығы мықты азаматтар. Бұл үшін біз не істеуіміз керек? Біріншіден, барлық дамыған елдердің сапалы бірегей білім беру жүйесі бар» – деп атап өтіп, ұлттық білім берудің барлық буынының сапасын жақсарту үшін озық үлгідегі заманауи бағдарламалар мен оқыту әдістемелерін жасаудың және білікті мамандар даярлаудың маңызына тоқталған.

Ендеше, бұл мақалада көтерілген мәселе – жаһандануға жұтылып кетпрудің дара жолы – салт-дәстүрімізден айрылмай, мәдениетіміз бен ұлттық бірегейлігімізді сақтауға, өскелең ұрпақ жадына ұлттық сананы сіңіруге ықпал етіп, ұлт мүддесін қорғау мәселесі. Осы тұрғыда айтыс өнерінің ұлттық сана мен бірегейлікті сақтаудағы құндылығын түсіндіруді, өлең шығаруды үйретіп, айтыс өнеріне баулуды 5-сыныптан бастап оқушының шама-шарқын есептей отырып, жас ерек-

шелігіне сай жеңілден күрделіге қарай бағыттап үйреткен жөн.

Негізгі бөлім

Оқушылардың айтыс өнеріне қызығушылығын арттыру үшін ең алғашқы қадамды «Ұлттық сана мен ұлттық бірегейлік деген не?» деген сұрақ төңірегінде іздендіруден бастаған жөн. Оқушының өзіндік ізденісі мен пайымынан соң, шетелдік зерттеуші ғалымдардың қазақ халқы туралы айтқан пікірлерімен таныстырып, талдаған абзал. Назарларыңызға ұсынылып отырған пікірлерге тоқталсақ: «Әжептәуір жаңғырған қоғамның өзінің тамыры тарихының тереңінен бастау алатын рухани коды болады. Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық кодыңды сақтай білу... Ұлттық жаңғыру деген ұғымның өзі ұлттық сананың кемелденуін білдіреді. Ұлттық код, ұлттық мәдениет сақталмаса, ешқандай жаңғыру болмайды» деген Н.Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында Ендеше, ұлттық кодымыз не? Ұлттық жаңғыру деген не? Ұлттық санамыз қай деңгейде екен? Назарымызды келесі пікірлерге аударайық. Ресейлік этнограф, шығыстанушы-тюрколог ғалым Василий Василевич Радлов: «Сибирские древности» еңбегінде: «Қазақтардың тілі әуезді де шешен әрі өткір де шебер. Әсіресе, сөз сайысына келгенде, олардың алғырлығы мен өткірлігі, тауып сөйлейтін тапқырлығы таңғалдырады. Олар мақалдап сөйлейді, жай сөзінің өзі өлең боп құйылып жатады...» десе, поляк зерттеушісі Адольф Михайлович Янушкевич «Дневник и письма из путешествия по казахским степям» атты тарихи-этнографиялық еңбегінде: «... Қазақтың ойлау қабілетінің кереметтігіне барған сайын көзім жетті. Әр қазақ өз шаруасын жете түсіндіреді. Тіпті балаларының ақылы ерте толысады. ... Имандай сырым! Тәңірім бойына осыншама қабілет дарытқан халық өркениетке жат болып қалуы мүмкін емес», – деп таңқалса, тағы бір орыс ғалымы Николай Михайлович Ядринцев Сібір және Орталық Азияны зерттеген «Сибирские инородцы, их быт и современное состояние» еңбегінде: «Қазақ халқы – ақынжанды халық. ... Олар өздерін басқа халықтардан

гөрі өлең-жырға жақынырақ тұрған халықтар санатына қосады. Бала күннен ат құлағында ойнау – күнделікті гимнастикасы», – деп өз пікірін дәлелдейді.

XV-XX ғасырлар аралығындағы қазақ халқы туралы шетелдік ғалымдар мен саяхатшылардың пікірлері осындай ортақ мәнге саяды. Ендеше, қазақтың ұлттық коды – терең ой, алғыр сана мен өрнекті сөз құдіретінде екен. Сөздің шыңы – шешендік болса, шешендіктің шыңы – айтыс өнері. Ендеше, айтыс өнері туралы нені білуіміз керек? Ондағы ұлттық сана, ұлттық код, ұлттық бірегейлікті қалай анықтаймыз?

Айтыс – жазу өнері қалыптаспай тұрған кезде халықтың әдет-ғұрпы, салт-дәстүрі, тұрмыс-тіршілігіне, қоғамдық өміріне байланысты екі адамның сөз қағыстыруы, сөз жүзінде тартысуы, дауласуы, жарысуы арқылы ауыз әдебиетінде ежелден қалыптасқан поэзиялық жанр, топ алдында қолма-қол суырып салып айтылатын сөз сайысы, жыр жарысы. Айтыс – көп халықта кездесе бермейтін, қадірі артық, демократияшыл ұлттық өнер. Қара қылды қақ жарып, әділдік пен ақиқатты жырлаған от ауызды, орақ тілді, қайсар да арқалы ақындардан ел билеушілер, тіпті хандардың өзі де ығатын болған. «Қазақ тұрмысының жағдайында, жазба әдебиет тумаған кезде ақынға «ақын» деген атақ әперетін ең басты поэзия «айтыс» болған. Ақын болу үшін ақынға өзінің ақындық күшін көп алдында таныту керек: ақындығын таныту үшін ақын болғысы келген адам, бұрын ақын деп танылған тұлғамен ақындығын жарыстырып, көптің сынына түседі. Егер осы жарыста көптің сынына толса, оған көпшілік ақындық атақ тағайды да, сынға толмаса ақын деп танымайды», – деп жазады С. Мұқанов. Ақын – өз заманының жыршысы, ол өз елінің мұң-мұқтажын айтып, тілегін жеткізуші. Ол өзгелердің сезбегенін сезіп, көрмегенін көреді, ойламағанын болжайды, тілі жетпегенін айтып береді. Олай болса, айтыс өнеріне бейімделу арқылы тұлға бойында іздену, зерттеу қабілеттері артып, өз көзқарасы мен ұстанымын қорғау, оны нақты факті, аргументтермен дәлелдеу, талдау, қорытынды шешім шығару дағ-

дылары дамып, сөз қадірін ұғып, сөзге тоқтай білетін жан болып қалыптасады. Аз сөзге терең мағына сыйғызатын ұшқыр да көркем ойлылық, тапқырлық, суырыпсалмалық, шешендік қабілеті шыңдалады. Қарсыласын сыйлау арқылы, оның адамдық қасиетін елге таныту арқылы өз қадірін арттыруды түсінеді, дипломатиялық шеберлігі артады. Ұлт тарихын тереңінен тануға ұмтылып, ұлттық намысы оянып, ел болуды көздейді. Таным мен ойлаудың жоғары деңгейіне көтерілген тұлға ұлттық коды арқылы ұлттық мінез, ұлттық рух, ұлттық санамен қауышады. Ал ұлттық рух ояу, ұлттық сана сергек жерде халықтың ұлттық бірегейлігі сақталады, жаңғырады, қуаттанады. ХХІ ғасырдағы дамыған ел қатарына біз осылай, өскелең ұрпақ бойында ұлттық мұраттарды жалпыадамзаттық құндылықтармен ұштастырып, ұлттық сана мен ұлттық бірегейлігімізді сақтай отырып қосыла аламыз.

Ертеде өлеңге икемі бар жастар халқымыздың күнделікті тыныс-тіршілігіне қарай, көш барысында, суат басында, алтыбақанда т.б. жерлерде әзіл-оспақ, қағытпа қалжыңмен сөз сайыстырып, жиі айтысып жаттыққан. Таза қазақи ортада, шұрайлы ана тіліміздің мол қазынасын көсіліп қолданған. Ал ХХІ ғасыр баласын айтысқа бейімдеу үшін не істеу керек? Ең алдымен, өлең құрылымын үйретіп, әдеби теориялық ұғымдарды түсіндіріп, ұйқас құру дағдысын дамыту керек. Өлең шығару әдістеріне төселдіру керек. Ең әуелі, оқушыға проза мен поэзияның ерек-

шеліктерін түсіндіруден бастап, содан кейін өлең құрылысын танытып, құбылту, айшықтаудың түрлерін, олардың шығармадағы қолданысын талдауға баулыған жөн. Шығарма тақырыбы, негізгі ой, автор стилін анықтауға дағдыландырып, сонан соң барып оқушыны шығармашылық өнім шығаруға, өз ой еңбегінің авторы болуға бағыттау керек. Өлең шығарудың құпиясын іздетіп, оқушылардың іздену, зерттеу жұмыстарын талдап болған соң нағыз құпияны жариялап, өлең жазу алгоритмін ұсынған жөн.

Туғанда дүние есігін ашады өлең,

Өлеңмен жер қойнына кірер денең.

Өмірдегі қызығың бәрі өлеңмен,

Ойласаңшы бос қақпай елең-селең

– деген хакім Абайдың өрісті ойымен байланыстырып, өлең қазақтың қанында бар қасиетті өнер екендігін, біздің ұлттық қодымыздың бірі екендігін түсіндіріп, мотивация беру керек.

Келесі қадамдарда өлеңге ынтасы ауып, қызығушылығы артқан оқушыларға поэзия әлеміне жетелей түсетін әдіс-тәсілдермен деңгейлік тапсырмалар беру арқылы шығармашылық қабілетін шыңдауға кірісуге болады. Ал енді қандай әдіс-тәсілдер десек, оларды былай жүйеленді. **«Анықта да айналдыр» әдісі:**
1) Прозалық және поэзиялық жанрда берілген шығарма үзінділерін салыстыру, ерекшелігін анықтау;

Анықта

1. Екі мәтінде қандай ұқсастық, қандай ерекшеліктер бар?
2. Қорытынды жасаңыз, біздің сөйлеуіміздің түрі қандай болуы мүмкін?

ТЫНЫШТЫҚ КҮЗЕТШІСІ

Міне, мынау мұнартып жатқан – мен туған ауыл. Ол ауылды кезінде жұрт әр түрлі атайтын. Біреулер «Кішкентай ауыл» деп, біреулер «Әумесерлер аулы» деп атады. Ал баз біреулер «Демесін аулы» деп айдар тақты. Қалай болғанда да, бұл ауыл ешбір ауылға ұқсамайтын еді, сондықтан да оның атын естіген адам елең етпей жайбарақат қалмайтын.

Дулат Исабеков

ТУҒАН ЖЕРГЕ

Таныс өлке, таныс аймақ, таныс маң:
 Анау жерде – құрбылармен алысқам,
 Анау жерде – құрбы жанмен табысқам.
 Алба-жұлба ақша бұлттар жарысқан,
 Таулар өне, ұйықтап кеткен данышпан,
 Жолдар анау, шұбатылып шаңы ұшқан,
 Таныс өлке, таныс аймақ, таныс маң.

Мұқағали Мақатаев

Бастауыш	Анықтауыш	Баяндауыш
таулар	данышпан	ұйықтап кеткен
бұлттар	алба-жұлба, ақша	жарысқан
жолдар	шұбатылып шаң ұшқан	жатыр

2) Поэзиялық жанрда берілген үзіндіні прозалық жанрға аударып және керісін-

ше, прозалық жанрда берілген үзіндіні поэзиялық жанрға аударып жазу.

Айналдыр

АНА ТУРАЛЫ ЖЫР

Сөзін жазған: Ғафу Қайырбеков. Әнін жазған: Шәмші Қалдаяқов

ҚАРА СӨЗ

Сен маған әлемнің жарығын сыйлап, даланың әр гүлін жинадың. Мені арман, мақсамыма бағыттап, қанаттандырдың. Менің балалық махаббатым да, құштарлығым да тек өзіңе арналады.

Сенің құшағың мен үшін жемісін аялап, әлдилеп өсірген бақ сияқты. Мен қаншалықты есейіп кетсем де сен үшін сәби болып қаламын. Маған деген көңіліңді көзіндегі бар мейіріміңнен танып тұрамын.

Сенің алдындағы борышымды өтеу үшін әлемнің бар байлығын сыйлайын деп, әлемнің бар асылын іздедім. Керек десе, ай мен күнді сыйлағым келеді. Бірақ қолым жетпеді. Бір сәттік борышымды өтеу де қолымнан келмеді.

ӨЛЕҢ СӨЗ

Әлемнің жарығын сыйладың сен маған. Даланың әр гүлін жинадың сен маған. Сен бердің құстардың қанатын самғаған, Балалық құштарым өзіңе арналған.

Қайырмасы:

Әлдилеп аялап өсірген жемісін,
Самал жел, сая бақ құшағын мен үшін.
Есейіп кетсем де мен саған **сәбимін**.
Көңіліңді **көктемдей** көзіңнен танымын.

Өтеуге борышым, **анашым, жан** сырым.
Іздедім сен үшін әлемнің асылың.
Әлемнің байлығын сыйлар ем, кеш мені.
Сыйлар ем ай, күнін, **қолыма түспеді**.

«Ұқсас сөздер тізбегі» әдісі. Мұнда оқушы белгіленген уақыт ішінде ұсынылған сөздерге ұқсас сөздер қатарын тізіп жазып

дағдыланады. Бұл ойын ұқсас құруға дағдыландырады.

Ұқсас тізбек

тұз – ...	мұз, құз, күз, жүз, сүз, үз, сіз, біз, із, ...
тамаша – ...	балаша, оңаша, қараса, жараса, санаса, баласа, ...
өлең – ...	өрен, өнем, бөлен, көрем, төбем, ...
ән – ...	сән, дән, дәм, жан, сан, қан, таң, паң, шаң, ...
алма – ...	салма, қалма, талма, барма, арна, ...
мектебім – ...	көктедім, өткенім, көп менім ...
тақта – ...	мақта, сақта, шақта, ақта, бапта, ...
қала – ...	дала, сала, дана, жаңа, сара, қара, бала...

«Трафареттік өлеңдер» әдісі бойынша жеңілден күрделіге қарай түрлі деңгейдегі трафареттер беріледі. №1 трафарет «Ой өрім» әдісінде дайын ұйқастар

берілген трафарет үлгісімен өлең құрау арқылы оқушының қиялы дамиды, жаңа ойлар пайда болады.

Өтіп жатыр сыныпта әдебиет сабағы ,жанады.талабықабағы.барады. сананы. алады. жарады	Өтіп жатыр сыныпта әдебиет сабағы , Көп оқыған шәкірттің таудай биік талабы . Оқы, түсін, талда да қолдана біл ұққанды, Дәлелдеумен ойды біз, жаңғыртамыз сананы . <i>Сәруар Нұрай</i> <i>7- сынып оқушысы</i>
--	--

№2 трафарет «Ой жалға» әдісінде бастапқы берілген ойды жалғастырып, ұйқас құру тапсырмасы беріледі.

Отбасының тірегі – ... Қамқорлық ... Қызығым деп ұл-қызын ... Кешіріммен қарайды ... Таси берсін, ... Бақытты отбасы ...	Отбасының тірегі – ақылшымыз – әкеміз, Қамқорлығын паналап, гүлдей жайнап өсеміз. Қызығым деп ұл-қызын төбесіне көтеріп, Кешіріммен қарайды болса-дағы қатеміз. Таси берсін , әкетай, дариядай дәулетін, Анашыммен жарасып, жарқырасын сәулетін. Ең бақытты отбасы ақсақалы атанып, Өсіп-өніп, қарыштап өркен жайсын әулетін. <i>Қайратұлы Лұқпан - Әкім</i> <i>9- сынып оқушысы</i>
---	--

«Назира өлең» әдісі деп аталуының себебі, шығыс поэзиясында орта ғасырларда қалыптасқан, яғни бұрын бір ақын жырлаған тақырыпты кейін басқа ақынның қайта жырлауы немесе алғашқы шығар-

маға екіншінің «жауап» қатуынан пайда болған «нәзирагөйлік» әдеби үрдісіне сүйендім. Мұнда белгілі ақынның өлеңі ұсынылып, оқушыға оны өз көзқарасы тұрғысынан жырлау ұсынылады.

Мен – қазақпын мың өліп, мың тірілген. Жөргегімде таныстым мұң тілімен Жылағанда жүрегім, күн тұтылып, Қуанғанда күлкімнен түн түрілген. <i>Ж. Молдағалиев</i>	Мен – қазақпын, ұланы тату елдің, Тұяғымын Сақ деген батыр ердің. Бабам текті аманат-мұра еткен, Сүйегі асыл, қаны таза жәдігермін. <i>Тәжібай Рамазан</i> <i>8-сынып оқушысы</i>
--	--

«Көркем өлең» әдісімен өлең құрауда троп пен фигура түрлерін шебер қолдануға басымдық беріледі.

1. Ұсынылып отырған өлең үлгісімен (ас-сонанс, аллитерация, анафора, эпифора қолданып), еркін тақырыпта 3 шумақ өлең шығару.

АСТАНА

Ерке Есіл бойындағы жас қала,
Егеменді елге тірек - бас қала.
Ертегіні айналдырған шындыққа
Ел жүрегі, алтын ордам – Астана!

Тәуелсіздік нышаны сен – Астана!
Еркіндіктің жыр - әні сен – Астана!
Ғасырлардан - ғасырларға жете бер,
Жаса мәңгі, көркейе бер, Астана!

Қайратұлы Лұқпан - Әкім
10- сынып оқушысы

2. Абай Құнанбаевтың «Өлең - сөздің патшасы, сөз сарасы», «Мен жазбаймын өлеңді ермек үшін» өлеңдерінің тақырыбы мен идеясын анықтау;

3. Шығармадағы көркемдегіш құралдардың қолданысын талдау.

Өлең құрастырудың трафареттік және ізденушілік, зерттеушілік деңгейінен өткен соң, бірнеше оқушыны топтастырып, топтық әзіл-оспақ, қағытпа қалжыңға құрылған топтық айтыс түрлерін бәдік, өлі мен тірінің айтысы, жануарлар мен адамның айтысын, жар-жар айтысын, ұйымдастырып, SWOT талдау жасап отыру керек. Әрбір оқушының ауызша өлең құраудағы өсу динамикасын есепке алып отырған абзал. Жұмбақ айтысын ұйымдастырғанда жұмбақтайтын заттардың барлық тақырыбын, тізімін беріп, қарапайым дүниелерді жұмбақтатудан бастап, біртіндеп күрделендіруге, креативті ойландыруға, танымын кеңейтуге лайықтап тапсырмалар берген дұрыс. Көсіле жырлау дағдысы қалыптасқан оқушыларды жұптастырып, импровизаторлық, экспромдық дағды қалыптастыру үшін 1-2 шумақпен төпелетіп алма-кезек жауаптастырып шыңдап, «Алфавиттік тәртіпте» түрлі тақырыптар ұсынып, әбден төселген соң, шаршы топқа сайысқа салу керек.

Қорытынды

Қорытындылай келе, ұлттық сана мен бірегейлікті сақтау – халықтық қуат пен ел егемендігінің кепілі екендігін назарға алғанымыз жөн. Сондықтан жас ұрпақты ұлттық өнерге (айтыс) бейімдеу, ұлт мүддесін қорғау, керек болса сол жолда күресу – жалпыұлттық міндет.

Айтыс – заман үні, тарихи, мәдени жәдігер, ұлттық мұра. Батырларға рух берген, ақындарға шабыт қосқан, халыққа үміт сыйлаған, мазмұны да, тағылымы да терең арқалы айтыс өнерін жан-жақты насихаттап, өскелең ұрпақ санасына сіңіру – аса маңызды да жауапты іс. Айтыс әрбір қазақтың рухын көкке көтеретін құнды қазынамыз болуға тиіс,

Сондықтан мектептерде айтыс өнерін үйрету сабақтарын енгізіп, айтыс сыныптарын ашу керек. Себебі, қазіргі жаһандандудың қарқыны күшті заманда ұлтымызға тән бірегей құндылықтарды жаңғыртуды қолға алғанымыз жөн.

Қолданылған деректер тізімі

1. **Н. Ә. Назарбаев** «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласы
2. «ҚАЗАҚСТАН ЖОЛЫ - 2050: БІР МАҚСАТ, БІР МҮДДЕ, БІР БОЛАШАҚ» Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы
3. **Ядринцев, Н. М.** «Сибирские инородцы, их быт и современное положение»
4. <https://elibrary.tomsk.ru/purl/1-8919/>
5. **Радлов В.В.** «Сибирские древности»
6. https://viewer.rusneb.ru/ru/000199_000009_003031464?page=5&rotate=0&theme=white
7. **Янушкевич А.** «Дневники и письма из путешествий по казахским степям»
8. <https://na5ballov.pro/lib/azia/7327-yanushkevich-a-dnevniki-i-pisma-iz-puteshestviy-po-kazahskim-stepyam.html>
9. **М. Әуезов** «Айтыс өлеңдер»
10. <https://kk.bookmate.com/books/PYGsYyt6>
11. **Мұқанов С.** Айтыс. 1 том. А, 1984 ж.
12. **Ғабдуллин М.** Қазақ халқының ауыз әдебиеті. А.1974 ж.

13. Дастан Қастай «Айтыс өнерінің тәрбиелік маңызы»

14. <https://martebe.kz/ajtys-onerinin-tarbielik-manyzy/>

● ОСОБЕННОСТИ АДАПТАЦИИ К ИСКУССТВУ АЙТЫСА ВОВЛЕКАЯ УЧАЩИХСЯ В СОЧИНЕНИЕ СТИХОВ

Р. Т. Сапарбаева

ГКП на ПХВ «школа-гимназия №52 имени Б. Майлина»

г. Астана, Республика Казахстан

Аннотация. В этой статье показаны методы привлечения учащихся 5-11 классов на уроках литературы навыкам сочинения стихотворения и особенностям искусства айтыс. Нужно, чтобы старшеклассники не только ограничивались содержанием поэтических произведений и анализом, но и познавали художественный мир, развивали свое мышление через поэзию и через айтыс. В процессе развития поэтического мастерства должны исследовать жанры и жанровые особенности, структуру стихотворения, понимать строения разновидностей айтыса, управлять навыками импровизации и экспромта.

В старших классах умение сочинять стихотворения, умение владеть искусством айтыса способствует повышению познания и мышления, через национальный код формированию национального характера, национального духа, национального самосознания и формированию творческих способностей.

Ключевые слова: методы сочинения стихотворения, искусство айтыс, мир изящества, жанр, строение стихосложения, импровизация, навыки экспромта, национальное сознание,

● FEATURES OF ADAPTATION TO THE ART OF AITYS INVOLVING STUDENTS IN THE COMPOSITION OF POEMS

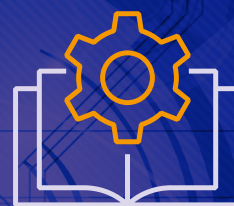
R .T. Saparbayeva

GKP on the PCV "gymnasium School No. 52 named after B. Mailin"

Astana, The Republic of Kazakhstan

Abstract. This article shows the effective methods of teaching 5-11th grade students to write poems in the literature class and features of adapting them to the art of speech. High school students should not only know and analyze the content of poetic works, but also recognize its artistic world, express their thoughts in poetry, and prove their point of view through arguments. In the process of writing a poem, to understand and study the genre and genre types of the artistic work, the structure of the poem, the types and features of speech, improvisational and impromptu skills. Mastering the art of poetry and sayings in higher classes helps to rise to a higher level of knowledge and thinking, to recognize the national character, national spirit, national consciousness through the national code, and to develop creative potential.

Keywords: poetry production methods, art of sayings, artistic world, genre, poem structure, improvisational, impromptu skills, national consciousness.



МРНТИ 14.25.01

ОСОБЕННОСТИ НАЧАЛЬНОГО И СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В ШКОЛАХ ГЕРМАНИИ. ПРИНЦИП ВАЛЬДОРФСКОЙ ШКОЛЫ

А.Б.КабдушеваЕвразийский национальный университет им.Л.Н. Гумилева
г. Астана, Республика Казахстан

Аннотация. В данной статье рассматривается одна из актуальных тем в сфере образования, особенности начального и среднего образования в немецких школах, возможности получения качественного образования, принципы системы Штайнера, отличительные особенности Вальдорфской педагогики как системы ориентированной на сбалансированное сочетание гуманитарного и естественно-научного образования, с одной стороны, и гармоничное творческое развитие личности ребенка с другой. В описательной форме представлена организация воспитательно-образовательного процесса с учетом индивидуальных особенностей учащихся, изложена краткая историческая справка о первой Вальдорфской школе, создателем которой являлся Рудольф Штайнер, основатель Вальдорфской педагогики.

Ключевые слова: образование, методы обучения, вальдорфская школа, творческие способности, искусство пробуждать врожденные задатки, роль учителя.

Введение

Рассмотрение немецкого опыта в сфере образования имеет особую роль, и это

обусловлено тем что Германия, является наиболее экономически развитой страной и славится своей эффективной системой государственного управления, так

называемым «немецким порядком» и подготовкой кадров.

Обучение в школах современной Германии открывает перед детьми возможность успешно поступить в престижные вузы Европы и получить высокооплачиваемую профессию. В стране предлагаются разные возможности получения образования.

Система образования в Германии подразделяется на 3 структуры:

1. Школьное образование
2. Профессиональное образование
3. Высшее образование

На всех уровнях этой структуры представлены как государственные, так и частные образовательные учреждения. Школьное образование в Германии обязательное, бесплатное и находится под контролем государства.

Основная часть

Дети по достижению 6 лет поступают в начальную школу (Grundschule), которая длится 4 года как и в большинстве немецких земель или целых 6 лет, как в Берлине и Бранденбурге. Начальная школа абсолютно одинакова для всех, поступить в нее может каждый ребенок, а вот выбор средней ступени зависит от академических успехов, целей и способностей ученика.

В немецких школах начало учебного года, как правило, приходится на вторую неделю сентября. Летние каникулы у школьников в основном длятся 1,5 месяца, рождественские — 3 недели, весенние и осенние — 2 недели. Но надо сказать, каждая Федеральная земля разрабатывает собственную концепцию обучения в государственных школах, определяет формат обучения, учебные программы, расписание каникул. Поэтому в каждой Федеральной земле эти сроки могут быть разные.

В школах есть перечень обязательных предметов, которые бесплатны для всех. За дополнительные предметы по выбору в некоторых школах нужно платить определенную сумму. «Возможности ребенка, освоить качественное образование, зависят от его способностей» - таков принцип обучения в Германии. Поэтому о будущей профессии и об уровне образования начинают задумываться уже после окончания начальной школы.

Как и везде, в начальной школе дети осваивают *чтение, счёт*, занимаются *спортом, музыкой и творчеством*. Часто ребята делают групповые задания и проекты самостоятельно, а учитель выступает в роли консультанта и старшего помощника. В начальных школах уделяют большое внимание активным играм и спорту (как разрядке от напряжённой учебной деятельности), а самое главное — здесь дают большую свободу для *занятий по выбору*. На уроках «свободной самостоятельной работы» ученики сами решают, чем именно им заняться: *математикой, логикой, ритмикой, или природоведением или компьютерными технологиями*.

В немецких школах есть так называемые «научные лаборатории». Для учеников подготовлены *тематические контейнеры* с учебными материалами для мини-исследований об окружающем мире. Учебный план каждого ученика корректируется под темп обучения, школьная нагрузка позволяет заниматься дополнительно в кружках и секциях. Урок длится 45 минут. В начальных классах ученики получают *меньше* оценок: как правило, только за *тесты* или *самостоятельную работу* и ещё некоторые задания. Дважды в год выдаётся документ с итоговыми отметками по всем предметам (Zeugnisse), где 1 — это *самый высокий балл*, а 6 — это «*неудовлетворительно*». Оценки, как правило, ставятся *со второго класса*, но в некоторых школах отметки могут появиться намного позже.

По завершении начальной школы учащиеся переходят в среднюю школу. Как правило, учителя дают полную характеристику на ребенка и рекомендацию, где

ребёнку стоит учиться дальше. Это зависит от *успеваемости, интересов и способностей ребенка*. Школы различаются по сроку обучения и кругу изучаемых дисциплин, а самое главное — по возможностям, которые открываются после окончания обучения.

После окончания начальной школы ребенок зачисляется в одну из следующих средних школ (Realschule, Hauptschule, Gymnasium или Gesamtschule). У каждого типа средней школы своя цель и не каждая из них дает право поступать в высшее учебное заведение.

Итак, в Realschule учатся с 5-го по 10-е классы по узконаправленной программе, где есть выбор определенной специальности. Аттестат об окончании реальной школы дает право поступить в технический колледж, профессионально-технические училища, перейти в гимназию, чтобы по окончании 13-го класса продолжить образование в высших учебных заведениях.

В Hauptschule учатся до 9-го класса. Базовое образование нацелено на выбор будущей рабочей профессии. Акцент делается на прикладные науки. После курса основной школы дети, как правило, поступают в профессиональные училища для получения рабочих профессий либо так же можно перейти в гимназию, чтобы по окончании 13-го класса получить право на поступление в высшее учебное заведение.

В Gymnasium зачисляются как правило, по рекомендательным письмам учителей. Программа сложная, дети обучаются несколькими языками. Учатся до 12-го или 13-го класса. Выпускники 12-го класса имеют право поступить в технические институты, по завершении 13-го класса выпускники получают аттестат о полном среднем образовании. Это дает возможность поступать в европейские и американские вузы.

Gesamtschule (*общая школа*). Это школа, которая включает в себя несколько ступеней обучения. В Gesamtschule можно

учиться с 5 до 9, 10 и получать среднее специальное образование или окончить 13 классов и получить аттестат Abitur, если там есть gymnasiale Oberstufe (*высшая гимназическая ступень*).

Для окончивших Realschule или Hauptschule существует несколько сценариев:

год профессиональной подготовки, а затем самый популярный и востребованный тип обучения *дуальное обучение*, затем *профессиональная школа* (die Ausbildung).

Германия стала одной из немногих стран, где программы профессиональной подготовки, которые называются die Ausbildung – успешно функционируют, пользуются спросом и отвечают требованиям местного рынка. Пройти переподготовку и получить совершенно новую профессию теоретически может любой желающий: ограничений по возрасту или гражданству нет. Еще одно преимущество die Ausbildung заключается в том, что во время обучения получают ежемесячную зарплату.

Ausbildung – программа профессиональной подготовки и обучения. Студент такой программы изучает основы профессии в классе и одновременно получает опыт работы и практику на производстве. По окончании профобразования на поиск работы по специальности дается *1 год*. Дуальное обучение — это формат, когда ученик получает теоретические знания о профессии в учебном заведении, а практические навыки — во время работы в компании, с которой заключён контракт.

Как правило, дети с ограниченными физическими возможностями учатся вместе со всеми. Для детей, испытывающих затруднения в коллективной учебе, открыты специальные школы Sonderschulen.

Также в Германии в последнее время становятся популярны частные школы Privatschulen. В среднем, родители ученика, обучающегося в частной школе, платят около 13- 20 000 евро в год. Спро-

сом пользуются аккредитованные государством, частные школы. Выдавать аттестат вправе только аккредитованные частные школы. Иначе приходится сдавать экзамены в другом заведении, имеющем аккредитацию.

Есть в Германии и Альтернативные школы — Монтеessori, Вальдорф.

Вальдорфская педагогика — одна из самых известных во всем мире альтернативных педагогических систем. А вместе с тем — и самая спорная. Возможно, вся философия в целом покажется кому-то неоднозначной, но отдельные её элементы определённо заслуживают внимания — и учителей, и родителей. На чём строится вальдорфская педагогика? Чем её принципы отличаются от постулатов традиционных систем воспитания и образования?

Вальдорфской системе уже более 100 лет. Первая школа появилась в 1919 году в немецком городе Штутгарт. Основатель первой программы вальдорфской педагогики — Австрийский философ и педагог Рудольф Штайнер.

Впервые «протестировали» на себе новую методику обучения дети рабочих с табачной фабрики «Вальдорф Астория». Отсюда и название, которое применяется до сих пор. Во многих странах мира заработали образовательные учреждения, обучение в которых построено на вальдорфской системе — в Голландии, США, Великобритании, Австрии, Норвегии. Обучение в Вальдорфских школах рассчитано на 12-13 лет. А в первый класс ребёнок может поступить только по достижению семилетнего возраста.

Суть вальдорфского метода воспитания и обучения детей

«Пребывать в атмосфере любви и подражать здоровым примерам — это и есть нормальное состояние ребенка», — говорил Рудольф Штайнер. И основная идея вальдорфского воспитания заключается как раз в проявлении ребёнком способ-

ностей, данных ему природой, в комфортной обстановке. Никакого страха, стресса и сторонней оценки действий. Дети сами выбирают, что им интересно, воспитатели и учителя не навязывают «скучные» программы образования.

Вальдорфские школы ставят перед собой цель воспитать не только интеллектуально развитого, но и знающего свои возможности ребёнка, который отвечает за свои поступки и готов помогать другим.

Основной акцент в обучении вальдорфская педагогика делает на развитие воображения, творческих возможностей и интуиции ребёнка, воспитание в нём нравственных качеств.

В основе методики Штайнера лежит принцип «неопережения», который позволяет ребенку развиваться в своем темпе.

1. Человек — это Дух, Душа и Тело, которым соответствуют мысли, чувства и сила воли. Образовательный процесс обязан содействовать развитию всех этих составляющих.
2. Помимо физического тела, он выделяет эфирное и астральное тела, а также «Я». В возрасте около семи лет в человеке проявляется эфирное тело, которое отвечает за физическое развитие, память и фантазию. В возрасте четырнадцати лет появляется астральное тело, отвечающее за эмоциональное созревание, абстрактное мышление и свободу мысли. В возрасте около двадцати одного года рождается собственное «Я», и человек вступает в фазу саморазвития. Считается, что учебный процесс не должен опережать рождение в ребёнке этих сущностей, то есть интеллектуальное развитие возможно только по достижении эмоциональной зрелости.
3. Обучение в первые несколько лет должно принимать во внимание темперамент ребенка, пока они не научатся контролировать проявления

своего характера. Учебный процесс не должен опережать рождение в ребёнке этих сущностей, то есть интеллектуальное развитие возможно только по достижении эмоциональной зрелости.

Основные принципы вальдорфской педагогики

1. Культ детства. Сторонники методики призывают не делать из ребёнка взрослого. Важно дать малышу возможность «распробовать» своё детство, насладиться им. Вот почему в вальдорфских детских садах не обучают чтению и письму. Всё это появляется только после семи лет — в тот период, когда ребёнок идёт в школу. А детство малыша полностью посвящено играм, несложным садовым работам, рукоделию.

По мнению сторонников вальдорфской педагогики, в раннем детстве важно развивать творческие способности ребёнка, — это основа основ.

2. Главным действующим лицом в школе является классный учитель. Он разрабатывает и ведёт все основные общеобразовательные предметы в своём классе с 1 по 8 классы. Основной целью такого подхода является создание доверительной обстановки в классе и индивидуальный подход к каждому ученику. Учитель имеет огромный авторитет: от него исходит мотивация к получению знаний. Вальдорфские педагоги видят своей задачей «искусство пробуждать» скрытые в человеке природные задатки. Такой подход требует от педагога не просто достойной профподготовки, но ещё и особых личностных качеств.
3. Предметы преподаются по эпохам: в течение 3–4 недель ежедневно на первых двух-трёх уроках проводится один и тот же ведущий предмет, чтобы ученики могли полностью вжиться в него. Затем подобным же образом изучается другой ведущий предмет и т.д.

Начальное обучение ведётся с преимущественным использованием образных форм, которые применяются и на старших ступенях. В традиционной же школе обучение направлено на активизацию предметного восприятия.

4. Учебники в общепринятом смысле в этой школе не применяются. Обучение проходит без стандартных учебников и гаджетов. Необходимые записи ученики делают самостоятельно в тетрадях. Поскольку для вальдорфских школ принципиальным моментом является авторитетная личность учителя, то здесь именно он даёт знания, а не учебники. В каком-то смысле, педагог и есть книга для ребёнка, откуда он черпает знания. Дело в том, что даже в стенах одной вальдорфской школы каждый класс учится по собственной программе, — всё зависит от конкретной группы детей, от их интересов и особенностей. И естественно, в данной ситуации «стандартные» учебники не могут способствовать полноценному развитию отдельно взятого ребёнка. Вместо учебников в вальдорфской педагогике устные рассказы учителя, сборники задач и специальные методические пособия. А в старших классах дети сами выбирают себе дополнительные источники информации. В вальдорфской школе принято, чтобы дети сами делали свои учебники. В целом, это обычные рабочие тетради, над которыми дети трудятся весь учебный год. Здесь содержатся краткие конспекты тем, практические задания, иллюстрации. В начальной школе малышам с их личными учебниками помогает классный учитель. Но ближе к старшим классам всю работу уже делает сам ученик. Таким образом он учится систематизировать полученные знания. В вальдорфских школах нет не только учебников, но и современных гаджетов, планшетов и компьютеров, которые зачастую облегчают обучение.
5. Отметки не выставляются. Соревновательный момент отсутствует. По

окончании учебного года классный учитель составляет подробную характеристику на каждого ученика. Сдаются итоговые (после 8-го класса) и выпускные (в конце 12-го класса) экзамены.

6. Дети в школе окружены естественной красотой природных материалов, развивающих любовь и бережное отношение к природе. Весь дидактический материал, применяемый на уроке из природы, делается своими руками.
7. Каждый учебный день начинается с главного урока продолжительностью два академических часа, который имеет определённую структуру: в начале — своего рода разминка (музичирование, чтение стихотворений), затем — презентация и отработка нового материала, в конце — обсуждение или рассказ учителя, связанный с темой урока.

Плюсы Вальдорфской системы

1. Отсутствие стресса от оценок и комфортная, обстановка для ребёнка
2. Развитие различных творческих способностей
3. Итог обучения -высокий эмоциональный интеллект, позитивный взгляд на мир, умение сопереживать
4. Администрация и педагоги активно взаимодействуют с родителями, открыты для общения, посещения занятий.
5. Вовлечённость всей семьи в процесс обучения
6. Все без исключения государственные школьные аттестаты, полученные в вальдорфских школах, имеют такую же силу, как и в государственных школах.

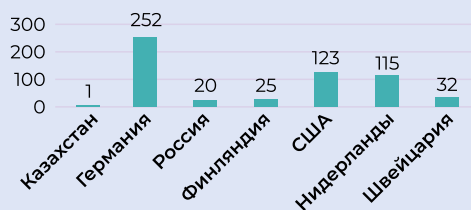
Минусы Вальдорфской системы

1. Жизнь в искусственной среде школы не адаптирует ребёнка к реальному миру

2. Игры только с игрушками, сделанными из природных материалов.
3. Навязывание авторитета учителя, учитель-единственный источник знаний
4. Если ребёнок переходит в государственную школу, он сложно адаптируется
5. Исключение гаджетов, телефонов, компьютеров
6. Большая часть вальдорфских школ – частные, а следовательно, платные.

В мире насчитывается свыше 1200 школ, работающих по системе Штайнера.

Вальдорфские школы в мире



Заключение

Государственная система образования в Германии является трехступенчатой, включающей гимназии, реальные и основные школы, что до сих пор является одной из причин социального расслоения общества. Вальдорфские же школы являются объединенными, т.е. принимают для обучения детей разных способностей. Это отличает их от школ государственных.

Не существует единого универсального метода обучения, подходящего для всех обучающихся.

Личностно-ориентированный подход к обучению предполагает необходимость комбинировать различные методы таким образом, чтобы каждый ученик имел возможность активно включаться в обра-

зовательный процесс и получать от него наибольший эффект. Вся методика преподавания в вальдорфских школах как раз и направлена на учет особенностей обучающихся, их психологического и физического развития.

В связи с тем, что в современном мире становится особенно важным не столько приобретение конкретных знаний, сколько умение их самостоятельно добывать и сопоставлять, метод вальдорфских школ может занять достойное место среди других, так как содействует развитию в учениках способности к быстрой ориентации, анализу и практическому применению информации.

Список использованных источников

1. Dietrich Esterl «Die erste Waldorfschule Stuttgart Uhlandshöhe, 1919–2004 Daten · Dokumente · Bilder », 291 Seiten, Verlag: Pädagogische Forschungsstelle Stuttgart 2006, ISBN:9783927286627
2. **Арапов М.** Что такое вальдорфская школа. Журнал «Курьер» 1999, №5
3. **Загвоздкин В.К.** Рудольф Штайнер основатель вальдорфской педагогики. Биографический очерк. Журнал «Человек» 1998, №1
4. **Морковин А.М.** Проблемы и перспективы применения педагогической концепции Рудольфа Штайнера в отечественной начальной школе. Диссертация кандидата педагогических наук. Кемерово, 2009

● ГЕРМАНИЯ МЕКТЕПТЕРІНДЕГІ БАСТАУЫШ ЖӘНЕ ОРТА БІЛІМ БЕРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ. ВАЛЬДОРФ МЕКТЕБІНІҢ ҚАҒИДАТЫ

А.Б.Кабдушева

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті
Астана қ., Қазақстан Республикасы

Аңдатпа. Бұл мақалада білім беру саласындағы өзекті тақырыптардың бірі, неміс мектептеріндегі бастауыш және орта білім берудің ерекшеліктері, сапалы білім алу мүмкіндіктері, Штайнер жүйесінің принциптері, Вальдорф педагогикасының жүйе ретіндегі ерекше белгілері қарастырылған, бір жағынан гуманитарлық және жаратылыстану білімінің үйлесімі, екінші жағынан бала тұлғасының үйлесімді шығармашылық дамуы. Сипаттамалық нысанда оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру ұсынылады, Вальдорф педагогикасының негізін қалаушы Рудольф Штайнер ашқан алғашқы Вальдорф мектебі туралы қысқаша тарихи деректер беріледі.

Тірек сөздер: білім беру, оқыту әдістері, Вальдорф мектебі, шығармашылық, туа біткен бейімділіктерді ояту өнері, мұғалімнің рөлі.

● FEATURES OF PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION IN GERMAN SCHOOLS. THE PRINCIPLE OF THE WALDORF SCHOOL

A.B.Kabdusheva

Eurasian National University named after L.N.Gumilyov
Astana, The Republic of Kazakhstan

Abstract. This article discusses one of the current topics in the field of education, the features of primary and secondary education in German schools, the possibility of obtaining a quality

education, the principles of the Steiner system, the distinctive features of Waldorf pedagogy as a system focused on a balanced combination of humanitarian and natural science education, on the one hand, and the harmonious creative development of the child's personality on the other hand. In a descriptive form, the organization of the educational process is presented, taking into account the individual characteristics of students, a brief historical background on the first Waldorf school, the creator of which was Rudolf Steiner, the founder of Waldorf pedagogy, is presented.

Keywords: education, teaching methods, Waldorf school, creativity, the art of awakening innate inclinations, the role of a teacher.

МРНТИ 14.25.01

МЕХАНИЗМЫ ПЕРЕВОДА ШКОЛ В ЭФФЕКТИВНЫЙ РЕЖИМ РАЗВИТИЯ

Д.А. Суртубаева, Б.Х. АбдикероваУчебно-методический центр развития образования
Карагандинской области

Аннотация. В статье рассмотрены сущность, основные направления поддержки школ, переходящих в эффективный режим развития, а также особенности организации и механизмы методической работы со школами в рамках программы «Формула успеха». Выполнен анализ опыта работы Карагандинской области по реализации региональной программы «Формула успеха», направленной на поддержку школ с низкими образовательными результатами и перевод их в эффективный режим работы.

Ключевые слова: школы, образовательные результаты, программа «Формула успеха», качество образования, эффективный режим, модели, координация, проектирование.

Введение

В ведущих странах мира в сфере образования остро поднимается вопрос формирования групп школ, которые показывают низкие образовательные результаты. В этой связи образовательной политике этих стран постановка данного важного вопроса занимает одно из приоритетных мест.

По результатам международного исследования PISA, группа ученых под руководством профессора ведущего в мире Стэнфордского университета А. Ханушека делает следующий важный вывод. На рост общих и профессиональных компетенций и экономический рост стран оказывает влияние даже незначительное повышение результативности деятельности школ [3].

По определению «школы с низкими образовательными результатами» - это нужда-

ющиеся в дополнительном содействии, помощи школы. Факторы их низких результатов могут быть различными. Например, связанные с низким уровнем внутришкольного контроля (неблагоприятная образовательная среда, слабое руководство, низкий уровень профессионализма педагогов или их нехватка и т.д.). Значительное влияние могут оказывать месторасположение и социум, в которых школы находятся.

Цель статьи – обосновать основные механизмы поддержки школ с низкими образовательными результатами.

Основная часть

Стратегия повышения эффективности работы школ с низкими образовательными результатами является ключевым направлением развития во многих странах мира. Эффективными механизма-

ми поддержки школ в образовательных системах ведущих стран мира призваны: правовые, кадровые и организационные.

16% школ в Соединенных Штатах в 90-х годах была необходима помощь. Именно в этих школах был наиболее высокий отток учащихся старшей ступени школ. В этой связи в стране был принят законодательный акт с символическим названием «Ни один ребенок не должен остаться за бортом». Базовая его направленность - улучшение качества образования и создание условий для того, чтобы дети не оказывались в ловушке слабых школ [5, с. 30-63]. Важно отметить, что системные преобразования работы с отстающими школами направлены на разработку нормативных и финансовых документов, программ поддержки школ.

Среди приоритетов работы в направлении повышения престижа сильных школ можно назвать, например: инициативы конкурсов «Лучший ресурсный центр», «Лучшая авторская программа», «Самый лучший внеклассный урок», Лучшее портфолио, поддержка талантливых и одаренных детей, развитие инновационных школ и т.д. Но в отношении школ с низкими образовательными результатами, которые можно и нужно перевести в эффективный режим работы, эта работа требует исследований.

Образцы программ сильных школ не подходят для школ, находящихся в кризисной ситуации. В данном направлении можно привести опыт исследователей Института образования Лондонского университета. Они отмечают, что подходы работы сильных школ не подходят для слабых школ по разным критериям. Например, культурным, социальным, материально-техническим, профессиональным и др. В связи с этим надежда на то, что сильные школы «вытащат» слабые, не срабатывает.

Как итог данной ситуации, мы получаем разрыв между школами, и это приводит к их образовательному и социальному неравенству.

В Карагандинской области для решения проблем нуждающихся в поддержке школ в 2017 году была создана программа «Формула успеха» (далее - Программа), позволяющая сократить разрыв в результативности образовательной деятельности между наиболее и наименее успешными школами. В апробацию вошли 25 школ области. В 2022 году в проект вошли 50 школ, которые необходимо было перевести в число успешных школ.

Достижение цели сокращения разрыва сопряжено с порождаемыми практикой типичными проблемами:

- ▶ нормативно не прописаны миссия, сущность, цели и задачи методических служб по вопросу помощи школам, показывающим низкие образовательные результаты;
- ▶ имеющиеся фундаментальные теоретические исследования по проблеме готовности руководителей организаций образования к переходному периоду;
- ▶ администрация и педагогический коллектив формируют заказ на обеспечение качества образования, подразумевая под ним работу с неуспевающими, недисциплинированными детьми и подростками, и рассматривая сущность образования скорее как достижение определенного уровня предметной компетентности;
- ▶ в процессе проектирования продуктивной (эффективной) школы перед методическими службами встает задача выбора сквозных критериев и объяснительной модели содействия, поддержки или сопровождения школ по этапам.

Ожидаемые результаты программы:

1. Повышение качества образования и позитивная динамика предметной и социальной компетентности.
2. Рост в области успешных моделей реализации Программы при перево-

де школ, находящихся в кризисной ситуации, в эффективный режим работы.

3. Координация работы руководителей организаций образования оказывающих консультации по вопросам внутришкольного контроля и перевода школ в эффективный режим работы.

Анализ результатов деятельности системы образования Карагандинской области показал наличие школ: а) показывающих достаточно высокие результаты; б) занимающих стабильно среднее положение; в) с низкими образовательными результатами. Как показывает специфика

области, в школы, показывающие низкие образовательные результаты, в основном попадают сельские школы.

Разработанная Программа «Формула успеха» предполагает выявление находящихся в ситуации риска школ, определение конкретных проблем и наиболее эффективных и адресных форм помощи этим школам.

Одной из форм поддержки школ является разработка системы многоуровневых мер в этом направлении. Данная система обеспечивает скоординированность деятельности всех участников процесса перехода школ в эффективный режим работы.

Таблица 1

№	Структура	Функциональные обязанности
1.	УМЦ РО Карагандинской области	Координация реализации Программы. Подготовка нормативно-правовых документов и методических материалов по поддержке школ.
2.	Организации образования (школы, оказывающие помощь)	Обсуждение и разработка модели поддержки школ по результатам исследования и выявления проблемных зон. Сбор методических материалов, направленных на повышение качества образования. Организация консультаций и работа в рамках сетевых сообществ. Создание творческих групп по вопросам обучения и воспитания, направленных на повышение качества знаний.
3.	УМЦ РО Карагандинской области	Выполнение роли координационного центра по реализации Программы «Формула успеха». Обеспечение информационной поддержки по реализации Программы.
4.	УМЦ РО, НИШ ХБН г. Караганды, ЦПМ г. Караганды и др.	Консультирование по вопросам реализации обновления содержания образования. Консультирование по вопросам создания моделей реализации Программы и повышения качества знаний.
5.	Информационное обеспечение в сети Интернет, сайт УМЦ РО	Информирование об организационных мероприятиях реализации Программы, методических продуктах.



На основе данной Программы осуществлялось проектирование модели ее реализации по организации повышения качества знаний и школьной жизнедеятельности. Посредничество - как одна из форм взаимодействия школ – осуществляется от этапа к этапу и должно быть выражено через различие содержания форм работ, направленных на решение выявленных проблем. Поиск традиционных и нетрадиционных форм посредничества оформляется в системе моделей, границы которых «прозрачны» для разных видов взаимодействия, и где есть возможность развития школы.

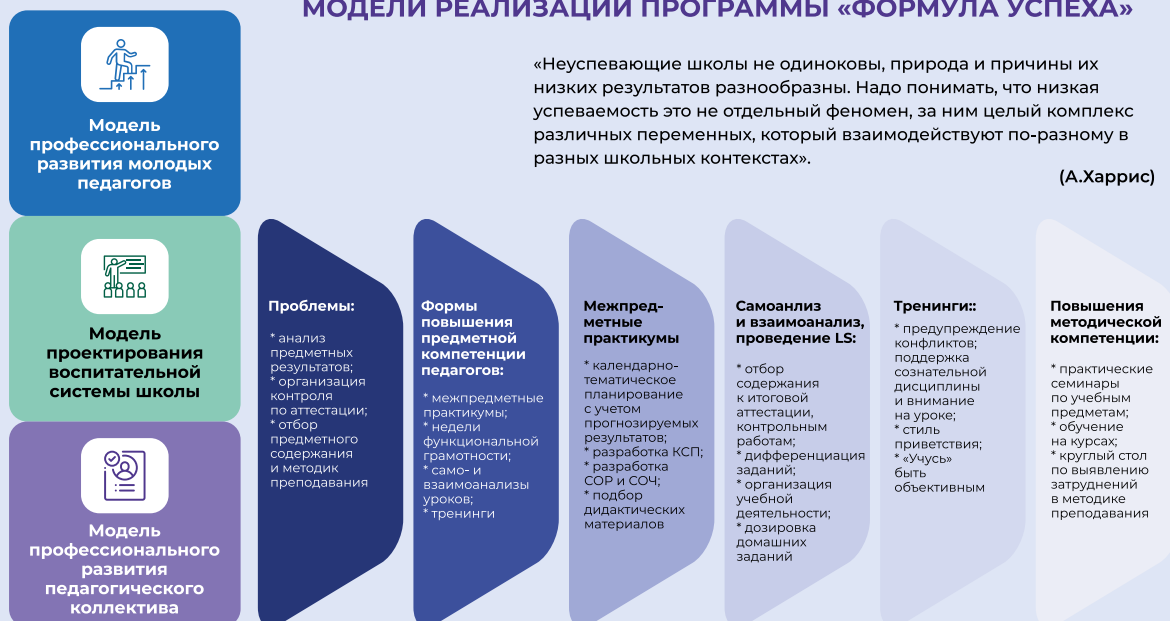
В каждой модели «эпицентром» деятельности становится выявленная проблема. Вокруг этой «точки» организуется зона возможного посредничества и детализируются основные направления деятельности школы. Содержание модели конкретизируется в мероприятиях, сре-

ди которых выделяется ключевая сквозная по отношению к проблеме [6].

Модели были разработаны в корреляции от выявленных проблем. На сегодняшний день созданы следующие модели реализации Программы:

1. Модель профессионального развития молодых учителей спроектирована в связи с тем, что была выявлена проблемная зона в деятельности именно молодых педагогов.
2. Модель проектирования воспитательной системы школы направлена на проектирование воспитательной системы для школ, находящихся в сложных социальных условиях.
3. Модель профессионального развития педагогического коллектива школы соответственно нацелена на профес-

МОДЕЛИ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОГРАММЫ «ФОРМУЛА УСПЕХА»



сиональное развитие всего педагогического коллектива школы. Именно с этой проблемой сталкиваются очень многие школы.

Итог реализации всех указанных моделей поддержки - определение механизмов перехода школ в эффективный режим работы как за счет реорганизации образовательных процессов внутри школы, так и с опорой на взаимодействие в ходе разработки программ улучшения.

Системообразующими основаниями рассматриваемой Программы являются:

1. Анализ базы данных Билимал (особое внимание уделяется результатам самообследования школы).
2. Повышение качества преподавания, посредничество и развитие педагогического сотрудничества (в перспективе мы разработку программы повышения квалификации по потребностям школы, а также внедрение адресной методической помощи. Инструментами механизма адресной методической помощи могут выступать:

пять: наставничество, консультирование, тьюторство, коучинг, сетевые профессиональные сообщества).

3. Дифференцированная помощь школам методическими службами системы образования регионов (в качестве механизма дифференцированной помощи нами выделено направление стратегии и развития школы и стимулирование инновационных процессов).

При разработке и реализации данной Программы проведен комплекс взаимосвязанных работ:

1. разработка нормативно-правовых документов, обеспечивающих реализацию Программы «Формула успеха»;
2. разработка методических материалов: анкеты, методика подготовки учащихся к итоговой аттестации, план мероприятий для администрации и педагогов школы по совершенствованию системы работы по подготовке к итоговой аттестации;

3. анализ качества знаний школ и результатов основных направлений деятельности школ;
4. определение участников Программы с низкими образовательными результатами и оказывающих помощь школ;
5. участие школ в мероприятиях по принципу школьных команд;
6. построение модели согласно выявленной проблемы перевода школ в эффективный режим развития;
7. разработка программ, семинаров (вебинаров), направленных на повышение профессиональных компетенций педагогов;
8. подготовка команды школ-лидеров и формирование экспертных групп по сопровождению и разработке моделей перевода школ в эффективный режим функционирования на основе диагностики;
9. сопровождение реализации Программы «Формула успеха»;
10. информационно-методическое сопровождение Программы на всех доступных ресурсах;

11. организация и сопровождение сетевого взаимодействия школ;

12. анализ результатов мониторинга, школ переходящих в эффективный режим развития, а также качества преподавания, управления, школьной среды. В этом направлении нам предстоит работа по разработке алгоритмов и шаблонов мониторинга, определяющих качество результатов обучения, преподавания, управления, школьной среды школ-участников проекта. Также необходимо разработать методику сбора и обработки данных в организациях образования.

Необходимо отметить, что за прошедший учебный год увеличилось участие школ, переходящих в эффективный режим развития в областных проектах, с 18 до 42, т.е. в 2.3 раза.

Если рассматривать результаты качества знаний, то можно констатировать следующие факты: из 50 школ, заявленных в проекте, повышение качества знаний показали 36 школ. Качество знаний находится в пределах допустимого и оптимального уровней. По сравнению с показателями 2021-2022 учебного года качество повысилось с 54,16 до 56,38.

Повышение качества знаний с **54,16** до **56,38**

Увеличение участия школ, переходящих в эффективный режим развития в областных проектах с **18** до **42**



Присутствуют и проблемы. В частности, качество обучения по некоторым предметам на недостаточном уровне, наблюдается наличие фрагментарности в преподавании некоторых дисциплин.

В системе методической работы, особенностью которой является система непрерывного образования, эффективны методы диагностики и прогнозирования развития школ. Такими возможностями обладают широко применяемые методы критериально-ориентированного тестирования, анкетирования, контент-анализа и др.

Рассмотрим на примере контент-анализа самоотчетов школ выполняемых ими функций некоторые результаты исследования особенностей представленности «эффективной школы». Выборка составила 21 школа.

Цели контент-анализа:

1. изучить специфику отражения деятельности школы в процессе перехода в эффективный режим развития и их соотношение в структуре деятельности;
2. выявить содержание реконструированного функционала команды школ;
3. осуществить прогнозирование возможностей развития образовательной среды на основе анализа регулятивной роли эффективной школы в период перехода и самоосуществлении модели Программы.

В самоотчетах школ направления работы нередко подменялись формами работы, мероприятиями и конкретными действиями. Однако делать вывод о степени системности представлений в структуре перехода школ в эффективный режим работы данной выборки было бы преждевременным. Поскольку, как показывают многочисленные исследования, доминантность объективно ограничивается диапазоном ближайшего окружения, требованиями социума, спецификой межсферного взаимодействия и субъективно – «системой ожидания воздействий мира» [4, с. 460-466].

Выявленные особенности школ учитывались в проектировании и реализации моделей Программы «Формула успеха», в отборе организационных форм учебной работы адекватных задачам осознания и сопоставления собственных образов и отдельных характеристик профессии с эталонными.

Заключение

В статье рассмотрено содержание Программы «Формула успеха»: раскрыты основные ее положения; показаны базовые составляющие и их взаимосвязь. Но в аспекте ее совершенствования предстоит еще большая работа: по разработке критериев и инструментов мониторинга модели реализации Программы «Формула успеха»; определению наиболее эффективных адресных моделей поддержки школ. Планируется провести совместно с Карагандинским филиалом Национального центра «Өрлеу» научно-практической онлайн конференции. Ее целью является обмен опытом: по созданию условий для получения качественного образования в организациях образования, переходящих в эффективный режим развития; расширению возможностей получения качественного образования; привлечению молодых специалистов и высококвалифицированных кадров.

Список использованных источников

1. **Hawker David.** Assessing the quality of learning outcomes in secondary education Khanty-Mansiysk Education Conference, October 2007
2. American Recovery and Reinvestment Act of 2009 <http://en.wikipedia.org/wiki/>
3. The high cost of low educational performance. The long-run economic impact of improving PISA results. OECD, 2010 <http://www.oecd.org/dataoecd/11/28/44417824.pdf>
4. **И.Б. Ханина, Д.А. Леонтьев.** Монография «Психология субъективной семантики: истоки и развитие» / М.: Смысл. – с. 460 – 466.

5. **И. Г. Груничева, М. А. Пинская, С. Г. Косарецкий.** Поддержка школ, показывающих низкие образовательные результаты, как часть национальной образовательной политики // Вопросы образования. 2012. - №4. - с. 30-63.
6. Типовые комплексные модели учительского роста, ориентированной на поддержку школ с низкими результатами обучения и школ функционирующих в сложных социальных условиях. Презентация ФГАОУ ДПО «Академия повышения квалификации и профессиональной переподготовки работников образования» (ФГАОУ ДПО АПК и ППРО).

● МЕКТЕПТЕРДІ ТИІМДІ ДАМУ РЕЖІМІНЕ КӨШІРУ ТЕТІКТЕРІ

Д.А. Суртубаева, Б.Х. Әбдікєрова

Қарағанды облысының

Білім беруді дамыту оқу-әдістемелік орталығы

Аңдатпа: Мақалада тиімді даму түріне көшетін мектептерді қолдаудың мәні, негізгі бағыттары қарастырылады. «Табыс формуласы» бағдарламасы аясында мектептермен әдістемелік жұмысты ұйымдастыру ерекшеліктері мен тетіктері талданады. Сондай-ақ осы ғылыми материалда білім беру нәтижелері төмен мектептерді қолдауға және оларды тиімді жұмыс режиміне ауыстыруға бағытталған «Табыс формуласы» өңірлік бағдарламасын іске асыру бойынша Қарағанды облысының жұмыс тәжірибесі сипатталған.

Түйінді сөздер: мектептер, білім беру нәтижелері, «Табыс формуласы» бағдарламасы, білім сапасы, тиімді режим, модельдер, үйлестіру, жобалау.

● MECHANISMS FOR TRANSFERRING SCHOOLS TO AN EFFECTIVE DEVELOPMENT REGIME

D.A. Surtubayeva, B.H. Abdikerova

Educational and Methodological Center for the Development of Education

Karaganda region

Abstract: The article discusses the essence, the main directions of support for schools moving into an effective development regime, as well as the peculiarities of the organization and mechanisms of methodological work with schools within the framework of the «Formula for Success» program. The article describes the experience of the Karaganda region in implementing the regional program «Formula for Success,» aimed at supporting schools with low educational results and putting them into an effective mode of operation.

Keywords: schools, educational results, the Formula for Success program, quality of education, effective regime, models, coordination, design.

ӘДІСТЕМЕЛІК КОМПАС МЕТОДИЧЕСКИЙ КОМПАС



● ҚҰРМЕТТІ ОҚЫРМАНДАР!

Сіздерге педагогтер мен әдіскерлерге кәсіби қызметінде қолдау көрсету үшін құрылған кезекті «Әдістемелік компас» айдарын ұсынып отырмыз. Бұл бөлімде біз әдістемелік құзыреттілікті дамытуға және білім беру процесінің сапасын жақсартуға көмектесетін материалдарды жариялаймыз.

Осы шығарылымда «2023-2024 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарындағы оқу-тәр-

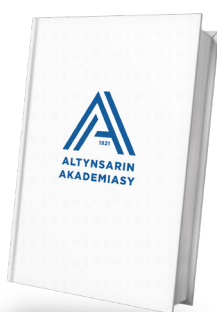
бие процесінің ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хаты, Оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалаудың қолданыстағы жүйесін зерттеу нәтижелері бойынша аналитикалық есеп және Орта білім беру ұйымдарында сабақтарды қысқа мерзімді жоспарлау бойынша әдістемелік ұсынымдар берілген.

Әдістемелік ұсыныстардың толық нұсқасымен Академия сайтында танысуға болады: <https://uba.edu.kz>

Әдістемелік ұсынымдар

1

«2023-2024 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие процесінің ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хат



Әдістемелік нұсқау хатта Қазақстан Республикасы білім беру ұйымдарының 1-11-сыныптарында 2023-2024 оқу жылындағы білім беру процесін ұйымдастыру жөніндегі материалдар берілген.

2023-2024 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы осы әдістемелік нұсқау хат қолданыстағы заңнаманы ұстануға, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім берудің оқу бағдарламаларын іске асырудың бірыңғай тәсілдерін қалыптастыру мақсатында әзірленді.

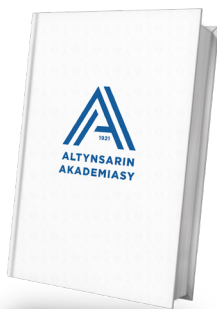
Әдістемелік нұсқау хат келесі нормативтік құжаттар мен әдістемелік ұсынымдарды қамтиды:

- ▶ 2023-2024 оқу жылындағы Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептеріндегі оқу процесін реттейтін негізгі нормативтік құжаттарға сілтемелер;
- ▶ құндылыққа бағдарланған, құзыреттілік, STEAM/STEAM педагогикалық тәсілдерді іске асыру бойынша ұсыныстар;
- ▶ пәндерді оқытуда функционалдық сауаттылықты (оқу және жазу сауаттылығы, математикалық, ғылыми жаратылыстану сауаттылығы) қалыптастыру бойынша ұсыныстар;
- ▶ пәндік, метапәндік және түйінді құзыреттерді; цифрлық құзыреттер мен дағдыларды дамыту бойынша ұсынымдар.

Осы әдістемелік нұсқау хат орта білім беру ұйымдарының басшыларына, педагогтеріне, әдіскерлерге, білім басқармалары мен бөлімдерінің, білім беру саласындағы сапаны қамтамасыз ету департаменттерінің басшылары мен мамандарына арналған.

2

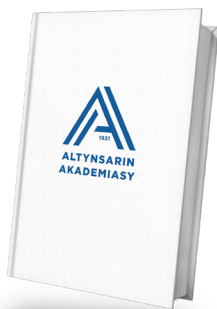
Оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалаудың қолданыстағы жүйесін зерттеу нәтижелері бойынша аналитикалық есеп



Бұл аналитикалық есепте оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалаудың қолданыстағы жүйесін кешенді зерттеу нәтижелері қамтылған. Критериалды бағалауды жүзеге асырудың тиімділігіне әсер ететін факторларға қатысты еліміздегі жалпы білім беретін мектептердің оқушылары, мұғалімдері мен басшыларының пікірлеріне талдау жасалынды. Сондай-ақ аналитикалық есепте сыныпта бағалау жүйесін одан әрі жетілдіру бойынша атаулы ұсынымдар бар.

Есеп орта білім беру ұйымдарының басшыларына, мұғалімдер мен әдіскерлерге ұсынылады.

3

Орта білім беру ұйымдарында сабақтарды қысқа мерзімді жоспарлау бойынша әдістемелік ұсынымдар

Бұл әдістемелік ұсынымдар сабақтарды тиімді қысқа мерзімді жоспарлау бойынша толық теориялық ақпарат пен тәжірибелік стратегияларды құрайды. Мектептерде сабақты жоспарлаудағы халықаралық және отандық тәжірибенің салыстырмалы талдауы, сондай-ақ сабақты жоспарлаудағы қиындықтарға қатысты қазақстандық мұғалімдер арасында жүргізілген сауалнама нәтижелері көрсетілген. Сонымен қатар әдістемелік ұсыныстарда мұғалімдердің сабақты жоспарлау бойынша табысты кейстері де бар.

Әдістемелік ұсыныстардың кіріспе бөлімі сабақты тиімді жоспарлаудың теориялық негіздерін және сабақты жоспарлауға қатысты шетелдік зерттеушілердің мәлімдемелерін қамтиды. «Мектепте сабақты жоспарлау тәжірибесі бойынша отандық және шетелдік тәжірибе» атты бірінші тарауда Қазақстандағы, ЭЫДҰ және таяу шет елдеріндегі сабақты жоспарлаудың салыстырмалы талдауы, сондай-ақ, қазақстандық педагогтер арасында сабақты жоспарлау тақырыбында жүргізілген сауалнама нәтижелері қамтылған.

Екінші тарауда сабақтың әртүрлі кезеңдерін жоспарлау бойынша тәжірибелік ұсыныстар, соның ішінде оқу бағдарламасының мақсаттарын сабақ мақсаттарына түрлендіру, сараланған тәсіл стратегияларын іске асыру және т.б. көрсетілген. Сонымен қатар, тарауда қазақстандық мұғалімдердің сабақты жоспарлаудағы табысты тәжірибелерінің кейстері қамтылған. Қорытынды бөлімінде негізгі қорытындылар мен ұсынымдар тұжырымдалған.

Бұл әдістемелік ұсынымдар орта білім беру ұйымдарының басшыларына, мұғалімдер мен әдіскерлерге ұсынылады.

УВАЖАЕМЫЕ ЧИТАТЕЛИ!

Предлагаем вашему вниманию очередную рубрику «Методический компас», посвященную методической помощи педагогам и методистам в их профессиональной деятельности. В этом разделе мы публикуем материалы, которые помогут развить методическую компетентность и улучшить качество образовательного процесса.

В данном выпуске представлены инструктивно-методическое письмо «Об особенностях учебно-воспитательного

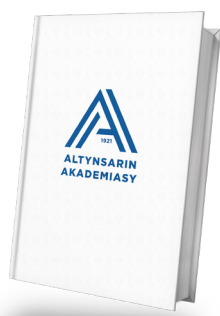
процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2023-2024 учебном году», аналитический отчет по результатам исследования действующей системы критериального оценивания учебных достижений школьников и методические рекомендации по краткосрочному планированию уроков в организациях среднего образования.

С полной версией методических рекомендаций можно ознакомиться на сайте Академии: <https://uba.edu.kz>

Методические рекомендации

1

Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2023-2024 учебном году»



Инструктивно-методическое письмо включает материалы по организации образовательного процесса в 1-11 классах организаций образования Республики Казахстан в 2023-2024 учебном году.

Настоящее Инструктивно-методическое письмо об особенностях организации учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2023-2024 учебном году разработано в целях соблюдения действующего законодательства, формирования единых подходов к реализации учебных программ начального, основного среднего и общего среднего образования.

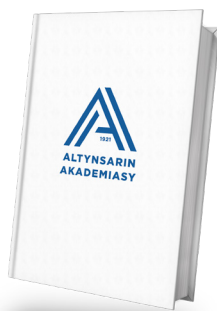
Инструктивно-методическое письмо включает:

- ▶ ссылки на основные нормативные документы, регламентирующие образовательный процесс в общеобразовательных школах Республики Казахстан в 2023-2024 учебном году;

- ▶ пояснения по особенностям Типовых учебных планов начального, основного и общего среднего образования;
- ▶ рекомендации по реализации педагогических подходов: ценностноориентированного, компетентностного, STEM/STEAM;
- ▶ рекомендации по формированию функциональной грамотности в преподавании предметов (грамотность чтения и письма, математической, естественнонаучной грамотности);
- ▶ рекомендации по развитию предметных, метапредметных и ключевых компетенций; цифровых компетенций и навыков.

Данное Инструктивно-методическое письмо адресовано руководителям, педагогам организаций среднего образования, методистам, руководителям и специалистам отделов и управлений образования, департаментов по обеспечению качества в сфере образования.

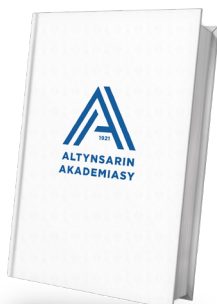
2

Аналитический отчет по результатам исследования действующей системы критериального оценивания учебных достижений школьников

Настоящий аналитический отчет содержит результаты комплексного исследования действующей системы критериального оценивания учебных достижений школьников. Представлен анализ мнений обучающихся, педагогов и руководителей общеобразовательных школ страны касательно факторов, влияющих на эффективность реализации критериального оценивания. Аналитический отчет также содержит адресные рекомендации по дальнейшему совершенствованию системы внутриклассного оценивания.

Отчет рекомендован администрации организаций среднего образования, педагогам и методистам.

3

Методические рекомендации по краткосрочному планированию уроков в организациях среднего образования

Настоящие методические рекомендации содержат подробную теоретическую информацию и практические стратегии по эффективному краткосрочному планированию уроков. Представлен сравнительный анализ международного и отечественного опыта поурочного планирования в школах, а также приведены результаты опроса среди казахстанских педагогов касательно трудностей при планировании уроков. Наряду с этим, в методических рекомендациях содержатся успешные кейсы педагогов по планированию уроков.

Вводная часть методических рекомендаций включает теоретические основы эффективного планирования урока, в которых представлены данные зарубежных исследователей касательно поурочного планирования. Первая глава «Международный и отечественный опыт по планированию уроков» содержит сравнительный анализ поурочного планирования в Казахстане, странах ОЭСР и ближнего зарубежья, а также результаты опроса, проведенного среди казахстанских педагогов на тему планирования уроков.

Во второй главе представлены практические рекомендации по планированию различных этапов уроков, в том числе в части преобразования целей учебной программы в цели урока, реализации стратегий дифференцированного подхода и др. Кроме того, в главе содержатся кейсы казахстанских педагогов, имеющих успешный опыт планирования уроков. В заключении сформулированы основные выводы и рекомендации.

Методические рекомендации рекомендованы администрации организаций среднего образования, педагогам и методистам.



ҚҰРМЕТТІ ГҮЛЖАМАЛ ӘЛЖАНҚЫЗЫ!

Сізді ұзақ жылғы ғылыми-педагогикалық қызметтен зейнеткерлікке шығу және мерейлі жасқа толу қуанышымен шын жүректен құттықтаймыз!

Саналы ғұмырыңызды білім-ғылым жолына арнап, қызметке деген адалдықпен, жоғары кәсіби шеберлікпен жемісті еңбек етіп, отандық білім жүйесіне өз үлесіңізді қосып келесіз.

Сізді байыптылығы мен іскерлігі, кәсіби шеберлігі мен жоғары біліктілігі қатар жүретін өз ісінің майталманы ретінде құрметтейміз.

Қымбатты Гүлжамал Әлжанқызы, айтулы күнде Сізге зор денсаулық, ұзақ ғұмыр, қажымас қайрат, шығармашылық шабыт пен отбасыңызға бақ-береке тілейміз!

**Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясының
ұжымы**

Қуанышева Гүлжамал Әлжанқызы – Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясында психология, тәрбие және саналы ұрпақты қалыптастыру бойынша әдістемелік қызметті сүйемелдеп қана қоймай, мектеп оқушыларына оқулық жазған авторлардың бірі. Автор жазған 8-сыныпқа арналған «География» оқулығы 2018 жылы жарық көріп, 2023 жылы қайта басылды.

Еңбек жолын мұғалімдік қызметтен бастап, мектеп директорының оқу-тәрбие ісі жөніндегі орынбасарынан Алтынсарин академиясының жетекші ғылыми сарапшысы қызметіне дейін өсті.

Академияда қызмет еткен 10 жылдан аса уақытта білім беру ұйымдарында тәрбие про-

цесін ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар жазып, халықаралық және республикалық деңгейде конференциялар, форумдар ұйымдастырып, озық тәжірибені тарату мен насихаттау жолында елеулі еңбек етіп келеді.

Гүлжамал Әлжанқызы білім беру саласына қосқан еңбегі үшін ҚР Оқу-ағарту министрінің Құрмет грамотасы мен Алғыс хаттары, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының құрмет грамоталары мен алғыс хаттарымен және т.б. наградалармен марапатталды.

Гүлжамал Әлжанқызының тұлғалық қасиеттері мен кәсіби білім-білігі – қызметтес жастарға өнегелі үлгі.

«АЛТЫНСАРИН АКАДЕМИЯСЫНЫҢ ХАБАРШЫСЫ» ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛЫНЫҢ АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРЕЖЕЛЕРІ

1. Жарияланымдарға қазақ, орыс, шет тілдеріндегі мақалалар қабылданады. Мақалаларды авторлар мұқият тексеріп, өңдеуі керек.
2. Мақалалар компьютерде терілуі керек, аралық интервал – 1, өрістер: сол жағы - 30 мм, оң жағы - 15 мм, жоғарғы жағы - 20 мм, төменгі жағы - 20 мм, сондай-ақ «Windows-ке арналған Word» мәтіндік редакторындағы электронды мақала қабылданады.
3. Мақаланың көлемі (кестелерді, әдебиеттер тізімін, суреттер атауын жазуларды, суреттерді қоса алғанда) 10 беттен аспауы тиіс.
4. Суреттер көлемі мақала көлемінің 1/4 бөлігінен аспауы тиіс.
5. Мақалалар келесі ережелерге сәйкес қатаң түрде рәсімделуі керек:
 - FTAMP (МРНТИ) (ғылыми техникалық ақпараттың мемлекетаралық айдары) <https://grnti.ru/>;
 - мақаланың тақырыбы мақаланың мазмұнын дәл көрсетуі керек және 12 сөзден аспауы керек; техникалық параметрлер: кегль - 14, гарнитура - Times New Roman, бас әріптермен, қалың, абзац орталықтандырылған болуы керек;
 - автордың (авторлардың) аты-жөні мен тегі, сондай-ақ мекеменің толық атауы мынадай техникалық параметрлерге сәйкес келуі тиіс: кегль - 14, гарнитура - Times New Roman, орталықтандырылған абзац;
 - аннотацияны жазуда кіріспе сөз тіркестерінен аулақ болып, тек мақаланың негізгі ақпаратын қамтуы керек, көлемін 100 сөзден асырмаған жөн және қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде беріледі. Аннотация келесі параметрлерді сақтауы керек: кегль - 12 пункт, гарнитура - Times New Roman, көлбеу (курсив), солдан оңға шегініс - 1 см, жоларалық интервал – дара;
 - түйінді сөздер (4-7 сөз): қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде мынадай параметрлер бойынша болуы керек: кегль - 12, гарнитура - Times New Roman, көлбеу (курсив), сол-оң жақ шегініс - 1 см, жоларалық интервал – дара;
 - мақала мәтіні: кегль - 14, гарнитура - Times New Roman, жоларалық интервал – дара;
 - мақала құрылымы: кіріспе, негізгі бөлім, қорытынды;
 - қосымша сілтемелер және/немесе қосымша әдебиеттер тізімдері ГОСТ 7.1-2003 бойынша рәсімделуі керек. Библиографиялық жазба. Библиографиялық сипаттама. Жалпы талаптар және құрастыру ережелері (ГОСТ 7.1 – 2003). Әдебиеттер тізімі олардың мәтінде қолданылу ретімен жазылады. Барлық сілтемелер түпнұсқа тілінде беріледі (орыс транскрипциясында жазылған латын емес қаріпті қолданатын жапон, қытай және басқа тілдердегі атаулар);
 - кестелер мәтіндегі сілтемеден кейін орналастырылады, оларды мәтінде атап өту ретімен нөмірленеді, әр кестенің өз тақырыбы болады. Диаграммалар мен графиктер кестелерді қайталамауы керек. Кестелердің материалы мәтінге қосымша сілтеме жасамай-ақ түсінікті болуы керек. Кестеде қолданылған барлық қысқартулар оның астында орналасқан жазбада түсіндірілуі керек;
 - суреттер TIFF кеңейтімі бар жеке файлдармен ұсынылады (*.TIF) немесе JPG (Word бағдарламасына ендірілмеген). Әр суретте мәтінде бір сілтеме болуы керек, суреттердегі нөмірлеу өтпелі болуы керек, суреттерге қолтаңбалар жеткілікті толық ақпаратты қамтуы керек;
 - қысқартулар тек жалпы қабылданған – өлшем атауларын, физикалық, химиялық және математикалық шамалар мен терминдерді және т. б. қолдануға рұқсат етіледі;
 - математикалық формулаларды Microsoft Equation ретінде теру керек (әр формула бір объект).
6. Редакция мақаланы әдеби және стилистикалық өңдеумен айналыспайды. Талаптарға сәйкес келмейтін мақалалар жариялауға қабылданбайды.
7. Мақаланың электрондық нұсқасы электрондық пошта арқылы жіберілуі керек: bak@uba.edu.kz
8. Байланыс: 87172725882, 87055949582
9. Жеке бетте автор туралы мәліметтер болуы керек: - Толық аты-жөні, ғылыми дәрежесі мен ғылыми атағы, біліктілік санаты, жұмыс орны («Біздің авторлар» бөлімінде жариялау үшін);
 - мақаланың атауы және автордың (авторлардың) тегі қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде («Мазмұны» үшін).

Деректемелері: РНН 600900611860, БИН 080940006848, ИИК KZ44826Z0KZTD2004082, БИН 080940006848, КБЕ 16, БИК HSBKKZKX, АО «Қазақстан халық банкі»

ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ МЕТОДИЧЕСКОГО ЖУРНАЛА «ВЕСТНИК АКАДЕМИИ АЛТЫНСАРИНА»

1. К публикациям принимаются статьи на казахском, русском, иностранных языках. Статьи должны быть тщательно выверены и отредактированы авторами.
 2. Статьи принимаются в 1 экземпляре, набранных на компьютере, напечатанных на одной стороне листа с одинарным межстрочным интервалом, поля: левое - 30 мм, правое - 15 мм, верхнее - 20 мм, нижнее - 20 мм, а также электронный вариант со всеми материалами в текстовом редакторе «Word для Windows».
 3. Объем статьи (включая таблицы, список литературы, подписи к рисункам, рисунки) не должен превышать 10 страниц.
 4. Объем рисунков не должен превышать 1/4 объема статьи.
 5. Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими правилами:
 - МРНТИ (межгосударственный рубрикатор научной технической информации) <https://grnti.ru/>;
 - заглавие статьи должно точно отражать содержание статьи и состоять из не более 12 слов; технические параметры: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Times New Roman, заглавные, жирные, абзац центrovанный;
 - инициалы и фамилия(-и) автора(-ов), а также полное название учреждения должны соответствовать следующим техническим параметрам: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Times New Roman, абзац центrovанный;
 - аннотация должна быть лишена вводных фраз, содержать только главную информацию статьи, не превышать объем 100 слов, выполняться на казахском, русском и английском языках по следующим параметрам: кегль - 12 пунктов, гарнитура - Times New Roman, курсив, отступ слева-справа - 1 см, межстрочный интервал - одинарный;
 - ключевые слова (4-7 слов): на казахском, русском и английском языках по следующим параметрам: кегль - 12 пунктов, гарнитура - Times New Roman, курсив, отступ слева-справа - 1 см, межстрочный интервал - одинарный;
 - текст статьи: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Times New Roman, межстрочный интервал - одинарный;
 - Структура статьи: введение, основная часть, заключение;
 - пристатейные ссылки и/или списки пристатейной литературы следует оформлять по ГОСТ 7.1 - 2003. Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления (ГОСТ 7.1 - 2003). Список работ представляется в порядке упоминания их в тексте. Все ссылки даются на языке оригинала (названия на японском, китайском и других языках, использующих нелатинский шрифт, пишутся в русской транскрипции);
 - таблицы помещаются после ссылки в тексте, нумеруются в порядке упоминания их в тексте, каждая таблица имеет свой заголовок. Диаграммы и графики не должны дублировать таблицы. Материал таблиц должен быть понятен без дополнительного обращения к тексту. Все сокращения, использованные в таблице, должны быть пояснены в Примечании, расположенном под ней;
 - рисунки (только черно-белые) представляются отдельными файлами с расширением TIFF (*.TIF), или JPG (не встраивать в Word). На каждый рисунок должна быть одна ссылка в тексте, нумерация у рисунков - сквозная, подписи к рисункам должны содержать достаточно полную информацию;
 - сокращения разрешаются применять только общепринятые - названия мер, физических, химических и математических величин и терминов и т. п.;
 - математические формулы должны быть набраны как Microsoft Equation (каждая формула - один объект).
 6. Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи. Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются.
 7. Электронный вариант статьи следует направлять по электронной почте: bak@uba.edu.kz
 8. Контакты: 87172725882, 87055949582
 9. На отдельной странице приводятся сведения об авторе: - Ф.И.О. полностью, ученая степень и ученое звание, место работы (для публикации в разделе «Наши авторы»);
 - название статьи и фамилия (-и) автора (-ов) на казахском, русском и английском языках (для «Содержания»).
- Реквизиты:** РНН 600900611860, БИН 080940006848, ИИК KZ44826Z0KZTD2004082, БИН 080940006848, КБЕ 16, БИК HSBKKZKX, АО «Народный Банк Казахстана»

Журналдың құрылтайшысы:
Қазақстан Республикасы
Оқу-ағарту министрлігінің
«Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы» ШЖҚ РМК.

Журнал 2023 жылдың
наурызынан шыға бастады.
Басылым 3 айда бір рет шығады.

Журнал Қазақстан Республикасының
Ақпарат және Қоғамдық даму
министрлігінің Ақпарат комитетінде
қайта есепке қойылған
(2023 жылғы 20 ақпандағы Мерзімді баспасөз
басылымын, ақпарат агенттігін және желілік
басылымды қайта есепке
қою туралы №KZ35VPY00064971 куәлік).

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар
редакцияның көзқарасын білдірмейді.
Фактілер мен мәліметтердің анықтығына,
сондай-ақ стилистикалық қателерге
авторлар жауапты.
Журналға шыққан материалдарды
редакцияның келісімінсіз
көшіріп басуға болмайды.

Мекенжайы:
010000, Астана қ.,
Мәңгілік Ел даңғ., 8/2
«Алтын Орда» БО.
E-mail: bak@uba.edu.kz
Басуға 22.09.2023 ж. қол қойылды.
Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 13,75. RISO басылым.
Таралымы - 300 дана.

Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА-ның
Дизайн және полиграфиялық қызметтер
бөлімінде басылып шығарылды.

Учредитель журнала:
РГП на ПХВ «Национальная академия
образования им. И. Алтынсарина»
Министерства просвещения
Республики Казахстан.

Журнал издается с марта 2023 года.
Периодичность 1 раз в 3 месяца.

Журнал поставлен на переучет в Комитете
информации Министерства информации и
общественного развития
Республики Казахстан
(Свидетельство №KZ35VPY00064971
о переучете периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания
от 20 февраля 2023 года).

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы
не отражают точку зрения редакции.
Ответственность за достоверность
фактов и сведений в публикациях,
а также за стилистические
ошибки несут авторы.
Перепечатка материалов,
опубликованных в журнале,
допускается только с согласия редакции.

Наш адрес:
010000, г. Астана,
пр. Мәңгілік Ел, 8/2,
БЦ «Алтын Орда».
E-mail: bak@uba.edu.kz
Подписано в печать 22.09.2023 г.
Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 13,75. Печать RISO.
Тираж - 300 экз.

Отпечатано в Отделе дизайна
и полиграфических услуг
НАО им. И. Алтынсарина.